משנה · אחרונים · מלאכת שלמה · סדר זרעים

מלאכת שלמה על משנה פאה

רבי שלמה עדני

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלאכת שלמה על משנה פאה

רבי שלמה עדני

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלאכת-שלמה-על-משנה-פאה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
משנה א 5
משנה ב 7
משנה ג 8
משנה ד 9
משנה ה 11
משנה ו 11
פרק ב 12
משנה א 12
משנה ב 15
משנה ג 16
משנה ד 16
משנה ו 17
משנה ז 17
משנה ח 18
פרק ג 18
משנה א 18
משנה ב 19
משנה ג 20
משנה ד 21
משנה ה 21
משנה ו 23
משנה ז 25
משנה ח 26
פרק ד 26
משנה א 26
משנה ב 26
משנה ג 27
משנה ד 27
משנה ה 27
משנה ו 28
משנה ז 28
משנה ח 29
משנה ט 30
משנה י 31
משנה יא 32
פרק ה 33
משנה א 33
משנה ב 33
משנה ג 34
משנה ד 35
משנה ה 36
משנה ו 36
משנה ז 36
משנה ח 37
פרק ו 38
משנה א 38
משנה ב 38
משנה ג 39
משנה ד 43
משנה ה 44
משנה ו 44
משנה ז 45
משנה ח 45
משנה ט 46
משנה י 47
משנה יא 48
פרק ז 49
משנה א 49
משנה ב 50
משנה ג 53
משנה ד 53

משנה ה 55
משנה ו 55
משנה ז 57
משנה ח 57
פרק ח 58
משנה א 58
משנה ב 59
משנה ג 60
משנה ד 60
משנה ה 61
משנה ו 61
משנה ז 62
משנה ח 64
משנה ט 65

פרק א

משנה א

מ"כ בשם ר' מאיר ן' סהולה ז"ל משום דאייתי בסוף ברכות ויאמר לקוצרים ה' עמכם שנה מיד פאה דכתיב לא תכלה פאת שדך בקוצרך. ואחר פאה דמאי משום רפאה לקט ושכחה פטורין מן המעשר והן מתנות עניים ועני נמי פטור מן הדמאי ע"כ:

אלו דברים כו'. נלע"ד דאי לא הוי פאת הראש שנויה בכלל סתם פאה דקתני במתני' לא נישנית משום טעמא שאכתוב בסמוך גבי תרומה. ובחולין פ' ראשית הגז כתבו התוס' ז"ל. בירושלמי דפאה פריך אמאי לא חשיב נמי תרומה בהדייהו דחטה א' פוטרת את הכרי כדשמואל ומשני דתרומה י"ל שיעור למעלה שאינו יכול לעשות כל גורנו תרומה כו'. ועוד איכא בירושלמי שינויא אחרינא וכתבוהו תוס' ז"ל שם בחגיגה ע"ש. ותימה בעיני אמאי לא מקשו אמאי לא תנא חגיגה דגם היא א"ל שיעור כמ"ש ר"ע ז"ל בפ"ק דחגיגה סימן ב'. וכן שלמי שמחה דאפי' מדרבנן א"ל שיעור כדפירש התם. ושמא דמלתא שכל ההנאה היא לבעליו לא קתני ועוד דשלמי שמחה אינם חובה במקום שי"ל בשר דאפי' ממעות מע"ש באות כדתנן התם סי' ג' ד' כנלע"ד. וז"ל רש"י ז"ל שם פ' רה"ג. פאה דאורייתא א"ל שיעור כלל ורבנן יהבו לן בה שיעורא בששים אבל בתרומה אע"ג דמדאורייתא נמי בכל דהו מיפטר נהי דמפטר ממיתה דטבל מיהו לכתחלה רמיזא שיעורא דילה כו'. ותו גרסי' התם בירוש' דפאה. הפאה י"ל שיעור מלמטן וא"ל שיעור מלמעלן. הבכורים והראיון א"ל שיעור לא למעלה ולא למטה. ואית תנאי תנו הפאה והבכורים והראיון א"ל שיעור לא למעלה ולא למטה. וכולהו מודו דאין פוחתין לפאה משששים. אלא דלתנא דברייתא קמייתא אין פוחתין הוי מה"ת ולתנא דברייתא בתריי' אין פוחתין הוי מדרבנן. והתם מפ' לענין הדין מאי בינייהו אי הוי דאורייתא או דרבנן. וז"ל הרא"ש ז"ל בנפקותא. ואע"פ שא"ל שיעור מה"ת למעלה נתנו לה חכמים שיעור למטה כדתנן במתני' אין פותתין לפאה מס' ואם נתן פאה פחות מס' וחזר והוסיף בהא פליגי תנאי בירוש' איכא מ"ד כיון דא"ל שיעור מה"ת כבר נפטר שדהו במה שנתן ומה שהוסיף אח"כ חייב במעשר. ואיכא מ"ד אע"ג דא"ל שיעור מה"ת כיון דחכמים נתנו לה שיעור אם נתן פחות מכשיעור אין עליו תורת פאה ליפטר ממעשר עד שישלים השיעור כדי שיהא נראה בעיניו כאילו לא נתן ויחזור וישלים עכ"ל ז"ל. נראה קצת מפי' ז"ל לתי' הנפקותא שהיה לו שיטה אחרת בדברי מחלוקת התנאים שלא כאותו הדרך שהעתקתי. וכ' הר"ש שירילי"ו ז"ל ג"כ דכי פליגי הני תנויי בירוש' בתקנתא דרבנן הוא דפליגי ושכן פי' הר"ש ז"ל דלישנא דא"ל שיעור משמע דא"ל שיעור כלל ע"כ. ואשמעי'

מתני' הכא שאם קצר שבלת א' לעצמו והניח כל השדה כמות שהיא לשם פאה לעניים הויא פאה דא"ל שיעור למעלה וחל עליה שם פאה ופטורה מן המעשרות. ואם קצר כל השדה לעצמו והניח באחרונה שבלת א' לעניים ההיא בלחודה קדשה משום פאה דא"ל שיעור למטה ופטורה וכל הקצור כולו ראשון חייב במעשרות. והבכורים. דאם קרא שם לכל שדהו דנהוו בכורים הוו בכורים וקדשי וחייבין עליהן מיתה וחומש וכל דיניהן ותנן נמי התם עושה אדם כל שדהו בכורים ואם לא הפריש אלא אשכול א' או שבלת א' לבכורים נמי מפטר מדאור'. והראיון. כבר פי' ברפ"ק דחגיגה (וצ"ע אמאי שינה למתני הראיון ולא קתני הראייה כדקתני התם) דפליגי ביה אי מתני' מיירי דוקא בראיית פנים דהיינו במ"ע דיראה כל זכורך א"נ במצות לא יראו פני ריקם דהיינו בראיית קרבן ע"ש. וגמ"ח מפרש בירוש' דהיינו בגופו. כגון לקבור מתים או לשמח חתן וכלה א"ל שיעור בין למעלה בין למטה. ות"ת. א"ל שיעור למעלה כדכתיב דדיה ירווך בכל עת וכתיב והגית בו יומם ולילה ולא למטה דאי בעי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית קיים מצות ת"ת כדאי' בכמה דוכתי. ע"כ:

והבכורים דכתיב וכו' עד סוף ל' ר"ע ז"ל. אמר המלקט ואפי' מדרבנן א"ל שיעור ור"ש אית ליה דבכורים א' מס' כמ"ש בפ' בתרא דמס' בכורים:

שאדם אוכל מפירותיהן. כך ראיתי מדקדקין גורסין מפירותיהם במ"ם ללמד שלא כל הפירות יאכל בעוה"ז רק מעט מהם וכל הקרן עם מותר הפירות קיים לו לעוה"ב וכן מצאתי הגי' בתוס' דר"פ מפנין ודפ"ק דב"ב ד' י' וכן בנוסחת ספרי כת"י. וכן דרש הח' הגדול הרב משה אלשיך ז"ל בסוף ס' משלי בפסוק תנו לה מפרי ידיה במ"ם קצתית. תנו לה מקצת מפרי ידיה בעוה"ז ולא כולו שישאר לה היתר להצטרף עם הקרן לעוה"ב. ומאי דקשה ממתני' דכל העושה מצוה א' דבשלהי פ"ק דקדושין אמתני' דהכא נכתב שם. ומתני' דקתני אוכל מפירותיהן בעוה"ז דלא כר' יעקב דאמר שכר מצות בהאי עלמא ליכא. ובשבת ס"פ מפנין מוקי דהא דאר"י התם ששה דברים אדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב ואלו הן הכנסת אורחים ובקור חולים ועיון תפלה והשכמת בהמ"ד והמגדל בניו לת"ת והדן את חבירו לכף זכות. כולהו הני ששה איתנהו בכלל שלשה דמתני'. הכנסת אורחים ובק"ח היינו גמ"ח ועיון תפלה דהיינו לכוין בתפלתו היינו בכלל גמ"ח דכתיב גומל נפשו איש חסד. השכמת בהמ"ד וגדול בנים לת"ת היינו ת"ת. דן את חבירו לכף זכות בכלל הבאת שלום דמתוך שהוא מכריעו לזכות ואומר לא חטא לי בזאת אנוס הוא או לטובה נתכוין יש שלום ביניהן. ור' יוחנן לפרש לנו אתא דבכלל שלש דמתני' איתנהו להנך ששה. ואיכא נמי לכבוד או"א ור"י לא פליג עליה

ע"כ כפי פירש"י והר"ן ז"ל. ובירוש' ר' מנא שמע כולהון מן הדין קריא כי לא דבר רק הוא מכם זה ת"ת. כי הוא חייכם זהו כבוד או"א. ובדבר הזה תאריכו ימים זה גמ"ח. על האדמה זו הבאת שלום בין אדם לחבירו. וכנגדן ד' דברים שהן נפרעין מן האדם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב ואלו הן עבודת כוכבי' וג"ע וש"ד ולה"ר כנגד כולן וכולהו יליף להו התם מקראי ולא קשה האי ירוש' במאי דשמעת מיניה דמני ד' במתני'. אפירש"י ז"ל שכתבנו בסמוך במ"ש ג' דמתניתין. דרש"י ז"ל ה"ק הני ששה דר"י איתנהו בכלל שלשה אחרונים דמתני':

כנגד כולן. פי' הח' הרב משה אלשיך ז"ל בריש פי' לשה"ש כי ע"כ אמרו ות"ת כנגד כולן לפי כי הת"ת הוא כל והמצוה היא חלק והכל מטיב אל החלק ולא החלק אל הכל ולא אל חלק זולתו ועוד האריך ע"ש. ואותה שאנו אומרים בכל יום בשחרית בסדורים אלו דברים וכו' כ' התוס' בפ"ק דברכות די"ב ע"א דרישא הוי משנה וסיפא הוי ברייתא ע"כ:

משנה ב

אין פוחתין כו'. בחולין אמרי' דמתני' מיירי בארץ ישראל ואתו רב ושמואל ואשמעינן התם דגם בחוץ לארץ אין פוחתין מס':

אע"פ שאמרו אין לפאה שיעור. התם מדאורייתא והכא מדרבנן אי נמי התם אין שיעור למעלה קאמר והכא קאמר דלמטה יש לה שיעור מן התורה. עיין במתניתין דלעיל. וברמב"ם סוף פ"א דה' מ"ע משמע דאף על פי שאמרו אין לפאה שיעור קאי ארישא דקתני אין פוחתין לפאה מס'. וז"ל שם כמה הוא שיעור הפאה מן התורה אין לה שיעור אפילו הניח שבלת א' יצא י"ח אבל מדבריהן אין פחות מא' מס' בין בארץ בין בחו"ל ומוסיף על האחד מס' לפי גודל השדה ולפי רוב העניים ולפי ברכת הזרע כיצד וכו' ולפ"ז הו' שבואע"פ טעות:

ולפי רוב הענבה. בבי"ת היא גרסת סמ"ג במל"ת סי' רפ"ד כי גרגירי התבואה והענבים הכל נקרא ענבים וכן שנינו בפ"ו ענבה של שעורים ע"כ. ומתני' דלא כר"ש דגרסי' בירושלמי ר"ש דרש שני דברים לקולו של בעה"ב. שדהו מרובה ועניים מועטין נותן לפי העניים שדהו מעוטה ועניים מרובים נותן לפי שדהו מתני' לא אמר כן אלא הכל לפי גודל ולפי העניים ולפי הענוה. ופי' הר"ש שירלי"ו ז"ל דבירושלמי מפרש דלפי הענוה דקתני אתא לפרושי דלפי השדה ולפי העניים דלחומרא קאמר כלו' תשער זה לפי מדת הענוה והחסידות ע"כ. וה"ר יהוסף נר' שכ' וז"ל ול"נ דגרסי' ענוה בוי"ו פי' גרגרים כמו בבי"ת וכן פי' ר"ע ז"ל עצמו לק' פ"ו. וגם מ"ש דה"ק ישער ס' לרע וליפה אין נ"ל אלא

ה"פ ולפי רוב הענוה כלו' אם היתה שדהו קטנה ועשתה תבואה הרבה יוסיף על ס' כאילו היתה גדולה כיון שי"ל תבואה הרבה ע"כ:

משנה ג

נותנין פאה. פי' סמ"ג שם סי' רפ"ד דהאי נותנין הוי בדיע' דתניא אר"ש מפני ד' דברים אמרה תורה להניח פאה בסוף השדה וכו' ע"כ. ואפשר שר"ל דאע"ג דהכא נמי במתני' ר"ש פליג מ"מ הא מודה לת"ק שאם עבר והפריש פאה מתחלתה או מאמצעיתה ששם פאה עליה ופטורה מן המעשר:

ובלבד ס"א גרסי' בלבד בלא וי"ו וז"ל הר"ש שירלי"ו ז"ל ובלבד שיתן בסוף כשיעור. בירוש' מפ' כשיעור המשתייר מלקצור אחר שהניח הפאה. רי"א וכו' ר"י פליג אדר"ש וס"ל דכי יהיב פאה באמצע במחובר ובקש להוסיף א"ל שם פאה אלא כשיניח בסוף במחובר קלח א' לפחות. ושייר קלח א' דקא' אסוף דר"ש קסמיך. וסומך פאה שהניח באמצע או בתחלה אל קלח שבסוף ואפילו הניח בתחלה או באמצע כשיעור ס' ויותר מניח בסוף קלח א' וטופל הראשון אליו כדאי' בירושלמי. ואם לא הניח קלח במחובר בסוף אין לפאה של אמצע או של תחלה שם פאה דאין פאה במחובר אלא בסוף אלא נותן משום הפקר ויפקיר לעניים ולעשירים. וה"מ משום דהניח הפאה שלא במקומה. אבל אם כלה שדהו ולא הניח פאה כלל במחובר מודה ר"י דחזרה פאה לעמרים. וכיון דחזרה יהיב בין מן העומרים דתחלה או דאמצע או דסוף דכיון דחזרה אכולן הוא דחזרה. והכי איתא בתוס' רי"א אם שייר קלח א' סומך לו משום פאה ואם לאו אינו נותן אלא משום הפקר אר"י בד"א בזמן שנתן את הפאה ומבקש להוסיף לא נתן מן הקמה נותן מן העמרים וכו'. פי' בד"א דאינו נותן אלא משום הפקר בשכבר נתן בתחלה או באמצע שיעור במחובר ובקש להוסיף ליתן להם בתלוש וכן פי' רשב"א ז"ל עכ"ל ז"ל:

רי"א אם שייר כו'. פי' הרא"ש ז"ל מלתא באפי נפשה היא ומיירי בשנתן שיעור פאה ומבקש להוסיף כו' אא"כ הפקיר לעניים ולעשירים כשמטה כב"ה כך פי' ר"ש ז"ל. ונ"ל דאף ב"ש מודו דחייב במעשר כי לא הפקיר מה שהוסיף בתלוש אלא לשם פאה הוסיף ואין עליו תורת פאה והוי פאה בטעות וחייב במעשר כו' והרמב"ם ז"ל פי' דר"י קאי אמילתיה דת"ק ור"ש וכו'. ובירו' מפ' טעמא דת"ק ור"ש. ר' יוסי בשם ר"ל פי' טעמא דת"ק דכתיב ובקוצרכם מה ת"ל לקצור קרא יתירה ללמד או מתחלת השדה או מאמצעה יכול לתת פאה. ור' יונה בשם ר"ל פי' טעמא דר"ש לקצור יתירה אתא לאשמעי' שאם נתן פאה בתחלת השדה ומאמצעה קדשה היא ותורת פאה עליה להפטר מן המעשר שגם היא נקראת פאה למה שכבר קצר ומיהו לא מפטר בהכי עד שיתן בסוף כשיעור.

ואם לא הניח פאה בסוף השדה על שארית התבואה שקצר אחר פאה ראשונה צריך ליתן פאה מן התלוש. ולפי' הרמב"ם ז"ל דס"ל דר"י בא לחלוק דריש ר"י הכי ובקוצרכם לא תכלה פאת שדך שאתה חייב להניח פאה בסוף השדה וסיפיה דקרא דאמר פאת שדך לקצור ה"ק אם הנחת פאה בסוף אפי' קלח א' אז גם הפאה שהנחת מתחלת השדה הויא פאה והיינו דמסיים פאת שדך לקצור. אבל אם לא קיימת פאה שבסוף גם מה שהנחת בתחלה לא הויא פאה ע"כ:

בפי' ר"ע ז"ל. לשון המתחיל ובלבד שיתן בסוף כשיעור אע"ג וכו' עד כן מוכיח בירושלמי. אמר המלקט כתב ה"ר אפרים אשכנזי ז"ל כן מוכיח וכו' שפי' פי' כשיעור. כשיעור המשתייר ע"כ. עוד כתב החכם הנ"ל על מה שפי' ר"ע ז"ל בלשון אם שייר וכו' אלא דין הפקר יש לה. וז"ל ונ"ל שפי' זה דחוק מאד הוא דהיאך י"ל דין הפקר והלא לא נתן משום הפקר רק לשם פאה ועוד מהו הלשון אינו נותן הול"ל אינו ניתן דהוה משמע לשעבר. לכן נ"ל הפי' כך ר"י סבר אם שייר קלח א' סומך לו משום פאה ר"ל אם שייר קלח א' בשיעור פאה שנתן בתחלה או באמצע כגון שנתן ס' פחות קלח א' יכול ליתן בסוף אפי' הרבה והכל משום פאה כיון שיש בה קלח א' של חיוב פאה. ואם לאו שהניח מתחלת השדה או מאמצעה שיעור פאה א"כ פטור הוא משום חיוב פאה ואפ"ה מי שרוצה להניח בסוף שדהו לא יתן משום פאה רק יתן משום הפקר ופליג אר"ש דאמר אינו יוצא משום פאה עד שיתן בסוף השדה תשלום שיעור הפאה עכ"ל ז"ל: זו ההגה"ה מצאתי מטושטשת הרבה ונראה שהיא מה"ר יהוסף ז"ל וז"ל. זה הפי' שהביא הר"ע ז"ל אא"כ נותן בסוף השדה תשלום שיעור א' מס' עם מה שנתן אינו נ"ל כלל דא"כ הול"ל ובלבד שיתן גם בסוף. ע"כ נראה דבודאי צריך ליתן גם בסוף כשיעור כל הפאה משום גזל עניים ומשום בטול עניים כו' ור"י בא להוסיף ולומר שאפי' כל שדהו יכול לעשות פאה ובלבד שישייר קלח א' לעצמו דהיינו שיתחיל לקצור קלח א' ואותו קלח ישייר לעצמו ולא יתן כל השדה פאה לעניים אבל אם לא שייר לעצמו א"ל דין פאה להיותו פטור מן המעשרות אא"כ הפקיר. ובירושלמי קא' דר"ש סובר דצריך ליתן בסוף א' מס' על כל השדה כולה או מ"מ צריך ליתן א' מס' מהנשאר מן השדה כולה. ולא יתן א' מס' מן הפאה עצמה שנתן בתחלה ובאמצע בסוף. ע"כ. ועי' בס' קרבן אהרן פ"א דפ' קדושים ותוסיף לקח טוב בכולה מתני':

משנה ד

כלל אמרו כו'. כל דבר שהוא אוכל למעוטי ספיחי אסטיס עכ"ל ר"ע ז"ל אמר המלקט ע' במ"ש רפ"ק דמעשרות בשם תוס' ור"ש ז"ל. וראיתי להעתיק הנה כל פי' הר"ש

שירילי"ו ז"ל. וז"ל כל שהוא אוכל בפ' כלל גדול דמס' שבת מפ' אוכל למעוטי ספיחי אסטיס וקוצה וכ' בתוס' דהא דנקט הני ולא קאמר כל דבר שאינו אוכל משום דהני חזי קצת לאכילה וקמ"ל דלא חשיבא אכילה דידהו ולהכי נקט ספיחי ולא נקט סטיס וקוצה עצמן דהנהו פשיטא דלא חזו כלל ויותר נכון לומר דמשום דתני בשביעית כלל גדול אמרו בשביעית כו' וקתני התם ספיחי אסטיס וקוצה דהן ממיני הצובעין אשמעי' דכלל דתנא גבי פאה הוא למעוטי כללא דתנא בשביעית וכ"כ רש"י ז"ל שם פ' כלל גדול וז"ל והאי דנקט הני ולא נקט שאר מינין שאינן ראויין לאכילה משום דאיידי דגבי שביעית תני להו די"ל שביעית נקט הכא גבי פאה ומעשר דליתנהו ע"כ והא דבמתני' דשביעית תנא ספיחין ולא תנא גרעינין אסטיס וקוצה עצמן דמשמע בריש פ' כלל גדול זוטא דהגרעינין מאכל אדם הן ועוד דבגרעינין לא שייך כלוי דהא כל זרע ואפי' דירק מתקיים כדאמרינן לקמן בפ' מלבנות אלא בגדולין שייך כלוי. דתנא בהדי אין מתקיים בארץ תני להו ולאו מאכל אדם הלכך תני ספיחי. ורש"י ז"ל כ' בפרק הגוזל קמא דמשום דבשביעית אסור לזרוע תני ספיחין. ונשמר. מפ' התם למעוטי הפקר כגון היוצא בשדה מופקרת. ונ"ל דהאי כללא אהני נמי ללקט ושכחה דהא בכולהו כתיב קציר. והאי נשמר דפאה לאו דהוא גופיה נשמר אלא שיהיה מין הנשמר ואע"פ שאין הוא עצמו נשמר דהא הפקיר כרמו והשכים בבקר ובצרו חייב בלשו"פ ופטור מן המעשר מ"ט תעזוב יתירא כתיב בהו כדאי' בפ' הזרוע. והא קבעי' נשמר אלא ש"מ מין נשמר קאמרי' וכ"כ הראב"ד ז"ל בפי' תו"כ. ועוד הק' הוא ז"ל דאמאי לא תני באילן אלא הני שמנה ותו לא והרי תפוחים ועוזרדים וערמורם ולוזים ואפרסקין ואגסין ושזפין ורימין ופרישין ותותים. ותירץ ז"ל שאפשר שיש באלו מינים שאין מכניסין אותן לקיום כגון תותים ואפרסקין ותפוחין ועוזרדין ופרישין והשאל אפשר כי לא היו אצלן מן המשומר שהיו רוב אותן המינים מצויין בהפקר ע"כ ונראה דמתותים אין כאן קושיא דאין לקיטתן כאחת והוו כתאנים. וגדוליו מן הארץ למעוטי כמהין פטריות דמאוירא קא רבו. ולקיטתן כאחת למעוטי תאנה שאין פירותיה מתבשלין כאחת והמתבשלין אינם ממתינין באילן עד שיגיעו חבריהם לבשול. אלא נופלין ולוקטין המתבשלין יום יום וה"ה כל אילנות דדמו לתאנה. ומכניסן לקיום לאוצר כדי לאכול ממנו בשאר ימות השנה למעוטי רוב ירקות דאע"ג דחייבין כולהו במעשר פטורין מן הפאה. ויש ירקות שמכניסן לקיום וחייבים בפאה כגון שומים ובצלים ולוף וקולקס. והתבואה והקטניות בכלל. בת"כ משמע דה"פ כל התבואה וכל הקטניות נכנס תוך הכלל הזה וליכא למעוטי בהו מידי דכי ממעטינן באילן ובירק הוא דממעטינן דאית בהו מינין דלית בהו הני תנאים דפרשינן. והכי איתא

התם יכול הירק והקשואים והדלועין והאבטיחים והמלפפונות הכל בכלל ת"ל קציר מה קציר מיוחד שהוא אוכל ונשמר וגידוליו מן הארץ ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום יצאו ירקות שאע"פ שלקיטתן כאחת אבל אין מכניסן לקיום יצאו תאנים שאע"פ שמכניסן לקיום אבל אין לקיטתן כאחת והתבואה והקטניות בכלל הזה. עכ"ל ז"ל:

והתבואה כו'. ס"א התבואה בלא וי"ו. ובירוש' דרשי' ובקוצרכם אין לי אלא תבואה קטניות מנין ת"ל ארצכם אלנות מנין ת"ל שדך:

משנה ה

האוג. משמע דאפי' האוג שביהודה שהיה גרוע כדתנן בריש דמאי חייב בפאה:

בפי' ר"ע ז"ל. ולאו דוקא אלו שמנה התנא חייבים בפאה ולא מיני אלנות אחרים אלא אלו ודומיהן קאמר ע"כ. אמר המלקט הר"ש ז"ל פי' רוב פירות אין לקיטתן כאחת חוץ מהנך שמנה דקתני במתני' והרא"ש ז"ל כ' וצ"ל דלאו כולהו קחשיב דהא איכא בנות שוח דלקיטתן כאחת כדמוכח בפ"ק דר"ה ע"כ. והקשו תוס' ז"ל שם ד' י"ב דאמאי קתני ברישא אוג וחרובין אי משום דחביבא ליה דהוי מדרבנן ליתני זתים וגפנים לבסוף ולא באמצע כיון דאינהו הוי חיובם מה"ת כדדריש בפ' הזרוע ד' שבכרם ב' שבאילן. ותרצו דהכא לא אתא כו' (כמ"ש בתי"ט) וע' במתני' דלעי' ובת"כ פ"א דפ' קדושים:

משנה ו

לעולם הוא נותן משום פאה כו'. בירושל' מתני' דקתני לעולם הוא נותן משום פאה לעולם משמע אפי' לאחר שהפריש חובת הפאה דהיינו א' מס' חוזר ומוסיף ואותו תוס' פטור מן המעשרות. אתיא כב"ש דאמר לק' רפ"ו הפקר לעניים הפקר ופטור וכן פאה זו שהוסיף והפקירה לעניים פטורה אבל לבעה"ב חייבת אא"כ הפקירה אף לעשירים כן פי' ר"ש ז"ל:

ונותן משום הפקר. ע' בפי' הר"ש ז"ל פ"ג דמע"ש סי' ו' שכ' שגם זו הבבא ב"ש היא וחזר ויישב דאפי' כב"ה אתיא ע"ש:

ומאכיל לבהמה כו'. פי' הר"ש ז"ל ועוד י"ל דנקט כאן בהמה לאשמעי' דלאחר מרוח אפילו בהמה אסורה ע"כ. וז"ל הר"ש שירלי"ו ז"ל. ונותן משום הפקר. הבקר בבי"ת כמו בפ"א בזר עמים כמו פזר. והפקר פטור מן המעשרות כדתנן בפ"ק דחלה. ומשמע ממתני' דאם הפקיר אחר מרוח דהזוכה מיחייב במעשר. ומפ' בירוש' דבהפקר דב"ש עסקי' דלא אלים שהפקיר לעניים ולא לעשירים דס"ל לב"ש דמהני האי הפקר להפקיע מידי מעשר ואשמעי' הכא דהיינו דוקא דאפקיר קמי מרוח וטעמא דדיו לבא מן הדין להיות כנדון דלשו"פ דהוו מתנות עניים דמינייהו גמרי ב"ש וכדלקמן בפ' ב"ש. קמי

מרוח הוא דאיתנהו. וה"נ גבי הפקר. אבל אפקיר בתר מרוח דהוי הפקר דחליש לא: ומאכיל לבהמה. דאכילת בהמה עראי חשיבה:

דברי ר"ע. ורבנן פליגי עליה ולא מצי זרע אפי' מקמי מרוח דל"ד להפקר דהפקר לא שכיח ומלתא דלא שכיחא לא גזרו ופאה נמי שאני דקעביד מצוה ועוד דמחייב בה ולא פקעה עכ"ל ז"ל: ועוד גרסי' בירושלמי ואתיא דר"ע דמחייב במעשרות הזורע אחר מרוח מדרבנן. כחנויות בני חנון שהם לא חשו לדברי חכמים ונחרבו דתניא למה נחרבו חנויות בני חנון ג' שנים עד שלא חרב הבית שהיו מוציאין את הפירות מכלל המעשרות מפני שהעמידו דבריהם על ד"ת דהוו דרשי עשר תעשר את כל תבואת זרעך פרט ללוקח ואכלת פרט למוכר ע"כ. וז"ל הר"ש ז"ל בקצור אמרי' בירושלמי אתיא דר"ע כחנויות בני חנון דתניא כו' והשתא אינו ר"ל דר"ע סבר כוותייהו לפוטרן אפי' מדרבנן דחס ושלום שהרי מזכיר אותם לגנאי התם ובתלמוד שלנו בפרק השוכר את הפועלים (בבא מציעא דף פ"ח) אלא ה"ק אתיא לאפוקי מדידהו דמשמרח אסור לזרוע עד שיעשר מדרבנן אע"ג דלא קרינן ואכלת וכי היכי דממעטינן מניה לוקח איכא למעוטי נמי זורע ע"כ:

עד שימרח דברי ר"ע. לא קאי ר"ע רק אסיפא דונוטל מן הגורן וכו' וכמ"ש:

בפי' ר"ע ז"ל. בלשון המתחיל ונוטל מן הגורן צריך להגיה בסופו דקודם מירוח פטור אז מן המעשר אפי' מדרבנן:

כהן ולוי שלקחו את הגרן המעשרות שלהם עד שימרחו. כך צ"ל ומלת פטורין צריכה מחיקה. ואית דגרסי גם הכא בסיפא עד שימרח בלא וי"ו וקאי אמוכר. וכ' בספר אגודה ופי' ר"ת דלא מפטר לוקח מה"ת מקרא דואכלת ולא לוקח אלא כשלקח אחר מרוח משם דקשי' לי' ספ"ק דבכורות גבי לוקח טבלים ממורחין מן הנכרי מעשרן והן שלו משמע מעשרן מדאורייתא. ופי' ר"י אפכא מר"ת דלוקח קודם מירוח פטור לאחר מירוח חייב ע' ספ"ק דבכורות ובפ' השוכר את הפועלים ע"כ ולא מצאתי מי שהאריך כבר בזה יותר מהר"ש ז"ל:

המקדיש ופודה. כך צ"ל במשנה:

פרק ב

משנה א

אלו. ואי גרסי' ואלו בוי"ו צ"ע אהיכא קאי כמו שדקדקו התוס' בר"פ ואלו טרפות וכתבתיו שם:

מפסיקין. פי' על תבואה וקטנית דאילו פאה דאילן הא תני בסיפא דאין מפסיקין:

הנחל וכו'. וכ"ש גדר. והיינו דתנן בסמוך ואינו מפסיק לאילן אלא גדר. וכתב הרא"ש ז"ל פי' הר"ש ז"ל הנחל מל' נחלי מים ואין לפרש מלשון נחל איתן דהיינו בור כו' ול"נ דאפשר לפרש נחל איתן דהוי טפי מבור לפי שאינו עשוי לזריעה ובשביל סיפא ואינו מפסיק לאילן תנייה עכ"ל ז"ל וכפי' משמע מן הירושלמי וכ"פ רשב"ם ז"ל בפ' חזקת הבתים:

שביל הרבים. לכרמיהם או לשדותיהם אבל אינה דרך לעוברי דרכים. הר"ש שירילי"ו ז"ל. אבל הר"מ ז"ל בפ"ג כתב אבל שביל היחיד והוא הפחות מד' או שביל הרבים הפחות מט"ז אמה אם היה קבוע וכו' וכתב עליו הראב"ד ז"ל לא כי אלא אפילו י"ל ד"א אלא שהשביל הוא דרך בין השדות והכרמים ואינו דרך עוברי דרכים ע"כ וטען מהרי"ק ז"ל ורבינו משמע ליה דשביל היחיד הוא צר מדרך ולכך של יחיד שיעורו פחות מד"א שהוא דה"י ושה"ר פחות מט"ז שהוא דה"ר ע"כ. ועוד כת' הר"ש שירילי"ו ז"ל בשם הרא"ש ז"ל שכ' ונ"ל שצ"ל ארך ההפסק מקצה השדה אל קצהו דלא ישאר בו מחובר כדי שיעבור הבקר בכליו דהיינו ד"א בלי הפסק. דאי נשאר בו ד"א בלי הפסק חשיב כשדה א'. ע"כ. ונ"ל דנכון היה לפסוק כרבנן דאמרי התם בפ' כל סאה. מפולש מראש השדה לסופו כדברי הר"ב ז"ל. אלא דר' יוחנן סבר בירושל' כר' אלעזר בר"ש דבגדולה בחמשים אורך הפסקתה סגיא. ובפ' כל סאה אמרי' בהדיא דכ"ע סברי דבקטנה ע"פ רובה ואין לנו אלא דברי חכמי הגמ'. עכ"ל ז"ל. וכתבו תוס' ז"ל שם בפ' הכונס שביל היחיד ושביל הרבים הקבוע. שביל היחיד אצטריך לאשמעי' דאע"פ שהוא קטן מדרך מפסיק מאחר שהוא קבוע ודה"י אצטריך דסד"א כיון שאינו קבוע לא מפסיק אע"פ שהוא רחב. ושביל הרבים אצטריך לאשמעי' דאפילו דשל רבים הוא בעינן קבוע אפילו בימות הגשמים. ע"כ. וז"ל שם בפ' חזקת הבתים. דה"י ודה"ר. בירושל' פריך אמאי אצטריך למיתני דה"ר דכיון דתנא דה"י מפסיק כ"ש דה"ר. ומשני משום סיפא נקטיה דקתני הכל מפסיק לזרעים ואין מפסיק לאילנות אלא גדר וכו'. וקמ"ל דאפילו דה"ר לא מפסיק לאילן. ומפרש נמי אמאי תני שביל הרבים כיון דתנא שביל היחיד מפסיק. דמשום אילן ל"צ למתניי' כיון דאשמעינן דאפילו דה"ר לא מפסיק לאילן כ"ש שביל הרבים. אלא אתא לאשמעי' דבשה"ר נמי בעינן שיהא קבוע בימוה"ח ובימוה"ג. והשתא אצטריך למתני כולהו. שביל היחיד לאשמעינן דמפסיק לזרעים אע"ג דגריע. ודה"ר אשמעי' דלא מפסיק לאילן. ודה"י אשמעי' דלא בעי' קבוע. ושה"ר אשמעי' דבעי' קבוע. ואין להקשות דלא ליתני שה"ר ואנא ידענא דבעי' קבוע מדתנן דה"י דאי לא בעי לא ליתני דה"י אלא ליתני שה"ר דהוי רבותא טפי. או אפכא דלא ליתני דה"י ואנא ידענא

דלא בעי' קבוע מדתנן שה"ר ולא תנא דה"י דהוי רבותא טפי. דהא אי לאו דתנא תרוייהו לא הוה ידענא הי מינייהו מפסיק דה"י רחב טפי ושביל הרבים בקעי בה רבים. ע"כ. והכי איתא נמי בחדושי הרשב"א ז"ל פרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף נ"ה.) אבל רשב"ם ז"ל נראה דגריס דה"ר ודה"י שפי' שם דה"ר ט"ז אמה דה"י ד"א ולא זו אף זו קתני ע"כ:

והבור כו'. כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ג והוא שיהיה רוחב כ"א מאלו כשלשה תלמים של פתיח שהוא פחות מבית רובע בד"א בשדה קטנה שהיא חמשים אמה על שתי אמות או פחות אבל אם היתה יתירה על זו אין הבור או הניר מפסיקה לשנים אא"כ היה בו רוחב בית רובע אבל זרע אחר כל שהוא מפסיק בה ע"כ והוא מן הירושל' ופי' הרמב"ם ז"ל בור הוא שדה כו'. והר"ע העתיק בכאן דברי הר"ש ז"ל ולאו דוקא:

הקוצר לשחת כו'. בירושל' בעי למימר דר"י נמי ס"ל כר"מ מההיא דמנחות דפ' ר' ישמעאל אר"י אימתי בזמן שהתחיל עד שלא הביאה שליש ע"ש בירוש'. וז"ל הר"ש שירילי"ו ז"ל. לשחת. בירושלמי מפרש דבשחת דחייב בפאה תני לה ר"מ דגדל שליש וקוצר לקליות ולא מפליג בין קוצר לבהמה או לאדם דכיון דמחייב בהך קצירה שלא לקצור לפני העומר ה"נ מחייב בפאה בהך קצירה ומאי דמשייר מכאן ומכאן לאוצר הנשאר לצדדין זה מתחייב בפ"ע וזה מתחייב בפ"ע כר"ע דלקמן בפ' מלבנות. אינו מפסיק אא"כ חרש. דמשום דמפסיק בקצירה לא חשיבה שתי קצירות להפסיק פאה אלא אתחלתא דקצירה היא וכולה חדא היא אא"כ חרש ואז הוי שדה ניר. עכ"ל ז"ל. וכן שם פ' ר"י דמנחות מסקינן דר"מ לא בשיטת ר"ש דהתם ולא בשיטת ר"י דהתם אמרה למילתיה אלא בשיטת ר"ע רבו אמרה למלתיה דתנן בפרקין דלקמן המנמר את שדהו ושייר קלחים לחים רע"א פאה מכאו"א וחכ"א מא' על הכל ואר"י אמר שמואל לא חייב ר"ע אלא במנמר לקליות דהיינו דומיא דשחת שלא הביאו שליש שקצרו לאדם דקליות לאדם נינהו ואפ"ה לר"ע לא הוי קצירה אבל במנמר לאוצר פי' שבשל כ"צ ומלקטו ע"מ לאוצרו וליישנו לא פליג ר"ע. ופרכינן והא כי אתא רבין אר"י מחייב היה ר"ע אף במנמר לאוצר ור"מ כשהביא שליש אית ליה התם בברייתא דאתחלתא דקצירה היא ומשני ר"מ ס"ל כר"ע בלא הביאה שליש ופליג עליה בהביאה שליש. וז"ל רש"י ז"ל בתלמוד המוגה שבידי שם בפ' ר"י דף ע"א והקוצר לשחת מפסיק אם קצר לשחת את אמצע שדהו ועשה קרחת בינתיים מפסיק לתת פאה לכ"א כשיגמר בשולו. וחכ"א אין מפסיק קוצר לשחת אא"כ חרש את מקום הקרחה דהו"ל שדה ניר אבל לא חרש לא דקוצר לשחת תחלת

קצירה היא וכי גמר בישולייהו וקצר ליה לכוליה שדה כגומר קצירתו דמי ופאה א' על הכל. ע"כ:

משנה ב

אמת המים כו'. שהיא רחבה כ"כ עד שהעומד באמצע כו'. לשון ר"ע ז"ל. אמר המלקט בפי' הר"ש ז"ל ולת"ק מפסיק בכל ענין אע"פ שעומד בצד א' וקוצר מצד השני ע"כ. והרמב"ם ז"ל פי' ואינה יכולה להקצר כאחת כי כשיהיה בצד א' לא יוכל לשלוח ידו ולקצור בצד אחר ע"כ. ויכתב ה"ר אפרים אשכנזי ז"ל איני יודע למה לא פי' ר"ע ז"ל כפי' הר"מ ז"ל שהוא פשוט יותר ע"כ. ונלע"ד לומר שאינו פשוט יותר ואף כי ר"ע ז"ל תפס לשון התוספתא שאעתיקנה בסמוך בס"ד. וגם ס' תוי"ט כתב שמבואר הוא שע"פ התוס' הוא רוצה לפרש אלא דמסתבר שיש להגיה כו'. וגם הר"מ ז"ל שם בחבורו כתב לשון היולי ר"ל סתום וז"ל או אמת המים שאינו יכול לקצור מה שבשני צדדיה כאחת ע"כ. וכתב שם מהרי"ק ז"ל כי נראה לו לפי מה שפסק הר"מ ז"ל כר"י דס"ל ז"ל דלא פליג ר"י את"ק כו'. אבל בירושל' משמע קצת דפליגי רבנן עליה דר"י ואע"ג דיכולה להקצר כאחת מפסקת ובלבד שתהא אמת המים קבועה ע"ש ובפי' הר"ש ז"ל:

וכל ההרים כו'. פי' הר"מ ז"ל עוד פי' אחר מלבד הפי' שהביא ר"ע ז"ל שר"ל הר שאינו כולו שוה אלא יש בו מקומות גבוהות ומקומות עמוקות אע"פ שאינו יכול לחרוש אותו כולו כאחת אעפ"כ מניח פאה א' בסוף ההר על כל ההר ולזה הסכים ג"כ בחבורו בפ"ג דהל' מתנות עניים. וז"ל הר"ש שירילי"ו ז"ל אכולה מתני'. אמת המים. מפרש בירושל' דאתא ר"י לאוסופי אפילו שאינה קבועה משיכת המים בה בימוה"ח ובימוה"ג כיון דאינה יכולה להקצר כאחת מפסקת. והתם בירושל' מפרש מאי אינה יכולה להקצר כאחת אי מיירי בעומד מצד אחד ואינו יכול לקצור מצד השני ועלה הוא דפליגי רבנן דבעו קבועה דוקא. אבל אי רחבה הרבה אלא שיש מקום גבוה בנהר באמצעו בענין שמתחלק לשנים ועומד שם ומתהפך וקוצר לצד זו ומתהפך וקוצר לצד זו מודו ליה דאע"פ דאינה קבועה מפסקת או דלמא אדרבא דוקא בהך דרחבה כ"כ הוא דמיירי ר"י ומש"ה פליג אבל בקמייתא מודה לרבנן דבעי קבועה. ומסיק דאשכח תני בברייתא בדברי ר"י היה עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק מצד אחד אינו מפסיק דמשמע דדוקא בההיא דרחבה כ"כ מיירי ר"י ועלה הוא דפליגי רבנן דבאינה רחבה דמצד אחד הוא דאינו קוצר מודה ר"י לרבנן דאינו מפסיק אא"כ היא קבועה. והכי תניא בתוספתא בהדיא אמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת אר"י אם עומד באמצעה וקוצר מכאן ומכאן מפסיק. שאין הבַּקָר הקו"ף דגושה החורש בבקר אינו יכול לעבור

בכלי המחרישה שלו ע"כ. וגם ה"ר יהוסף ז"ל נקד דגש. ולשון אע"פ דקתני במתני' נלע"ד דה"ק אע"פ שאין הבקר וכו' דסד"א כיון שאין המחרישה יכולה לעבור הוי הפסק ונותן שתי פאות קמ"ל דאדרבה כיון שבמעדר יכולין להעדר לא הוי הפסק:

משנה ג

הכל מפסיק לזרעים. כתב הרא"ש ז"ל דאתא לאתויי הא דאר"ל בירושלמי היה שם סלע על פני כל שדהו אם עוקר הוא את המחרישה מצד זה ונותנו מצד זה מפסיק מצד אחד אינו מפסיק ולהנהו אמוראי מרבה מצד וחצב ע"כ:

ואינו מפסיק לאילן. ז"ל הר"ש שירילי"ו ז"ל ואין מפסיק לאילן אלא גדר לת"ק היינו כולהי אילנות דתנינן פ"ק דמחייבי בפאה מפסיק להו גדר בר מחרובין כדמפרש במתני'. ובירושל' מפרש סדר מטען וכמה קירוב גזען אצל הנחל או השלולית דמש"ה לא מפסקי דכי חורש אצלן נכנסין כל המחרישה בנחל או בשלולית דבהכי מחזי דלא הוו הפסקה ועוד מפרש התם שיעור נופן עכ"ל ז"ל:

שער כותש. פי' הרא"ש ז"ל שיער כמו וימלט השעירתה דאהוד והוא יער שאילנותיו דקים ודבוקים זל"ז ואדם נחבה בהן וכן הופך שער שתי שורות דפ"ד דכלאים ומשמע דקרינן ליה בסי"ן סבולת כמו שהוא מלת השעירתה. וע"ש בס' קרבן אהרן:

משנה ד

ולחרובין כו'. פי' הר"ש שירילי"ו ז"ל. כל הרואין זא"ז. אחרובין קאי ואע"ג דלא שייך ראייה באילן משער תנא הכי דאילו היה להן ראייה היו רואין זא"ז שאין שום דבר מפסיקן. ולמעוטי אם היו בתים גבוהין באמצע שמפסיקין. והכי אשכחן בפ' הספינה כל שרואה פני החמה זהו הגזע וכל שאינו רואה פני החמה זהו מהשרשים שלא כדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהל' מ"ע שכתב דקאי אאנשים שע"ג. ופי' כן משום דלא שייכא ראייה בחרובין ואין פי' זה נכון. ושמא כיון הר"ב ז"ל שלא להרחיקן יותר מדאי שאם הי"ל חרוב א' כאן ולסוף פרסה חרוב אחר אלא שלא יהא שום דבר מפסיקן שאין סברא שיתן מזה על זה. והנכון כדפי'. ולמעוטי נמי הראשונים רואין את האמצעיים ואין הראשונים רואין זא"ז. שהיו להם בכל הרוח. ואפילו אינם רואין זא"ז. ובירושל' מפרש שהעיר מכוונת להם את הרוחות: משמו. של ר"ג: שהיו להם בכל העיר. מד' רוחות נותנין פאה א' וטעמא מפני שהן גבוהין מאד ומסובכין כדתנן בב"ב בחרוב ובשקמה נ' אמה. עכ"ל ז"ל. וכן פי' הראב"ד ז"ל שם בהשגות. ואית דל"ג שהיה להם בכל הרוח בה"א אלא שהיה להם בכל רוח:

משנה ו

מעשה שזרע ר"ש איש המצפה כו'. פי' הר"ש שירילי"ו ז"ל לפני ר"ג הזקן בן בנו של הלל הזקן כדתניא הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית ק' שנה ע"כ. וי"ג ובא לפני ר"ג:

ועלו ללשכת הגזית. משמע שר"ג הזקן עצמו עלה עמו לשאול. ובנזיר דף נ"ו אמרי' דמדלא מני וחשיב במתני' שקבלו מיהושע וכלב שמעי' דקמאי ובתראי חשבי' ומציעאי לא חשבי'. ופי' רש"י ז"ל דמן הנביאים ואילך קחשיב כולהו כחדא מפני שהיו מבית שני ואילך. ודכוותה נמי כתבינן התם פ"ז דנזיר. ובירושל' משמע דנחום הלבלר בא להעיד ולהוסיף דלאו דוקא היתה הקבלה בשני מיני חטים אלא ה"ה בשאר שני מינין דמין א' אם עשאן גרן א' נותן פאה כו':

משנה ז

שדה שקצרוה עובדי כוכבים כו'. פי' ר"ע ז"ל שקצרוה לעצמן והוא פי' הירושל' ולא תקשי דא"כ היינו לסטים דה"פ כשהיו הבעלים עובדי כוכבים וקצרוה ואח"כ נתגיירו והיינו דמייתי הר"ש וגם הרא"ש ז"ל במתני' מת"כ ובקוצרכם פרט לשקצרוה עובדי כוכבי'. מכאן אמרו עובד כוכבי' שקצר את שדהו ואח"כ נתגייר פטור וכו':

שברתה הרוח. פ' ר' ישמעאל דמנחו' דף ע"א ברייתא [הכל מודים חרש מפסיק לא חרש אינו מפסיק]. וז"ל הרש"ש ז"ל. שקצרוה לסטים. שדה של ישראל שקצרוה לסטים ישראל ולא הספיקו לגזול העמרים עד שבאו עליהם והניחום פטור דנפקא לן בתו"כ פ"א דפ' קדושים מדכתיב ובקוצרכם את קציר ארצכם אתם תקצרו שדה שלכם ולא לסטים דתרי ובקוצרכם כתיבי. ובירושל' מפרש אי בעינן שיחפרו בשדה שיחין ומערות דקנו השדה בשנוייא:

קרסמוה נמלים. מלשון יכרסמנה חזיר מיער בחלוף קו"ף בכ"ף. כמו אכלי מן שמיא מל' קול. קובע כובע. ודרך הנמלים לקרסם קנה השבלת מלמטה. וה"ט דשברתה הרוח או בהמה. וטעמא דכל שאין ראוי לבילה בילה מעכבת בו:

קצר חציה וקצרו לסטים חציה. פטורה לגמרי אף מה שהוא קצר דלא חזרה פאה לעמרים ופטור בין ממה שקצר בין ממה שהניח וקצרוה לסטים. וטעמא כדמפרש לן מקרא לעיל. וכשקצר חציה אח"כ אותו החצי הוא דמחייב ותו לא. הלכך נותן פאה ממה שקצר:

קצר חציה ומכר חציה. בקמה כיון דבמה שקצר שייך חובת פאה דהא ובקוצרכם קרינן ביה הלכך מי שלקח הקמה חייב ליתן א' מס' על כל השדה:

הפודה מיד הגזבר הוא נותן פאה לכל. והוא שפדאו קודם קצירה דהקדש כדאיתא בירושל' ונותן פאה לכל דהא בקצירת חציה הראשון נמי ובקוצרכם קרינן ביה עכ"ל ז"ל: **שחובת הפאה בקמה**. ונראה שצ"ל שחובת הקציר בקמה לפי מה שפי' ר"ע ז"ל וכ"ה בירושל'. אבל בפי' הר"ש והרא"ש ז"ל מצאתי שחובת הפאה בקמה וכן בהר"ש שירילי"ו ז"ל וכדכתיבנא:

משנה ח

הלוקח נותן פאה לכל. כי ידע הלוקח שהמוכר לא נתן פאה לחצייה שקצר כיון שהיה בדעתו לקצור הכל וחלק העניים לא קנה ואדעתא דהכי קנאה שיתן פאה לכל. הרא"ש ז"ל. ולעי' בסמוך כתבתי פי' הר"ש שירילי"ו ז"ל:

פרק ג

משנה א

מלבנות התבואה כו'. ז"ל הרש"ש ז"ל. מלבנות התבואה. היינו ערוגות מרובעות כעין דפוס שעושין בו לבנים שקרוי מלבן וכן נקרא רבוע של עץ שקובעין בו הדלתות מלבן כדאמרי' בעלמא מלבן של פתחים וכן פי' בערוך. והואיל ועומדות הערוגות פסקי פסקי ואילן זית בין הבינים דאין מתערבות זע"ז קסברי ב"ש דמפסקי ונותן פאה מכאו"א. ובירושלמי מפרש לה אי ברצופין אי במרווחין. (הגה"ה כתב הר"ש ז"ל בשם הירושל' מה אנן קיימין אי במרווחין אף ב"ש מודו שהוא נותן פאה מאחת על הכל. ואי ברצופין אף ב"ה מודו שהוא נותן פאה מכאו"א. אלא אנן קיימין בנטועין מטע עשרה לבית סאה. ואינו כן בפי' ר"ע ז"ל. מועתק מהח' הר"ר סולימאן אוחנא ז"ל. אכן נלע"ד שר"ע ז"ל העתיק מפי' הרמב"ם ז"ל ומשמע שכך היתה גי' הרמב"ם ז"ל בירושל' וכמש"ש בכ"מ. אכן הח' הנ"ל ז"ל תפס הלשון המצוי לפנינו בירושל' והיא גירסת הראב"ד ז"ל שם בהשגות. וע"ש). ראשי שורות מעורבין. כגון שהערוגות ארכן מצפון לדרום ורחבן ממזרח למערב ואין קוי השורות ממזרח למערב ישרים אלא א' נכנסת וא' יוצאה בענין שאין האוירין ישרים וראשי קוין של נגד רחבן קרי שורות. מודו לב"ה דנותן פאה מא' על הכל. ומה שהקשה ר"ש ז"ל בפי' המשנה במה שפירשתי א"ש. עכ"ל ז"ל. ובירושל' איתא תנאי דבית רבי דתנו שבין האילנות. ותרוייהו צריכי. אילנות צריכי לב"ש דאע"ג דלא מחייב בפאה מפסקי. וזיתים צריכי לב"ה דאע"ג דמחייבי לא מפסקי ע"כ. פי' אבל זיתים או שאר אילנות כיו"ב שחייבין בפאה לב"ש ליכא רבותא דהואיל והן חייבין בפאה ה"א דמש"ה ס"ל לב"ש דמפסיקין כדאמרי' בעלמא דבת מינה מחריב בה. אבל שאר

אילנות דלא מחייבי בפאה ה"א דלב"ש נמי לא מפסקי דכאויר חשיבי. קמ"ל תנאי דבית רבי. ובירושל' מ"ט דב"ש שאין דרך בנ"א להיות מכניסין זרעים בין האילנות. אתיא דב"ש כר' יוסי דתנן בסמוך מלבנות הבצלים שבין הירק ר"י אומר פאה מכאו"א. כמה דר' יוסי אמר אין דרך בנ"א להיות מכניסין בצלים בין הירק כן ב"ש אומרים אין דרך בנ"א להיות מכניסין זרעים בין האילנות. ומסיק מסתברא דב"ש יודון לר' יוסי ור' יוסי לא יודה לב"ש. ב"ש יודון לר' יוסי שכן אין דרך בנ"א להיות מכניסין בצלים בין הירק. ר' יוסי לא יודה לב"ש שכן דרך בנ"א להיות מכניסין זרעים בין האילנות:

משנה ב

המנמר וכו'. בערוך המנמר פי' הזורע שדהו מינים הרבה. וי"א קוצר מקום ומניח מקום כמו עור הנמר שיש בו גוונים הרבה. ע"כ. והירושלמי מפרש לפי שיש בשדה מקומות מזובלין יותר באותן המקומות התבואה מתבשלת תחלה ופי' הר"ש שירילי"ו ז"ל דלהכי תני מנמר ולא תני הנומר. ע"כ. ופי' הר"ש והרא"ש ז"ל קלחים לחים. שאם נתבשלו כל צרכן לכ"ע אתחלתא דקצירה הואי אבל בשביל שהם עדיין לחים נחלקו ר"ע וחכמים ר"ע סבר לאו אתחלתא דקצירה היא ונותן פאה על מה שקצר עתה ופאה אחרת כשיגמור לקצור הנותרים וחכמים לא חשבי לה הפסק ע"כ. (ועי' במש"ל פ"ב סוף סי' א'). וז"ל הר"ש שירלי"ו ז"ל המנמר ל' אתרוג המנומר שמלקט מכאן ומניח כאן. מלקט את המבושלין כ"צ ומניח את הלחין שלא בשלו וחוזר ומלקט במקום אחר המבושלים דהו"ל מנומר וקאמר ר"ע דנותן פאה מכאו"א מכל מבושל ומבושל ומן כל לח ולח. שהמבושל הקציר הלח שבינתיים מפסיקו. והלח המחובר הקציר שבינתיים מפסיקו דס"ל לר"ע דמבושל בהדי שאינו מבושל שני מינים חשיבי ודמו לזרע אחר. והראב"ד ז"ל סובר דפלוגתא דר"ע ורבנן אינו אלא על הלח המשוייר לבד: מאחד על הכל. מן הלח המשוייר על הלח והמבושל דכולו מין א'. ומפרש בירוש' אי חשיב חד מינא לרבנן כי הוי הלח המשוייר רובא. דדילמא כי הוי רובא מצטרף לח של כאן עם לח של כאן ומן המבושל נותן פאה לעצמו ומן הלח לעצמו ע"כ. ועוד כתב ומודים חכמים לר"ע וכו' בשלשה מקומות. דוקא נקט לאשמעינן דטעמא דרישא פליג ר"ע דיהיב פאה על כל מבושל ומבושל היינו משום דהוי המבושל מופסק כגון יבש מכאן ולח באמצע ויבש מכאן דהוו שלשה מקומות. דאילו חציו לח וחציו יבש אפילו ר"ע מודי עכ"ל ז"ל:
ומודים חכמים לר"ע בזורע שבת או חרדל בג' מקומות שהוא נותן פאה מכל אחת ואחת. גרסי' דקאי אערוגות לפי מה שפי' ר"ע ז"ל ואפשר דאפילו לפי' ר"ע ז"ל גרסי' מכל אחד ואחד בדלי"ת דקאי אלשון מקומות דקתני דהוו לשון זכר. ובמס' נדה התם

דייק. שבת מדמחייב בפאה מחייב במעשר דתנן התם כל שחייב בפאה חייב במעשרות. ומדמחייב במעשרות מטמא טומאת אוכלין דהכי תנן התם נמי כל שחייב במעשרות מטמא טומאת אוכלין. אלמא כל מידי דעביד לטעמא מטמא טומאת אוכלין. דהאי שבת לטעמא עבידא. ורמינהי מהאי דתנן בפ"ג דמס' עוקצין הקושט והחמס וראשי בשמים התיאה והחלתית והפלפלין וחלות חריע נלקחין בכסף מעשר ואינם מטמאים טומאת אוכלין דברי ר"ע. ופי' רש"י ז"ל אלמא כל מידי דלא עביד לאוכלו אלא להטעים הקדרה לא מטמא דהא פלפלין וכרכום לטעמא עבידי. ושני התם רב חסדא שאני שבת דסתמא לכמך עשויה פי' רש"י ז"ל דכותשין אותו ונותנין אותו בכותח ועיקרו שבת ובו מטבלין כל אוכל דהא לאו לטעמא עביד דהוא עיקר. וכתב שם תוס' ז"ל ה"מ לאתויי הא דתנן בפ"ד דמעשרות השבת מתעשרת זרע וירק וזירין ובהדיא תנן בפרק בתרא דעוקצין השבת משנתנה טעם בקדרה אין בה משום תרומה ואינה מטמא טומאת אוכלין. הא עד שלא נתנה טעם בקדרה יש בה משום תרומה ומטמאה טומאת אוכלין אלא דניחא ליה למיפרך דר"ע אדר"ע ע"כ. ואיכא מאן דגריס לה למתני' בס"פ כ"ג ונזיר. וטעות הוא כמש"ש רש"י ותוס' ז"ל:

משנה ג

המחליק בצלים לחים כו'. הר"ש שירילי"ו ז"ל פי' המחליק בצלים לחים וכו'. לאו היינו (מחליק דסיפא דהיינו שמחליק פני הקרקע ואינו עוקר כל הערוגה אלא שלש ביחד והכא עוקר הלחים והרכים למכרן) (נלע"ד להגיה כמחליק דסיפא דהתם היינו שמחליק פני הקרקע ועוקר את כל הערוגה כלם ביחד לחים ורכים למכרם והכא אפילו אתרמי כו') דאפילו אתרמי דדמי למדל קתני דנותן פאה לאלו לעצמן ולאלו כו'. אלא המחליק דהכא דהיינו שמחליק הבצלים גופייהו שמסיר מהן אותן עלין המעופשות כדי למכרן ודייקא מתני' דבסיפא תני מחליק מאחת יד לחלק בין מחליק דרישא כנ"ל: נותן פאה לאלו לעצמן כו'. בירושל' פליגי בה אמוראי איכא מ"ד דטעמא דשוק וגורן חשיבי שני מינים ולהכי הוו שתי קצירות. ואיכא מ"ד דטעמא דלח ויבש שני מינין הן. (ועי' בתוי"ט): וכן באפונים. שמחליק לחים ומקיים יבשים. ויש לפרש דלאו באותן שהן מין ירק מיירי דהיינו אפונים הגמלונים ששנינו שהן מין ירק אלא באותן שהן מין זרעים כדתנן פ' ערוגה אפונים השופין מין זרעים. א"נ הכא סתמא קתני וזרען מתקיים אפילו אותן שהן מין ירק דהתם לענין ערוגה הוא דתני לה ומפני העלין דאית בהו שרכא: וכן בכרם. אי מוכר בוסר לאכול השתא ומקיים אשכולות האחרים לעשותם יין או צמוקים נותן פאה לאלו לעצמן וכו' ע"כ:

וכן בכרם המדל. מפרש הרמב"ם ז"ל שכולו בבא אחת ור"ל כרם מדולדל. ואין משמע כן בירושל' וכן בערוך בערך מדל אלא שפי' דנותן פאה מן הנשאר לבד ומן הנעקר לבד וז"ל. ירושלמי תנא דבי רבי מדל נוטל אחת ומניח שתים וכך מנהג בזמן שהבצלים זרועים רצופין מוציא מהם מבינתיים שיתגדלו בריות ויעשו גדולים אותם שעוקר משם להרויח הנשארים אינם נחשבין לקצירה. לפי שתקנת הנשארים הוא הלכך נותן פאה מן הנשאר לבד ומן הנעקר לבד. ע"כ. ואח"כ מצאתי שכתב הר"ש שירלי"ו ז"ל שאין נראין דברי הרמב"ם ז"ל. עוד גרסי' בירושל' תני ר"ח בד"א דמדל נותן מן המשוייר על מה ששייר במדל לשוק אבל במדל לבית נותן מן המשוייר על הכל. ופי' הר"ש ז"ל במדל לבית כלומר לגרן דחזו לכונסן לקיום ע"כ:

המחליק. בפי' שני לערוך באחת יד בפעם אחת ע"כ. [ועי' על זה בתוספות יום טוב]:

משנה ד

האמהות של בצלים כו'. מפרש בירושל' רב אמר אמהות פדגוגא. פי' הרש"ש ז"ל לשון אם. ושמואל אמר צומחתא פי' הרש"ש ז"ל הן עלי הבצלים ואמהות ל' שפחה שהעלין הן משמשין לעקרן בהן ולקושרן אגודות אגודות ור"י פטר להו מטעם הפקר ורבנן ס"ל דלאו מפקירן הוא ונקטי' במסקנא דפי' אמהות כרב הוא והם השרשים ע"כ בקיצור. ועי' בתוי"ט:

מלבנות הבצלים. בחולין בפ' ראשית הגז (דקל"ז) שמעי' מינה דאע"ג דר' יוסי דייק בעלמא לישנא דקרא לקט קציר ולא לקט קטוף מודה הוא במידי דאורחיה בקטוף כגון בצלים ושומים דקטוף שלהן זהו קצירן. דהא מחייב פאה בבצלים ואע"ג דאינו קוצרן במגל ומרבה לה מקרא דתניא קציר אין לי אלא קציר עוקר כגון עדשים מנין ת"ל לקצור. תולש כגון פולים מנין ת"ל בקוצרך ע"כ. ופי' בערוך טעמא דר' יוסי דס"ל הואיל והירק פטור מן הפאה וכל ערוגה לבדה אין מצטרפות ע"כ. ובירוש' ר"פ מפרש טעמא דר"י משום דאין דרך בנ"א להכניס בצלים בין הירק ומש"ה מפסקי. ורבנן סברי כיון דבצלים מכניסן לקיום הוא וירק אין מכניסו לקיום בטלה ערוגת ירק לגבייהו וכאוירא חשיבא:

משנה ה

נותנין שתי פאות. דבכל חד וחד קרינן ביה שדך: נותנין פאה אחת דנפקא לן בפ' ראשית הגז דשותפין חייבין בפאה דאע"ג דכתיב שדך דמשמע דידך אין דשותפין לא כתב רחמנא קציר ארצכם דמשמע על שנים הוא מדבר שנים דעלמא. הרש"ש ז"ל:

לקח זה צפונו כו'. פי' הרא"ש ז"ל אע"ג דאילן אחד הוא כיון שמתחלה לקח זה צפונו וזה דרומו ולא היו שותפים מעולם צריך כ"א ליתן פאה. ונ"ל דאחין שחלקו את האילן

שנותנים פאה אחת מדלא תנא דין אילן באחין שחלקו ע"כ. וכתב עליו הר"ש שירילי"ו ז"ל ואין דבריו מוכרחים דתנא רישא לגלויי סיפא וכיון שחלקו שותפים הוו ואין כאן תפיסת הבית. ע"כ:

המוכר קלחי אילן כו'. פי' הר"ש שירילי"ו ז"ל קולחי אילן לקחם עם פירותיהן. קלחי בלשון משנה כמו יונקות בל' מקרא. ויונקתו לא תחדל ויעל כיונק והוא אילן בחור היוצא אצל גזע אילן הזקן או קרוב לו והלוקח בא לעוקרן ולנוטען בתוך שדהו. וכ"ז שלא תלשן הלוקח הוא נותן מכל אילן ואילן כדכתיב שדך דמרבינן אילנות מיניה כדכתיבנא לעיל בפ"ק ואין נותן מאחד על חבירו הואיל ואין השדה שלו שאם היתה השדה שלו היה נותן מאחת על הכל דאין שום דבר מפסיק לאילן אלא גדר כדתנן לעיל בפ' ואלו מפסיקין. ובזמן שנטועים כסדר המפורש שם בירושל': אימתי בזמן שלא שייר בעל השדה שום אילן מאותו מין לעצמו בשדה. אבל אם שייר מאותו המין לעצמו כולא חיובא רמיא עליה ופוטר את כל האילנות. עכ"ל ז"ל. וז"ל רש"י בחולין שם. קלחי אילן. אילנות עצמן לקח עם פירותיהן להכי נקט לשון קלחי שאין שדה זו שדה אילן אלא שדה לבן וגדלו בה ב' או ג' ומכרן נותן לוקח פאה מכל אילן ואילן כדכתיב לא תפאר אחריך ואין אחד מהם פוטר את חבירו הואיל ואין השדה שלו שאם היתה השדה שלו היה נותן מאחת על הכל: אימתי בזמן שלא שייר בעל השדה שום אילן בשדה לעצמו אבל שייר א' לעצמו רמיא כולא חיובא עליה ונותן פאה בקרקע בזרעים לעניים ופוטר את כל האילנות. ומוקי לה התם והוא שהתחיל בעה"ב לקצור. ופירש"י ז"ל והוא שהתחיל בעה"ב לקצור הזרעים קודם מכירת האילנות דמההיא שעתא מיחייב בפאה ופאה דידיה דההיא שעתא חזיא למפטר כולה שדה ומיהו כי לא שייר מידי איסתלק מדין פאת פירות אילנות ואין פאת זרעים פוטרתן (הגה"ה נלע"ד דצ"ע) וכי שייר דאכתי שייר בפירות אילנות לא נפיק מחיובא קמא והו"ל כדמעיקרא עכ"ל ז"ל. וז"ל הר"ש ז"ל המוכר קלחי אילן ולא מכר לו הקרקע והם מלאים פירות ובא לעוקרם ולנוטעם בתוך שדהו: אם שייר בעל השדה מן האילנות לעצמו שלא מכר אותם הוא נותן פאה. בפ' ראשית הגז מסקי רבא ור"ח בשהתחיל בעל השדה לקצור כלומר ללקט הפירות ולקצור לאו דוקא א"נ בשיש שם תבואה כדקתני בתוך שדהו ומאחר שהתחיל לקוצרה נותן מן האילן ששייר פאה על כל מה שמכר שחל החיוב עליו. אבל בירושל' מוקי לה אפילו בלא התחיל שהוא כמוכר לו חוץ מחובתו והוא קבל עליו לתת הפאה. ומתניתין דרה"ג ר' יהודה היא דתנן לקח גז צאנו של חבירו אם שייר המוכר חייב לא שייר הלוקח חייב ע"כ: בפי' ר"ע ז"ל [ד"ה בזמן וכו'] נלע"ד שכך היה צ"ל דמכי אתחיל בקצירה או בלקיטת הפירות

איחייב בפאה של כל השדה הואיל ושייר ובהכי לא קשיא עלה דמתני' מההיא דתנן לעיל ספ"ב קצר חציה ומכר חציה הלוקח נותן פאה לכל דהתם לא שייר וקרוב לזה ג"כ יישב בתוי"ט:

משנה ו

ר' יהודה בן בתירה. קבלתי שצריך להגיה ר' יהושע בן בתירה. וקיימא לן דכל תנא בתרא לטפויי חומרא אתא וכ"כ בתוי"ט ע"ש:

והלכה כדבריו. אין למדין הלכה מפי תלמוד כדאיתא בפ' יש נוחלין (בבא בתרא דף ק"ל) אלא כר"ע קי"ל. ואפשר להיות שלטעם זה מביא סברת ר"ע אע"פ שהוא אחר ששנה כבר והלכה כדבריו וכמו שתמצא לקמן בפ"ט דמס' שביעית סי' ה' ובס"פ החולץ. כלומר שרבינו הקדוש עצמו היה מסתפק במה שאמר והלכה כדבריו. וכ"ש אם נאמר שזה הלשון בעצמו שמע. ומיהו בההיא דפ"ט דשביעית אית דל"ג לה כמש"ש:

חייב בפאה כו'. בקדושין שם כתב רש"י ז"ל דל"ג ובודוי (כמ"ש התוי"ט) וגם הרא"ש ז"ל כתב דבמתני' ל"ג ליה וגם רשב"ם ז"ל בפ' מי שמת (בבא בתרא דף ק"נ) כתב דל"ג ליה וגם הרש"ש ז"ל גם הרשב"א ז"ל בחדושיו בב"ב דף כ"ז הכריח מן הירושל' דל"ג ובודוי במשנה. אבל הריטב"א ז"ל בקדושין דף כ"ו כתב ואפשר לקיים גירסת הספרים. אב"א וידוי בכורים. ואיצטריך סד"א מביא ואינו קורא משום קרקע כ"ש. דהא איכא כמה זימנין דאמרינן מביא ואינו קורא קמ"ל דמביא וקורא ושפיר מ"ל על האדמה אשר נתת לי. ואב"א וידוי מעשר וס"ל להאי תנא דאע"ג דמעשר על פירות שאינם מקרקע שלו. אינו מתודה אלא כשי"ל קרקע דהא פלוגתא הוא בירושל'. והא דלא מייתי התם מהא מתני' משום דאיכא לדחויי דמיירי בודוי בכורים וכדאמרן עכ"ל ז"ל. וגם בגמרת בתרא פ' לא יחפור איתה למתני' וכגי' רש"י ותוס' ז"ל גם שם בפ' מי שמת (בבא בתרא דף ק"נ) וכדכתבינן. ומצאתי שהביאה רב אלפסי ז"ל בפרק הספינה דף ר"ד וכתב שם ובבכורים ובודוי המעשר וכן ג"כ איתיה שם בדפוס שאלוניקי:

בפאה. בירושל' פריך וליתני רע"א קמה כ"ש חייבת בפאה. דהא אע"ג דלית ליה שדה מיחייב הלוקח דקרינן ביה קצירך. ומשני אה"נ אלא בגין דתנא בכורים ואינך אחריני דמוכרח לתלות הדבר בקרקע תנא קרקע. והר"ש שיריליו"ז ז"ל נראה שהיתה לו דרך אחרת בפי' הירושל' הזה. ובתוספתא מוסיף והראיון בהדי הנך דר"ע דמי שא"ל קרקע פטור מן הראיון ויליף לה מקרא דכתיב ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות אלמא אי ל"ל קרקע אינו חייב להראות:

ובכורים. ואע"ג דחטה נמי יניקתה ג' טפחים כו' עד עיקר יניקתה אלא כנגדה. הר"ש ז"ל (ומובא בתוי"ט) וכ"כ ג"כ הר"ש שירילי"ו ז"ל. וכתב עוד דה"נ באילן מתפשטין השרשים כ"ה אמה כדתנן בב"ב ולענין בכורים סגי בט"ז אמה וה"נ בחטה. ושכ"כ תוס' ז"ל בפ"ק דקדושין:

ולכתוב עליו פרוזבול. דכי תקן הלל פרוזבול אשעבוד קרקע תקון דמלוה המצויה היא. ומי שא"ל קרקע אין מלוין לו ואמילתא דלא שכיחא לא תקן. א"נ כיון שי"ל קרקע הוי החוב כגבוי ואפילו קרקע כ"ש יכול לגבות ולחזור ולגבות כעובדא דקטינא דאביי דבפ' מי שהיה נשוי. וי"מ טעמא משום דאין אונאה לקרקעות וכדפי' ר"ע ז"ל הכא. אבל בפ' בתרא דשביעית פי' כמו שהעתקתי אני:

ולקנות עמו נכסים שאין להם אחריות. דתנן בפ"ק דקדושין נכסים שאין להם אחריות. דהיינו מטלטלין. נקנין עם נכסים שי"ל אחריות. דהיינו קרקע. דכיון דזכי בקרקע זכי במטלטלין. (הגה"ה. רשב"ץ ז"ל בפי' הכתובה שלו כתב שהקרקעות י"ל אחריות שהן קבועין והמטלטלין א"ל אחריות ויכול להשמיטן. ולשון אחריות הוא מלשון אחר שיוכל לרדוף אחריהן ולטרוף אותן מהלוקח ע"כ. ובודאי שמ"ש שם שטועה מי שקורא מקרקעי בחירי"ק פשוט הוא. דאע"ג דבלה"ק נקראים קרקעות מ"מ בל' תרגום לא מצינו בשום מקום שנקראו קרקעי אלא במ"ם נוספת מקרקעי והיא בנקודת שו"א. אכן מטלטלין דבל' משנה וברייתא נלע"ד שעיקר קריאתו היא בחירי"ק כלומ' דברים המתטלטלין. ומצינו ג"כ בכמה דוכתי בלשון רז"ל שנקרא טלטל בלא מ"ם. דאי גרסי' מטלטלין בשו"א יתחלף השם בפועל דתנן בכמה דוכתי מטלטלין בשו"א. וחד מינייהו בס"פ כירה מטלטלין נר חדש וכו'. אכן כאן גבי כתובה כיון שהוא תרגום וגם כדי להקל על הלשון גרסי' מטלטלי בשו"א אגב מלת מקרקעי שהוא מוכרח בשו"א וכשיצטרך לומר לשון מקצת צריך לכתוב ממקרקעי וממטלטלי המ"ם הראשונה בנקודת חירי"ק והשנייה בשו"א כדכתיבנא) וכתב הר"ש שירילי"ו ז"ל והא דקרי למטלטלין אין להם אחריות נ"ל הטעם דהמטלטלין מזומנין לכל נזקין ומאורעות ואינם בני חורין מן הניזקין וקרקע קרוי י"ל אחריות לשון חירות שהקרקע הן בני חורין מכל נזק דאין נרקבין ואין נשרפין ואינם נגנבין ולא נאבדין. ובירושל' מפרש אי בעינן צבורין בהן או לא עכ"ל ז"ל. וגם בבבלי שם בקדושין פ"ק דף כ"ו בעינן אי בעינן צבורין אי לא. ובירושל' דפרקין ודפ"ק דקדושין ודפ' מי שמת בעי קרקע כ"ש למהו טב. ומשני תפתר בשמרגליות טמונה בו. וכן בבבלי שם בקדושין מפרש כגון שנעץ בה מחט ותלה בה מרגניתא דשויא אלפא. ועי' בב"י ח"מ סי' ס"ז במה שדקדק ממתני' בשם בעל העיטור דמדתנן ולכתוב עליה

פרוזבול ולקנות עמה נכסים שא"ל אחריות. ש"מ דפרוזבול ואגב חד דינא אית להו. וכי היכי דאמרינן בפרוזבול מזכהו בתוך שדהו. ואמרינן נמי השאיל לו מקום לתנור וכיריים כותב עליו פרוזבול. ה"נ לענין אגב בשאלה או בשכירות סגי. והוא דאחזיק עכ"ל ז"ל:

משנה ז

הכותב נכסיו שכיב מרע. מוכח בירושלמי דלא חשיב שכ"מ אלא אחר ג' ימים אא"כ קפץ עליו החולי אלא שהר"ש שירילי"ו ז"ל פי' דההיא דירושל' לענין בק"ח מתנייא דכל שלא קפץ עליו החולי פתאום אז חלוקים רחוקים מקרובים דרחוקים אחר ג' ימים הוא דחייבין לבקר ע"כ:

קרקע כל שהוא. כתב הר"ש ז"ל פלוגתא היא בפ' מי שמת דהא קרקע לאו דוקא וה"ה מטלטלי וכ"ש לאו דוקא אלא כדי פרנסתו. ולא אתפרש שיעור פרנסתו בכמה ואם פרנסת עצמו דוקא או דלמא בעינן נמי פרנסת בניו ובנותיו וכל הסמוכין על שולחנו עכ"ל ז"ל:

הכותב נכסיו לבניו וכו'. במתנת בריא ונטל קנין והיה ש"מ ועמד. וכתב לאשתו קרקע כל שהוא. ולא פי' אם לפרעון כתובתה אם לשם מתנה:

אבדה כתובתה. מהני נכסי אם לא יקנה הבעל נכסים אחרים הרי הפסידה. דמאלו שנתן לבניו לא תגבה עוד דנתרצית להם במתנה זו הואיל ונתן לה ג"כ. ובירושל' מפרש טעמא אמאי הפסידה בכ"ש. ודוקא שחילק כל נכסיו אבל שייר אפילו חד דיקלא אמרי' דמגו דנחתא אדיקלא נחתא נמי אכולהו. הר"ש שירילי"ו ז"ל. ואפילו חזרו ובאו לידו מאותן הנכסים כגון שמת אחד מן הבנים וירשו גובה מהם. ודוקא שחלק נכסיו בינה ובין בניו אבל אם חלק נכסיו בינה ובין אחרים לא אבדה. ורשב"ם ז"ל כתב דהה"נ אם חלק בינה ובין אחרים שאבדה כתובתה. ומשמע התם בגמ' דת"ק כתיבה וקבלה בעי דקיי"ל אימתי דר"י לפרש דברי חכמים הוא. ותניא א"ר יהודה אימתי אבדה כתובתה בזמן שהיתה שם בשעה שכתב לה קרקע כ"ש וקבלה עליה. דכיון דהיתה שם וקבלה. חזקה אין אדם רואה שנותנין ממונו בפניו לאחרים ומחזיק את המתנה לקיימה אא"כ עושה בלב שלם. אבל היתה שם ולא קבלה עליה אלא היתה שותקת. או קבלה עליה ולא היתה שם מציא למימר נחת רוח עשיתי לבעלי. ור' יוסי אומר אם קבלה עליה אע"פ שלא צוה שיכתבו כך בפניה איבדה כתובתה. ופי' הר"ש שירילי"ו ז"ל ומשום דשמעי' ר' יוסי לת"ק דס"ל הכי דהא ר"י לפרושי מילתיה דת"ק אתא מש"ה תני דבחדא סגי דאם מחלה בפירוש בפיה אע"ג דלא כתב לה אבדה כתובתה וכ"ש לא היתה שם וכתב לה ע"כ. והמפרשים כתבו דמתני' מיירי בין אם הוא ברי בין אם הוא ש"מ ואפילו אם לא חילק בפניה רק

ששתקה כשנודע לה דאמרי' כיון שחלק לה כבוד לחלוק עם הבנים ודאי מחלה. אלא שר"ח פי' דוקא כשחלק לה חלק אחד כאחד מן הבנים אז מחלה בשתיקה לחוד אבל אם לא נתן לה כאחד מן הבנים אז לא מחלה בשתיקה אא"כ כתב לה וקבלה עליה ע"כ:

משנה ח

הכותב נכסיו לעבדו כו'. בגיטין אמרי' בתוספתא כשנאמרו דברים לפני ר' יוסי אמר שפתים ישק משיב דברים נכוחים. ואמר שם רב נחמן אע"פ שקילס ר"י את ר"ש שאמר לעולם הוא בן חורין הלכה כר"מ שסובר דלא יצא לחירות. ופי' הרש"ש ז"ל לעולם הוא בן חורין. בא להוסיף ואפילו אין לו אלא אותה העיר או אותה שדה ואמר חוץ מאותה שדה וכו' וה"א כיון דאין לו נכסים אלא אותה העיר או אותה שדה ואין מתקיים דבור כל נכסיו אלא בעבד לבדו וכשאמר חוץ מבטל דבור מה שאמר כל נכסיי אפ"ה יצא לחירות דפלגינן דבורא. אלא כשיאמר חוץ מאחד מרבוא שבהן שלא יפרש מה שייר ואז נאמר דשייר העבד עכ"ל ז"ל:

פרק ד

משנה א

הפאה כו'. פי' הרש"ש ז"ל הפאה של תבואה וקטנית ואילן ניתנת במחובר חוץ מדלית ודקל כלומר זכות ורשות עניים ניתנת לעניים בה במחובר לקרקע ויבוזו אותה וכל דאלים גבר. ותרתי קמשמע לן חדא שיניחנה במחובר ויזכו בעצים ובקשים וחדא שיניחנה לפניהם ויבוזו אותה כרצונם ע"כ. ומשמע דגם שכחה ולקט דינם לבוז כמו הפאה דהא בשלשתן כתיב לעני ולגר תעזוב. ועי' עוד במ"ש בשם הר"ר שמשון ז"ל לקמן פרק בתרא סי' ג'. וכן נראה גם כן מן הפי' שהעתיק שם ר"ע ז"ל כמש"ש בס' תוי"ט:

משנה ב

בדלית ובדקל. ירושלמי תני בשם ר"מ כל האילנות סכנה ורבנן אמרין אין סכנה אלא הדלית והדקל בלבד הדלית מפני חלישותה והדקל מפני גובהו. ובס' יראים סי' ק"ס בדלית ובדקל פי' שהרכיבו התבואה והגפן על הדקל ע"כ. וקרוב לזה נראה שגורס רד"ק ז"ל במכלול בחלק הדקדוק עלה נ"ח אם לא נפל טעות שם וז"ל שם וכן זכרוהו במשנה ובדלית הדקל בעה"ב מוריד ומחלק לעניים ע"כ. אכן בשרשים בחלק הענין כתב בדלית ובדקל ע"כ. וקשה לע"ד על ס' יראים דהא תמרים נמי חייבין בפאה כדתנן לעיל בפ"ק ושמא דהא קמ"ל בפירושו ז"ל דלא מיבעי לפירות דקל גופיה דמוריד ומחלק אלא אפילו למה שמורכב על הדקל אע"ג דהיא מלתא דלא שכיחא מוריד ומחלק. ודוחק.

וכתב הר"ש ז"ל דמסיק בירושל' שאפי' תאמר קורא שם פאה למעלה הטריחו על בעה"ב שתהא הוצאה משלו ע"כ:

משנה ג

נטל מקצת פאה וזרקה על השאר. שסבור היה שבכך יקנה השאר ויזכה בו וכתבו תוס' ז"ל (שם בב"מ) מעבירין אותו. אפילו רשע לא מקרי ואע"ג דעני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה נקרא רשע היינו משום דאפשר לי' למטרח ולמיזבן ארעא אחריתי אבל במציאה או בהפקר דל"ל הכי אפילו רשע לא מקרי ע"כ. ונלע"ד פי' לפירושם מעבירין אותו אפילו רשע לא מיקרי פי' המעביר את גופו ממנה ל"מ שאינו נקרא רשע דמעבירין לכתחלה משמע אלא אפילו מי שפירש טליתו אינו נקרא רשע. עי' בהר"ן ז"ל פ' האומר דקדושין דף תרמ"ז. ומפני שראיתי מי שחלק עמי בזה לומר דאינו נקרא רשע קאי אמי שפירש טליתו דוקא הוצרכתי לכתוב דעתי בזה. ומ"מ עי' בנ"י בפרק חזקת הבתים בדף קפ"ט. ואי הוה גרסי' בלשון התוס' ז"ל אבל רשע לא מקרי הוה ניחא שפיר טפי דמהיכא תיסק אדעתין לומר דהני מעבירין הוו רשעים עד דאצטריך למימר דלא הוו כיון שבקום עשה תנן דנותנין להם רשות להעבירו אלא ודאי דלא קאי רק אמי שפירש טליתו וכדמוכח מהתם פרק חזקת הבתים בנ"י. ועי' בקולון שרש קל"א. ובשרש קצ"ב דף רכ"ז כתב וז"ל דהא לה"ד למי שפירש טליתו על הפאה ובא אחר להעבירו ממנו שהרי יכול לעשות כן מפני שהוא הפקר ומ"מ אף כי יכול לעשות כן פשיטא ופשיטא שאם הראשון שפירש טליתו עליה בתחלה יכול לעכב ולהתגבר על הבא להעבירה הימנו בזרוע וגם הוא ביד חזקה ובזרוע נטויה יקדים ויטלנה בידו ממש הלא דבר פשוט הוא שזה הוא זריז ונשכר ע"כ. ופי' הרש"ש ז"ל מעבירין אותו ממנה עניים אחרים מעבירין את גופו ממנה. ע"כ:

משנה ד

מגלות. קוצרין בהן חטין ושעורין. קרדומות גדולות וקוצצין בהן שבולת שועל. הרא"ש ז"ל. וה"ר שלמה שירילי"ו ז"ל פי' בקרדומות כגון פאת בצלים ושומים שדרך לעקור אותן בקרדומות. שלא יכו איש את רעהו. מפני שדינם לבוז ע"כ:

משנה ה

שלש אבעיות. משום לקט הן {הגה"ה נ"א בלשון הרא"ש ג' אבעיו' פי' בא' מאלו הזמנים יניח הפאה לפי שאז מקובצים העניים בשדות. ופירשתי בא' מג' הזמנים משום דהוה קשה לי לפרושי בכל ג' הזמנים משום דבפעם א' אדם מניח פאה בסוף שדהו ומיד העניים נוטלין הכל. ולהך פי' קשה לפרש פלוגתא דר"ג ור"ע:} דכל זמן שאין בעה"ב

בשדה אין העניים רשאין ליכנס ליטול הלקט בשביל עמרי השדה לכך צריך הוא להראות ג' פעמים בתוך שדהו כדי שיכנסו עניים ויטלו הלקט והולכין ובאין העניים כמה פעמים זה אחר זה ומה שמשיירין אלו מוצאין אלו דאי מיירי לענין פאה קשה דבפעם א' אדם מניח פאה בסוף שדהו ומיד העניים נוטלין הכל. הרא"ש ז"ל. וכתב עליו הר"ש שירילי"ו ז"ל ואיני רואה כאן קושיא שיש לאדם הרבה שדות במקומות חלוקות ואינו קוצר אותן כאחת וצריך לעמוד על פועליו וקאמר מתני' שיניח הפאה בעת כוללת לכל העניים ויקצרם בעתים מיוחדים שאמרו חכמים מהם בשחר ומהם בחצות ומהם במנחה (וטעמא דמתני' שאין לעניים רשות ללקוט הפאה אא"כ בעה"ב שם או שלוחו וצריך להן שעה קבועה כדי שלא יתבטלו מן מלאכתם ולכך תקנו שיגלה בשחר ובחצות ובמנחה) ולר' עקיבא הני זימני דוקא ואם ירצה לקצור כולן בשחרית ולא יזכו אלא המניקות הרשות בידו אבל אין לו להוסיף כדי לתת חלק בקציר בזמן ידוע למיודעיו וקרוביו. ולרבן גמליאל לפחות צריך שיקצרם באלו הג' זמנים כדי שיזכו מניקות ותנוקות וזקנים ואם רצה לחלק הקצירה בזמן אחר עוד כדי שיבואו מיודעיו יבואו. כך נראה לי. ופסק הר"מ ז"ל בפרק ב' כר' עקיבא עד כאן לשונו ז"ל:

של בית נמר כו'. שם מקום כדכתיב ואת בית נמרה כ"כ הר"ש והרא"ש ז"ל וכתב על פי' זה הר"ש שירילי"ו ז"ל ואינו כן דההיא מארץ סיחון ועוג היא ולא נתקדשה בקדושת הארץ ועוד הו"ל למיתני בני בית נמר או אנשי בית נמר כדתנן אנשי הר צבועים אלא שם משפחה בא"י הן כדתנן בשקלים ויומא בית אבטינס ובית גרמו. ע"כ. ובירושל' אמרי' שע"ז מזכירין אותן לשבח אבל מזכירין אותן לגנאי שלא היו נותנין אלא א' ממאה ואנן תנן אין פוחתין לפאה מששים. ובערוך פי' של בית נמר שם איש והיו מלקטין על החבל צ"ט חבלים להם וחבל א' לעניים ועל דבר זה מזכירין אותן לגנאי שהיו פוחתין מס' ומזכירין אותן לשבח שהיו נותנין מכל אומן ואומן ע"כ:

משנה ו

עובד כוכבים שקצר וכו'. פי' וכילה ולא עימר עד אחר שנתגייר פטור:

משנה ז

הקדיש קמה וכו'. כתב הח' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל שמצא בכל הספרים קמה ופדה עומרים פטור ל' זכר כדרישא דקתני חייב אע"ג דבסיפא דסיפא קתני שבשעת חובתה היתה פטורה לשון נקבה. ופי' הר"ש שירילי"ו ז"ל הקדיש קמה כשהיא קמה. ופדה קמה. ופדאה כשהיא קמה. חייב. ואינו פטור מטעם הקדש דכי בא לקוצרה כבר פדאה וחייב בשלשתן:

עמרים ופדה עמרים חייב. בשכחה דכשהקדישה כבר היו עומרים וחל עליהם חיוב שכחה וכיון דחל בהו תו לא פקע מנייהו חיובייהו:
קמה ופדה עמרים. כשהקדישה היתה קמה וקצר ועמר בעודה קדושה ופדאה אח"כ הלכך לא פאה ולא שכחה חלו [דהואיל] וכבר נקצרה ונעשית עמרים לא חל עליהם שום מצוה דכי קצר דהוי זמן חיובא הקדש הוה וכתיב קצירך למעט הקדש עכ"ל ז"ל:

משנה ח

משבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבים כצ"ל גם בבבא זו. ופי' הרש"ש ז"ל עונת המעשרות. בפ"ק דמעשרות מפורשת עונת הפירות והירקות: ופדאן חייבין. ופדאן ג"כ עד שלא באו כיון שפדאן קודם זמן חיובן כי אתי זמן חיובן בתר הכי לא מקרי תבואת הקדש. ומשבאו לעונת המעשרות. שהקדישן אחר שבאו ופדאן נמי חייבין כדפי' דכי הקדישן כבר חל עלייהו חיובא ותו לא פקע: וגמרן הגזבר פטור. דתבואת הקדש פטורה: עד שלא נגמרו. בירושלמי מפרש שלא הביאו שליש: וכללא דהך מתני' דאין הקדש פוטר אלא כי נגמרה המלאכה שבו תלויה המצוה ברשות ההקדש כגון פאה בקצירה דכתיב קצירך ולא של הקדש. ותרומה ומעשרות בגורן כדכתיב דגנך ודרשינן דיגונך ופי' רש"י ז"ל לשון קבוץ כרי. ולא דיגון הקדש. או בגדול שליש גבי שאר פירות כדכתיב תבואת זרעך ולא של הקדש אבל אי מקמי דאקדיש הויא להו טבל דנגמרה מלאכתן לא מצי הקדש תו להפקיע תרומות ומעשרות מיניה ואפילו לא פדאן. והא דנקט במתני' משבאו לעונת המעשרות ופדאן הה"נ אפילו לא פדאן דפודה מיד הגזבר חייב במעשרות והא דתני פדאן היינו לאשכוחי לאותן המעשרות היתר אכילה ובלאו פדיון לא מצית אמרת דהא מעילה אית בהו וא"נ תנא סיפא אגב רישא וסיפא דמתני' דקתני שבשעת חובתן היו פטורין דוקא היא עכ"ל ז"ל. ובירושלמי פריך למה נשנית משנה זו פעמים א' הנה וא' בפ"ג דמס' חלה ומשני דשני זמנים לענין חיוב המעשר דקודם שיביאו הפירות שליש בשולן מותר לאכול מהן בלי תרומה ומעשר. ומשהביאו שליש שרי לאכול עראי בלי מעשר עד שתגמר מלאכתן דהיינו מירוח. ופי' הח' הר"ר אלעזר אזכרי ז"ל ומכח משנה יתירה נפרש עונת המעשרות של משנה א' עונה שחל חיוב המעשרות דהיינו הבאת שליש. ועונת המעשרות של משנה האחרת עת שנאסר באכילת עראי. ומסתברא דמתני' דפאה שהיא ראשונה מיירי בעונת חיוב המעשרות בהבאת שליש דשעת מירוח לא מקרי שעת חובתן דהא קודם לכן חייבין ואסורין באכילת קבע. אבל כיון דחזר ושנאה במס' חלה ע"כ י"ל דבא ללמדנו דגם שעת המירוח איקרי עונת המעשר ומירוח הגזבר פוטרן. ומתני' דהכא דפרישנא לה בהבאת שליש וקתני הקדישן קודם הבאת

שליש והביאו שליש ביד הגזבר ופדאן פטורין כר"ע סתם לן רבי דס"ל לר' עקיבא אפילו הניחן בקרקע עד שגדלו השני שלישים בידו ומרח הפירות פטורין. ולדברי הכל מתוקם נמי פטורין כגון בקוצר מיד אחר שפדאן מן ההקדש קודם שיגדלו ברשותו ע"כ. ולכל הפי' קשה קצת לע"ד אמאי בסיפא בין כאן בין בפ"ג דחלה נקט לשון אחר דקתני הקדישן עד שלא נגמרו וכו' ולא קתני הקדישן עד שלא באו לעונת המעשרות והגיעו לעונת המעשרות ביד הגזבר ואח"כ פדאן פטורין כלשון דנקט ברישא. וי"ל דנקט לישנא קלילא:

משנה ט

מי שליקט וכו'. כתב ה"ר שמשון ז"ל. בפ' שנים אוחזין פי' בקונטרס דמי שליקט את הפאה באדם בעלמא איירי שאינו בעל השדה דאי בעל השדה לא אמר ר"א זכה לו דל"ל מגו דזכי לנפשיה דאפילו הוא עני מוזהר הוא על שלו שלא ללקט פאה משדהו כדאמרי' לא תלקט לעני להזהיר עני על שלו. וקשה לפי' מהא דתנן לקמן בפ"ה שבלת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שבלת א' ונותן לו אר"א וכי היאך העני הזה מחליף דבר שלא בא לרשותו. ואמרי' עלה בירושל' ר' אבהו בשם ר' יוחנן מחלפא שיטתיה דר"א תמן הוא אומר זכה לו וכאן הוא אומר כן ומסיק דלדבריהם קאמר להו. משמע בהדיא דבעל השדה גופיה יכול לזכות בשביל העני עכ"ל ז"ל. וגם הר"ש שירילי"ו ז"ל הביא ל' ירושלמי דמשמע מיניה דבעה"ב עני יכול לזכות לכו"ע ולקושית רש"י ז"ל תי' דכיון דהוא עני מצי לזכות בפאה דעלמא אע"ג דבדידיה לא מצי לזכות אריא הוא דרביץ עליה וכיון דחזי ליה פאה בעולם הא הוי ראוי ליטול הלכך זכי נמי לחבריה ואפי' רבנן מודו עכ"ל ז"ל. ועי' בס' ק"א ספ"ב דפ' קדושים:

הלקט והשכחה וכו'. מאן דס"ל יש קנין לעובד כוכבים מפ' למתני' התם בגיטין הכי הלקט והשכחה והפאה משדה ישראל שלקטן עובד כוכבים חייבין במעשר פי' ישראל הקונה אותן מיד העובד כוכבים חייב לעשרן אא"כ הפקירן ישראל ראשון בשדהו אדעתא דישראל וגם אדעתא דעובדי כוכבים. אבל סתם לשו"פ מופקרין לישראל ולא לעובדי כוכבים: אא"כ הפקיר. ס"א הבקיר בבי"ת:

לשון ר"ע ז"ל. ומתני' ר"מ היא דאמר. אין קנין לעובד כוכבים. אמר המלקט. ור"ט נמי ס"ל כר"מ כדמוכח בירוש' דדמאי פ"ה. וכותיה דר"מ סתם לן תנא נמי בפ"ה דמס' דמאי במשנת מעשרין משל ישראל על של עובדי כוכבים וכו' ור' יוסי ור"ש פליגי עליה. ור' יהודה מפ' ר' ישמעאל דמנחות משמע דכר"מ ס"ל אבל מן הירוש' מוכח דכר"י ור"ש ס"ל וכן נמי משמע קצת מן התוספתא. והקשה ה"ר שמשון ז"ל בפ"ה דמס' דמאי דהא

שמעי' ליה לר"מ בשלהי פ"ק דע"ז דיש קנין דקאמר ואין משכירין להם בתים ואצ"ל שדות דברי ר"מ ומפ' בגמ' טעמא דבשדות איכא תרתי לאיסורא חנייה בקרקע ומפקעינן ליה מן המעשר ועיקר הקושיא הלזו הקשה אותה ה"ר שמשון ז"ל לפי' ירוש' דהתם. ותירץ ז"ל דמצינן למימר דירושלמי לטעמיה דמפרש בספ"ק דע"ז טעמא דר"מ משום דבית אינו מצוי להתברך מתוכו שדה מצוי להתברך מתוכו וע' במ"ש בפ"ק דע"ז סי' ח'. וכן נמי סתם לן כותיה דר"מ בתרומות פ"ט משנת המנכש עם העובד כוכבים בחסיות. ופלוגתא דר"מ וחכמים בפ"ב דמכשירין. וע' בתו' רי"ד פ"ק דקדושין דף מ"א ע"ב: וכתב הח' ה"ר אפרים אשכנזי ז"ל וז"ל בסוף דבריו. וגם הב"י סובר כן שהרמב"ם ז"ל סובר שההלכה היא שאין קנין לעובד כוכבים בא"י וכן מוכח בהדיא בהרמב"ם ז"ל ובסמ"ג סי' קל"ג ע"ש. ואח"כ חזר הרמב"ם ז"ל ממה שפי' במשניות כ"פ דאין הלכה כמ"ד אין קנין לעובד כוכבים בא"י. והתימה על ר"ע ז"ל שתפס ל' הרמב"ם ז"ל ממה שהוא עצמו חזר בו עכ"ל ז"ל. ובירושלמי איכא נמי מאן דמוקי למתני' כמ"ד יש קנין ע"ש או בה"ר שמשון ז"ל. ומצאתי בס' חרדים שחבר הח' הר"ר אלעזר אזכרי ז"ל שכתב תשובת שאלה שמצא ה"ר שלמה אבסאבן ז"ל להרמב"ם ז"ל כתוב בה שאע"פ שיש קנין לעובד כוכבים מה"ת בא"י להפקיע מן המעשר מ"מ מד"ס אין קנין וחייבת במעשר מדרבנן. ע"כ:

משנה י

איזהו לקט הנושר בשעת הקצירה. שבלין הנופלין בשעת קצירה מתוך המגל או הנופל מתוך ידו כשמקבץ השבלים לקצור ולמעוטי אחר היד דתנן לקמן וה"ט דדרשי' מחמת קצירה והכי איתא בתו"כ אין לקט אלא הבא משעת קצירה ומש"ה ממעטי' בירוש' לעי' פ' מלבנות ולקמן לקט קטוף והיינו דוקא גבי דבר דדרכו ליקצר דדוקא גבי פאה הוא דמרבינן תולש ועוקר אפי' בדבר שדרכו ליקצר מיתורא דקראי אבל גבי לקט קצירך כתיב: היה קוצר קצר מלא ידו. דברים הנקצרים: תלש מלא קומצו. דברים שדרכן ליתלש: תוך המגל. קרי חדודו. אחר המגל קרי גבו. הרש"ש ז"ל:

תוך היד ותוך המגל לעניים. כ' הח' ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל רישא דמתני' קשיא אסיפא. דברישא קתני תוך היד ותוך המגל לעניים ואי תרווייהו בעינן כדי שתהיה לעניים כלו' דכשנושרת שבלת מתוך השבלים שקבץ בידו וגם היא בתוך המגל הויא לעניים משמע הא מתוך ידו והיא מאחורי המגל שהכניס המגל בינה לשאר השבלים ומכח אחורי המגל נחתכה ונפלה. או אם היא בתוך המגל ולאחורי ידו שאינה בתוך פס ידו וחתכה במגל ונפלה הויא לבעה"ב. וסיפא קתני אחר היד וגם היא אחר המגל לבעה"ב הא תוך ידו או תוך מגל לעניים. ואי רישא או או קתני דבחדא לטיבותא הויא לעניים קשיא

סיפא דקתני אחורי היד או אחורי המגל לבעה"ב. וע"כ כי היכי דלא תקשי צ"ל דרישא וסיפא אין פירושם שוה. ובירוש' רב כהנא ורב תחליפא חד פי' דרישא לאו או קתני אלא כדי שתהיה השבלת הנושרת לעניים תרתי לטיבותא בעי שתהיה בתוך ידו ובתוך המגל וסיפא קתני או או אם היא אחר היד ובתוך המגל או אחר המגל והיא בתוך היד הויא לבעה"ב. וחד אמר איפכא דרישא או או קתני דבחדא לטיבותא הויא לעניים וסיפא מצריך תרתי לריעותא כדי שתהיה לבעה"ב:

ראש היד וראש המגל. שהיו שבלים נוגעים בראשי האצבעות וחתכן: ר' ישמעאל אומר לעניים. דס"ל דקציר קרינן ביה ודמי לתוך היד. וזהו לפי' האחד. ולפי' האחר או או קתני והיינו שידו מלאה ויש שבלים בין ראשי אצבעותיו לפס ידו הנושר משם או הנושר מראש המגל בחדא מנייהו ר"י סבר לעניים ור"ע סבר לבעל הבית. הרש"ש ז"ל:

משנה יא

חורי הנמלים וכו'. ה"ר יהוסף ז"ל הגיה חוררי בשני רישי"ן והרי"ש הראשונה בשבא. וכן הגיה במתני' דס"פ בתרא דמעשרות. ומאי דקשה אמתני' מההיא דגר שנתגייר והיתה לו פרה דבשלהי פ' הזרוע נכתב שם. ובירוש' משמע דאיכא דסבר דת"ק דפליג אר"מ הוא ר' יהודה בן אגרא. דהכי קאמר התם א"ל ר"מ לר"י בן אגרא אי אתה מודה לי שספק לקט לקט. ותו איתא התם למ"ד א"ל ר"מ לחכמים אי אתם מודים לי שספק לקט לקט. אבל שם בפ' הזרוע השיב ר' יוחנן לר"ש בן לקיש כד רמי ליה האי מתני' אההיא דהתם השיבו אל תקניטני שבלשון יחיד אני שונה לאותה מתני' דפאה וכך אני שונה בסופה דברי ר"י בן אגרא שאמר משום ר"מ. דתניא ר' יהרדה בן אגרא אומר משום ר"מ ספק לקט לקט ספק שכחה שכחה ספק פאה פאה דכתיב עני ורש הצדיקו צדק משלך ותן לו. ולאו ר"מ אומר סתמא אני שונה דתיקשי לי סתמא דהתם דהיינו ר' מאיר אר' מאיר דהכא. תו איכא התם כי אתא רבין אמר קמה אקמה רמי ליה דאשכח לר"מ במתניתא אחריתא דפטר בקמה של גר ספק נקצרה קודם שנתגייר ספק משנתגייר אמתני' דהכא דקתני ספק לקט לקט ושני ליה בלשון אגרא אני שונה אותה פי' למתני' דפאה. ובירושלמי ודל לא תהדר בריבו אבל תהדרהו במתנותיו:

בפי' ר"ע ז"ל. דכתיב לעני ולגר תעזוב הנח לפניהם וכו'. כתב הח' הר"ר סולימאן אוחנא ז"ל שפי' הראב"ד ז"ל בתו"כ דמפיק לי' מדכתיב תעזוב יתירא א' בפ' קדושים וא' בפ' אמור ע"כ:

פרק ה

משנה א

כל הנוגעות בארץ כו'. הא דלא אמר הכא כמו בסיפא מפ' בירושלמי דקנסו רבנן משום שהגדיש על הלקט כמו שפי' ר"ע ז"ל ואפי' גדשו אחרים שלא מדעתו ואפי' קרא לעניים ולא באו קנסוהו ליתן לעניים כל הנוגעות בארץ ופטרוהו ממעשר ובירושל' מוקי לה ריש לקיש כב"ש דאמרי הפקר לעניים הפקר ור' יוחנן מוקי לה כב"ה ופטור ממעשר משום דהפקר ב"ד היה הפקר ויליף לה מקרא דכתיב בעזרא וכל אשר לא יבא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה והא דפטור ממעשרות מהא דתניא אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית ואם עברוה מעוברת אלמא אע"פ שהוסיף חדש א' שלא כדין כל מעשיהן קיימין ופטור ממעשר כל אותו חדש שהוסיפו על שנת השביעית הרא"ש ז"ל:

כדי נפילה. ראיתי שה"ר יהוסף ז"ל הגיה כאן וגם בפרק המקבל סי' ה' ניפלה ביו"ד אחר הנו"ן:

משנה ב

שבלת שבקציר וכו'. כתב הרש"ש ז"ל דמשמע מהרמב"ם ז"ל דלענין לקט מיתנייא האי בבא שבלת שבקציר שהרי הביאה שם בפ"ד שבאותו פרק כתב כל דיני לקט ובפ"ה כתב כל דיני שכחה ולדעתו אפי' הניחה ברצון נמי ועוד שהוא ז"ל כתב וכו' עד ונ"ל לפרש שהביאו לרב לפרש כן משום דהני מתני' מאיזהו לקט ואילך בלקט מיירו ומתני' דשבלת שנתערבה בגדיש דבתרה בשבלת של לקט מיירי. ודינין דשכחה לא מפרש להו מתני' אלא מבבא דהעומר ששכחוהו פועלים ואילך ע"כ. והקשה הוא ז"ל על פי' הרמב"ם ז"ל עשרה קושיות ולבסוף הכריח דודאי לענין שכחה מתנייא ששכח מלקוצרה ותני לה הכא משום דבתוספתא שנינו א"ר עקיבא בעלי בתים נהגו בה עין טובה ולעניים נותנין אותה ובעדיות שנינו דר' ישמעאל אמרה להך מתני' בכרם ביבנה ופליג אדר' עקיבא דאע"ג דאשכחן שכחה במחובר הך נצולת כר' יוחנן דאמר בירוש' דקמה חשיבה וקמה מצלת אותה ור' עקיבא מטעם שכחה והפקר הוא דפליג ומדמי לה לרישא דתנן כל הנוגע בארץ וכו' מטעם הפקר וקסבר דהקלו עליהם דכיון דשכחה דמיא לקצרוה עניים ולנהגו בה עין יפה בעלי בתים ופטורה מן המעשר ואשמעינן ר' ישמעאל דאינה פטורה מן המעשרות ולא מייפין כחן דעניים הכא וטבלא כי הויא נקצרת עם הקמה ולא דייניגן בה דינא דרישא דטעמא דרישא משום קנסא דבית דין הוא אבל הכא דליכא קנסא דב"ד טבל הוא ואע"ג דשכחה ונתנה להם בעין יפה ומש"ה תני לה הכא והכין פורשו לה

רבינו שמשון והרא"ש ז"ל בשכחה כדפי' עכ"ל ז"ל: ובירושלמי א"ר יוסי והוא שיהא קציר שעדיין לא נקצר סובבה מד' רוחותיה:

מעשר שבלת אחת. כתב בכ"מ שם פ"ד לפרש דברי הרמב"ם ז"ל [דמשמע מדבריו שאינו מפריש אלא ב' שבלים בלבד אלא שחוזר ומתנה על השנייה שאם היא של לקט יהיו מעשרות הראשונה קבועים בעצמה ואם הראשונה של לקט יהיו מעשרות השנייה קבועים בעצמה] וז"ל ונותן שתיהן לעני אחת בתורת מתנה של לקט והשנית בתורת מעשר והעני ימכור שתיהן לכהן ולא יפרע לו אלא דמי אחת מהן כי השנית היא של כהן כדין ע"כ: וז"ל הרש"ש ז"ל מעשר שבולת א' ונותן לו. כלו' תורם ומעשר ונותן לו לפי שחייב לתת לו דבר מתוקן כמו שהיתה השבלת של לקט דפטורה מן המעשר ואע"פ שעדיין לא נתמרח בכרי מ"מ לא דמי לשבלת של לקט דמתוקנת לעולם היא ושאר שבלים של גדיש כי לימרחינהו הא טבלי. ומה שאין מזכיר כאן תרומה בכלל הוא כדתנן עונת המעשרות: העני הזה. המקבל השבלת המתוקנת: מחליף דבר שלא באו לרשותו. דהא השבלת של לקט לא באה ליד העני עדיין כדי שיהא לו לבעה"ב זכות ממנו להחליף שבלת בשבלת כדאיתא בירושלמי דהא חלופי גזל הוי כדאיתא בפ"ק דחולין אלא מזכה את העני בכל הגדיש ע"כ. ועוד האריך לתרץ מה שנתקשה רבינו שמשון ז"ל: ובירושלמי קשה ליה מהיות טוב אל תקרי רע למה ת"ק לא הודה לר"א שיזכה לעני כל הגדיש. ותירץ דבהא פליגי ת"ק סבר מתנה להחזיר אינה כלום דלא הוי אלא כאדם המזכה חפץ מימינו שהוא משתמש בה לשמאלו ואומר כבר יצא מרשותי הלכך אין תקנה רק לתת לו שבלת א' במתנה גמורה ויתנה אם של לקט היא כו'. ור"א סבר דשמה מתנה ואינו כמזכה מימינו לשמאלו. וקשה לע"ד דא"כ קשה הלכתא אהלכתא דהא בהא קיי"ל הלכתא כחכמים ואנן קיי"ל נמי דמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה. ובפי' הר"ש ז"ל למשנה זו נפלה מחלוקת ארוכה בהבנתו בין הרב ר' יעקב בי רב והרב ר' לוי ן' חביב ז"ל עם הרב שמואל הלוי ז"ל תמצאנה בשאלות ותשובות לה"ר לוי ן' חביב ז"ל מתחלת סימן קי"ב עד סוף סי' קי"ז:

משנה ג

אין מגלגלין בטופח. פי' בערוך מלשון משקה טופח ומגלגלין דקאמר מלשון מגלגל עמו עד שתים עשרה שנה דפ' נערה שנתפתתה דהיינו בדברים רכים ובלשון נחת וכגון דבעה"ב זה אחר שקצר שדהו והניח פאתו רוצה מיד להרביצה כדי שתהא לחה ומטוננת כדי לחופרה ולחזור ולזרעה מה שירצה. ואם העניים הולכין עליה כשהיא לחה נעשית טיט וגומות ומתקלקלת. וקאמר ר"מ דאין בע"ב מגלגלין עם העניים לומר תבואו מחר

ותהא גריד ותלקטו הפאה מ"ט דהפסד ביטול מלאכתן עדיפא. ובגמרא ירושלמית מפ' דשמין לו הפסדו. וחכמים מתירין לגלגל עמהן מפני שתקנתם אפשרית שנקל הוא שיבואו מחר ובגמרא ירושלמית מפרש דשמין לעניים הפסד מלאכתן עכ"ל הח' הר"ש שירילי"ו ז"ל: וז"ל ס' האגודה פי' ר"י שלא ירבץ שדהו כ"כ שיהא משקה טופח בה שמזיק לעניים הבאים בשביל הלקט וכו' ע"כ:

מפני שאפשר. מצאתי מנקודת האל"ף בנקודת חירק. שוב מצאתי שכתב החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל כן מצאתי בספרים ישנים שאיפשר ור"ל שאי אפשר כי כן דרך הישנים לכתוב בל' קצר ע"כ:

בסוף פי' ר"ע ז"ל. ולר"מ דאמר אין מגלגלין שמין לבעה"ב הפסדו ונוטל מן העניים ע"כ. אמר המלקט נראה דה"פ דר"מ ס"ל שאם הגיע לו הפסד לבעל הבית מחמת מה שנמנע להרביץ שדהו בעבור העניים נוטל מן העניים כשיעור מה שהפסיד. אח"כ מצאתי בפי' הרא"ש ז"ל פי' אם השדה יבשה ונשר הרבה שמין לו לפי שדה בינונית והשאר יקח מן הפאה ע"כ. אלא שאיני יודע כיצד הוא מכוון עם ל' המשנה. ובירושלמי מקשה דרבנן אדרבנן דבמתני' קתני וחכמים מתירין סתם ולא חלקו דמשמע דבכל ענין התירו אפי' הפסד עניים מרובה על הפסדו. ובברייתא קתני המרבץ את שדהו עד שלא ירד עני לתוכה אם היזקו מרובה על של עני מותר ואם היזק עני מרובה על שלו אסור ר' יהודה אומר בין כך ובין כך מניחן על הגדר והעני בא ונוטל את שלו ומשני תמן בברייתא אי אפשר דברי היזקא שיודע בודאי שיפסד הלקט על ידי הרבוץ לכך אסר כשהפסד העניים מרובה על דידיה ברם הכא במתניתין הא בהדיא קתני דלא התירו אלא מפני שאפשר כלו' דאין הפסד של עניים ברור דאפשר שע"י הרבוץ לא יפסד הלקט והפסד בעה"ב ברור הלכך ראוי לחוש על הפסדו הברור מהפסדם הספק אע"פ שאם יקרה שיפסידו הפסדם מרובה מהפסדו. והתם ג"כ מקשה נמי מהאי ברייתא דר' יהודה אדר' יהודה דהמדל בגפנים וכתבתיו לקמן במקומו פ"ז סי' ה' ע"ש. וז"ל הרמב"ם ז"ל בה' מ"ע פ"ד סי' ח' הרוצה לרבץ את שדהו קודם שילקטו העניים לקט שבה אם הזיקו מרובה על הפסד הלקט מותר לרבץ ואם הפסד הלקט מרובה על הפסדו אסור לרבץ ואם קבץ את כל הלקט והניחו עד שיבא העני ויטלנו ה"ז מדת חסידות ע"כ:

משנה ד

וצרך ליטול. וצרך גרסי' בלי יו"ד וכמ"ש בפ"ז דמס' שביעית סי' ד': ופי' הר"ש שירילי"ו ז"ל וצרך ליטול. שאין לו מעות מפני שהוציאן בפרקמטיא ועכשיו א"ל מאתים זוז יטול: וכשיחזור לביתו. פי' כשימכור הפרקמטיא שמביא מעות כשיחזור לביתו ישלם. ע"כ:

ומסיק בגמ' התם בחולין דישלם על כרחו משמע ועני התובעו ראשון יכול להוציא מידו בדיינים. ובירושלמי מפ' ר' יונה דלר"א לעניי אותה העיר משלם דלגבי דידהו ממון שי"ל תובעין חשוב אליביה:

וחכ"א עני היה באותה שעה. לא קתני וחכמים פוטרים או וחכ"א פטור דהוה משמע ממה שאתה מחייב בדיינין אני פוטר אבל חייב לצאת י"ש אם חסיד הוא כיון דעשיר הוא בביתו אלא אמרו עני היה כלו' וממש כעני גמור חשיב ואין חייב כלום אפי' ממדת חסידות הא עשיר שאכל לשו"פ חייב לצאת יד"ש אם חסיד הוא אבל בדיינין אין יכולין להוציא מידו דהוי ממון שא"ל תובעין ובתרתי פליגי רבנן אדר"א בעני ובעשיר כך משמע מפי' רש"י ז"ל ותוס' ז"ל שם: וכ' רבינו ירוחם דלאו דוקא נטל מקופה של צדקה אלא אפי' מאדם בעלמא שפרנסו דרך חסד ונתן לו די ספקו כיון שלא הי"ל נכסים באותה שעה אמנם אם היו לו נכסים או קרקעות אפי' ביד אחר חייב לשלם אם חבירו תובעו זולתי ביתום עני כמ"ש בס' התרומות משום תשובות הרי"ף ז"ל שהזן יתום ויתומה בתוך ביתו אין לו עליהם שום תביעה ואפי' יש להם אם לא כ' שבתורת הלואה זן אותם אבל בסתם לא ע"כ:

משנה ה

שנים שקבלו שדה באריסות זה נותן לזה חלקו מעשר עני וכו'. כך הל' ג"כ שם ברמב"ם ונראה דלאו דוקא מעשר עני דה"ה כל שאר מתנות דזה נותן וזה נותן אלא דנקט מעשר משום די"ל קצבה ואינו נוהג בכל השנים ואעפ"כ קתני דאם אירע כך בשנה שלישית וששית זה נותן וזה נותן כך נלע"ד:

ואסור במעשר עני. מפני שאין מפרישין מעשר עני אלא אחרי שקצר והרי זכה בחלקו שקצר כן ביאר הטעם הרמב"ם ז"ל שם בחבורו בהמ"ע ספ"ו וגם פה בפי':

משנה ו

המוכר כו'. פי' הרמב"ם ז"ל והלוקח אסור ואפי' לא נתן הכסף או אפי' לוה דמיה. אבל הרש"ש ז"ל פי' דגם במוכר מותר אשמעי' תנא רבותא דלא תימא דלאפקועי מתנות עניים קא זבין וליגזור ביה רבנן קמ"ל דלא גזור ע"כ: עוד פי' ז"ל למאן דמפ' עולם אלו עולי מצרים המ"ם של עולם היא מ"ם הרבים בשקל דורם עושם. עולה שלהם. משה מצד הקב"ה מעלם מים ומארץ מצרים ע"כ. וע' בס' קרבן אהרן ספ"ב דפ' קדושים:

משנה ז

העומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל הבית שכחו בעל הבית ולא שכחוהו פועלים. כך צ"ל במשנה. ובירושלמי מפרש ולא שכחו בעה"ב אינו שכחה דכתיב קצירך ושכחת.

שכחו בעל הבית ולא שכחוהו פועלים אינו שכחה דכתיב כי תקצור ושכחת משמע דצריך שגם הקוצר דהיינו הפועל ישכחנו. ור"ש בן יהודה פליג וסבירא ליה דגם מכל אדם בעינן שיהא שכוח אפי' מעובר ושב בדרך:

או שחפוהו בקש. ואחר כך שכחוהו פועלים ובעל הבית כיון שבגרמת עניים נשכח לא הוי שכחה. הר"ש והרא"ש ז"ל:

משנה ח

המעמר לכובעות וכו'. פי' ראשון דמייתי ר"ע ז"ל הוא פי' רבינו שמשון ז"ל וכתב עליו ה"ר אשר ז"ל ולא ישר בעיני פי' זה דאין דרך לעמר לצורך דברים הללו והו"ל למיתני הקוצר לצורך דברים הללו אין לו לקט ע"כ: ופי' ר"י ז"ל לכומסאות. תכשיט למטה במקום שהוא כמוס. ע"כ:

לגדיש יש לו שכחה. דמשעימר הכל רוצה לעשות מהן גדיש דהאי עימור אין אחריו עמור וכי הדר ושכח מן הגדיש ולגורן שהוא במקום דישה אין לו שכחה דכבר נתקיימה המצוה. גדיש היינו כשצוברין כל העמרין במקום א' עד זמן הדישה. גרן הוא מקום שדשין בו התבואה כדמוכח בפ' כל סאה וגם הכרי שמעורב התבן והמוץ עם התבואה קרוי גרן כדכתיב הנה הוא זורה את גרן השעורים וכו' אבל ברישא דלא הוי עמור לגדיש כשחוזר ומעמר קצות השבלים הנותרים ממלאכתו להוליכן לגרן י"ל שכחה דהשתא חיילא. זה הכלל סימנא בעלמא. הר"ש שירילי"ו ז"ל: ועוד מצאתי שכתב וז"ל ואחר שבאתי לא"י תוב"ב הבנתי משנה זאת דקתני ולחררה והוא כלי שעושין משבלים שטוח שאין בו בית קבול להוליך בו חררות לתנור וצורתו כמו חררה גדולה וקורין אותו טאבאקי והשתא לא הוי גמר מלאכה. ע"כ: ולשון הרמב"ם ז"ל שם בפ"ה הקוצר ואלם אלומות אלומות ופינה האלומות והן הנקראים עמרים ממקום זה למקום אחר וממקום השני למקום השלישי וממקום השלישי לגרן ושכח העומר בשעה שפינה ממקום למקום. אם פינה העמרים למקום שהוא גמר מלאכה ושכחה י"ל שכחה וכשיפנה ממקום שהוא גמר מלאכה לגרן אין לו שכחה. ואם פינה העמרים למקום שאינו גמר מלאכה ושכח אינו שכחה וכשיפנה ממקום שהוא (כך הלשון שם ברמב"ם וספק אצלי אם צ"ל שאינו) גמר מלאכה לגרן י"ל שכחה ע"כ:

פרק ו

משנה א

הבקר כמו הפקר. ה"ר שמשון ז"ל וכן פירש גם כן הראב"ד ז"ל ובמס' עדיות וכן בסמ"ג עשין סי' נ"ט וגם הרא"ש ז"ל בפ' ואלו טרפות דף קס"א וכן ג"כ כתב הרמב"ן ז"ל בפי' החומש פ' בשלח פסוק נשפת ברוחך שהוא כמו נשבת בבי"ת גם בפסוק בקרת תהיה דבפ' קדושים. גם הח' הר"ש שירילי"ו ז"ל כ' הבקר גרסי' בבי"ת והוי כמו הפקר וכן בלשון המקרא בקרת תהיה לדעת הרמב"ן ז"ל ורקים ופוחזים תרגם יונתן סריקין ובקרין. הבקר לעניים הבקר משום דתנן בפ' הפאה ניתנת דהפקר פטור מן המעשר מפרש ליה תנא דמתני' גווניה כי היכי דלהוי פטור מן המעשר. ותני לה הכא משום דתנא לעיל דיש שכחה שיש בה זכות לבעה"ב וחייבת במעשרות ולא חלה השכחה אע"ג שהיא מדה שזוכין בה עניים. תנא אגבה נמי מדה שזוכין בה עניים דלא חלה וכב"ה ע"כ. וגם רד"ק ז"ל כ' בפי' הנביאים גבי את זדונך שאמר אליאב לדוד דתרגם יונתן בקרנותך פי' פקרנותך ע"כ:

ובה"א שכחה. אבל יתר על ד' אפי' ב"ה מודו שאינו שכחה וכן אם היו של שני שני קבין ואחד יתר על שמנת קבין אינו שכחה:

משנה ב

לגפה. פי' הרמב"ם ז"ל שער כ"ה בר"מ ד' נאפולי.] העגולה ממלת יגיפו הדלתות וכן פי' ג"כ בערוך. ור"ע ז"ל פי' במציעא פ"ב סי' ג' פירוש אחר ע"ש:

בש"א אינו שכחה. פלוגתייהו דב"ש וב"ה וכו' לשון ר"ע ז"ל. אמר המלקט לשון התוספתא בזה כך הוא א"ר אלעזר שאלתי את ר' יהושע על אלו עמרים נחלקו ב"ש וב"ה אמר לי התורה הזאת על אלו העומר הסמוך לגדיש לבקר ולכלים ושכחו. וכשבאתי ושאלתי את ר' אליעזר אמר לי מודים באלו שאין שכחה ועל מה נחלקו על העומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ונתנו בצד גפה או בצד גדיש שבש"א אינו שכחה מפני שזכה בו ובה"א שכחה. וכשבאתי והרציתי את הדברים לפני ר"א בן עזריה אמר לי אלו הדברים שנאמרו למשה מסיני והרמב"ם ז"ל משמע שתפס כפי הכרעתו של ראב"ע אבל ה"ר שמשון ז"ל פי' כפשטא דמתני' ור' יהושע היא ע"ש. וז"ל פי' הח' ה"ר שלמה שירילי"ו ז"ל. בֶּקֶר בית שעומדין שם הבקר החורשות. בֶּקֶר גרסינן והוא בית בקרות בשקל שמש. ולכלים בית לכלים שצריכין לעבודת השדה ב"ש סברי דמקום המסויים הוא כל חד מהני ועתיד לזכרו ולא הוי שכחה ודמי לצד הגת דתנן לק' בפ' כל זית כל זית שי"ל שם כגון במקומו שהוא עומד בצד הגת או בצד הפרצה לא הוי שכחה ע"כ:

משנה ג

ראשי שורות כו'. ה"ר שמשון ז"ל פי' ראשי שורות אינם שכחה בין בתחלת שורה בין בסוף שורה דבירוש' דרש מקרא דאין חשוב שכחה אלא ממקום שמתחיל ואילך דאם יש שם שורה של עמרים והתחיל לעמר בעמר שני או שלישי והניח ראש השורה שהיה בדעתו וחזר ושכחו לא הוי שכחה:

העומר שכנגדו מוכיח. פי' שלא יִשְׁכַּח ולסוף שורה אצטריך כמי שפי' ר"ע ז"ל ולזה הפי' הסכים הרא"ש ז"ל וכתב עוד ומה שפרשתי לעי' דבתוספתא מוכיח דפליגי בעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו בצד הגפה או בצד הגדר הן הן דברי ר"א אבל ר"י אומר דפליגי בלא החזיק בו אבל בהחזיק בו מודים והרמב"ם ז"ל בפי' המשנה תפס לו שיטה אחרת דיותר הוי שכחה כשהניח בצד הגפה או בצד הגדר וטעם דבריו לא נתברר לי ע"כ. וז"ל הרמב"ם ז"ל סדר המשנה היה ראוי להיות כך העומר השכוח ראש שורה שכנגדו מוכיח אם שכוח הוא אם אינו שכוח ומה שאמר מודים שאינו שכחה כשלא שכחוה סמוך לגפה ולגדיש כאשר בארנו במה שהקדמנו עכ"ל ז"ל. וכתב הח' ה"ר אלעזר אזכרי נ"ע ויש במשנה הזאת תימה גדול שהי"ל לרבינו הקדוש לשנות הסיפא דהעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר בתחלה סמוכה למשנה שלמעלה העומר שהוא סמוך לגפה שנחלקו ב"ש וב"ה שהיה בה חדא לטיבותא כדעת ה"ר שמשון ז"ל ויסמוך מיד שאם יש עמה גם אחרת לטיבותא מודים ב"ה לב"ש כיון דאיכא תרתי לטיבותא חדא החזיק להוליכו לעיר וחדא דהניחו סמוך לגפה. ואח"כ ישנה בסיפא ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח וישנה סמוך לה המשנה שלמטה ואלו הן ראשי שורות שהיא פירושה. ולמה הפריד בין הדבקים זה פעמים. ואילו היה לנו כח להפוך רישא לסיפא וסיפא לרישא על דרך שרגיל לומר בבבלי איפוך בכמה דוכתי הוה ניחא אבל אנו אין לנו כח לעשות כן. וי"ל דראשי שורות דרישא מקושרת ג"כ למעלה וה"ק אע"פ שנחלקו בית שמאי וב"ה בעומר שהניחו סמוך לגפה שיש בו קצת הוכחה שלא נשכח מ"מ בראשי שורות מודים ב"ה לב"ש דזו הוכחה גמורה כשהתחיל לעמר ועימר כל השורה רק קלח א' או שניים שייר בסופה וחזר לעמר מראש השורה השנייה דמה ששייר בסוף שורה ראשונה לא הוי שכחה דהעומר שכנגדו מוכיח שלא נשכח ומודים ב"ה שהוכחה גמורה היא. ומודים דקתני בסוף משנה זו גם אירשא דראשי שורות קאי וכן מצאתי להראב"ד ז"ל בהשגותיו להרמב"ם ז"ל בפ"ה מהל' מ"ע שפי' משניות אלו בפנים שונים ומ"מ בתוך דבריו ז"ל כ' וז"ל על ראשי השורות הכל מודים שאינו שכחה וכן העומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ושכחו הכל מודים עכ"ל ז"ל למדנו מדבריו דמודים שאינו שכחה שבסוף משנה

זו ארישא וסיפא קאי ולכך הקדים ראשי שורות לפי שהוא דומה לעומר שהוא סמוך לגפה שבכ"א מהן לא יש רק חדא לטיבותא ואח"כ הביא היכא דאיכא תרתי לטיבותא דהיינו עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו בצד הגפה דמודו ב"ה בזה כיון דאיכא תרתי. וא"ת כמו שנחלקו ב"ש ובית הלל בסמוך לגפה דאית בה חדא לטיבותא שלא החזיק בו להוליכו לעיר גם יחלוקו בהחזיק בו להוליכו לעיר ולא הניחו בצד הגפה. וי"ל דבזה גם ב"ש מודים דהוי שכחה והחזיק בו בלבד לא עדיף כהניחו בצד הגפה. עכ"ל ז"ל שפתים ישק. אח"כ בא לידי פי' הר"ש שירילי"ו ז"ל וראיתי להעתיקו כלשונו ממש וז"ל. ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח כו'. זאת המשנה נתקשה בה הראב"ד ז"ל כמו שכתוב בהשגותיו. ולא ראיתי לאחד מן המפרשים שהציעוה כהוגן והנני בא להציעה ולפרשה יפה בס"ד למען ירוץ קורא בה. ראיתי להרמב"ם ז"ל שסובר דמתני' דקתני העומר שכנגדו הוא טעם אל הרישא דראשי שורות ומפרש לה בין במחובר בין בתלוש דהיינו בין כששכח קצת קמה מלקצור במחובר בין כששכח עומר תלוש כשהן מפנין אותן להוליכן לגדיש ולשניהן בעינן הוכחה כדי שלא לעשותו שכחה. וז"ל בפ"ה שנים שהתחילו לקצור באמצע שורה זה פנה לצפון וזה פנה לדרום ושכחו לפניהם ולאחריהם שלפניהם שכחה מפני שכ"א מהן זה שלפניו הוא לאחוריו של חבירו והעומר ששכחוהו לאחוריהן במקום שהתחילו ממנו אינו שכחה מפני שהוא מעורב עם השורות שמן המזרח למערב והן מוכיחין עליו שאינו שכוח וכן השורות של עמרים שפינו אותן לגרן והתחילו שנים באמצע שורה ושכחו עומר באמצע בין אחוריהן אינו שכחה מפני שהוא באמצע שורה שמן מערב למזרח שעדיין לא התחילו בה והיא מוכחת עליו שאינו שכוח ע"כ. ויפה כתב הרב ז"ל לפ' מתני' דראשי שורות בין בקמה בין בעמרים תלושים איירי דהכי איתא בירושלמי בהדיא דראש שורה וסוף שורה שוין בה בין בקמה בין בעמרים תלושין. אבל נראה מלשונו ז"ל דס"ל דהעומר שכנגדו מוכיח דקתני הוא טעם לראשי שורות דלא הוו שכחה וכן דעת הרא"ש ז"ל ואינו כן דלראש שורה ולסוף שורה מה צריך עמרים אחרים להוכיחו עמהן תיפוק ליה דראש שורה לא הוי שכחה דרחמנא אמר כי תקצור ושכחת ממקום שקצרת ושכחת להלן הוי שכחה ולא במקום שלא קצרתו. וסוף שורה נפקא לן מדכתיב לא תשוב דמשמע דכבר עברת משם והנחת כדמפ' ר' יונה בירושל' וכמו שכתבו הרב ז"ל בהלכותיו וז"ל יחיד שקצר ושכח לפניו ולאחריו שלאחריו שכחה ושלפניו אינו שכחה שנאמר לא תשוב לקחתו אינו שכחה עד שיעבור ממנו ויניחהו לאחוריו ע"כ. ועוד אני חוכך בטעם שכתב הרב ז"ל מפני שכל אחד מהם זה שלפניו וכו' דמאן לימא לן דניזיל בתר זה שלאחריו ניזיל בתר זה

שלפניו וכיון דספק הוי המע"ה. ועוד דמתני' גופא יהיב טעמא דליכא בל תשוב ולמה צריך טעם אחר דעומר שכנגדו מוכיח ועוד דכיון דטעמא דעומר שכנגדו מוכיח קאי אראשי שורות שכנגדן בל' רבים מיבעי ליה ועוד יש לשאול אמאי תני ראשי שורות בל' רבים ולא תני ראש שורה כדאמרינן בירושלמי. ועוד היכן שנוי במשנתינו דינא דסוף שורה דמיבעיא לן בירושלמי סוף שורה מנלן ועוד ברייתא דאתיא לפרושי מפני שהוא נידון מזרח ומערב מאי קאמר וכי פליגא אדר' יונה. ועוד מסוגיא דלקמן בירושלמי דהי' עוקר את המחרישה וכו' משמע וכו' (לא ראיתי להעתיק קושיא זו כי ארוכה היא). ועוד ראוי לדקדק במשנתינו כיון דמתני' ר' יהושע קתני לה דס"ל דבעומר שלא זכה בו והוא סמוך לגפה נחלקו ובעומר שנטלו להוליכו לעיר מודו אמאי אפסיק ביני ביני בדין ראשי שורות. ועוד היכי בשנים קתני לפניהם שכחה וביחיד תנן שלפניו אינו שכחה. ונ"ל לפ' דמתני' מילי מילי קתני ושלשה דינים הם דדמיין אהדדי נינהו ומש"ה תני להו בהדי הדדי. וכולה מתני' אירשא סמיך דקתני עומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש וכו' וה"ק ראשי שורות שסמוכין לגפה וכו' או עומר שכנגדו מוכיח שהיה סמוך לגפה כו' או עומר שנטלו וכו' שסמוך לגפה מודים וכו' ודמיא להא דתנן האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך מודים מודים משתקין אותו שפירושה או או קתני ומודים אכולה קאי וה"פ ראשי שורות בקמה אע"ג דסמוכים לצד מקום שהוא שכחה לב"ה אפ"ה מודים ב"ה לב"ש דלא הפסיד זכותו והכא לא בעינן הוכחה ואפי' יהא גפה מצד ימין או מצד שמאל אינו מפסיד זכותו. ובמתני' מפ' (דהויא) [דהאי] ראש שורה דמודים בה אפי' דאמצע וכ"ש ראש שורה וסוף שורה גרידא ולהכי תני ראשי שורות דתלתא גווני ראשי שורות איכא וכן בעמרים תלושים איכא נמי תלת גווני ראש שורה וסוף שורה גרידא וראש שורה דשנים המוליכין לגרן ושכחו באמצע ואפי' בלא הוכחה ובעומר התלוש השכוח דיחיד המעמר ומוליך לגרן ושכח באמצע דגלי דעתיה שהשורות הולכים מצפון לדרום שקצר עומר קודם ואח"כ שכח בדרך שורת קצירתו או בדרך עימורו וכיון דאיהו אפסדיה בידים בעינן דמן שמיא מרחמי עליה. והיינו אם יש כנגדו מוכיח בההוא דוקא מודו כשיש עמרים כנגד עומר השכוח בצדו לצד מזרח או לצד מערב לשורה כגון שיש שני שורות אצלו דיכולין להוכיח ששורה הוא ג"כ מודים דנדוננו למזרח ומערב אע"ג דתוך שורת צפון ודרום הוא ומצד מזרח או מערב סמוך לגפה וכן בעומר שנטלו להוליכו לעיר אפי' שהניחו אצל הגפה מודים דלא הוי שכחה דכיון שנטלו זכה בו ותו לא הוי שכחה. והשתא מפ' ראשי שורות שהודו דגבי שנים יפה כחו דל"מ ראשי שורות דפשיטא להו לעלמא דהיינו ראש שורה וסוף שורה גרידא דאפי' גבי יחיד מהני מכח

קראי אלא אפילו דאמצע נמי והיינו דקתני שנים שהתחילו סתם פי' שהתחילו לקצור או לעמר מאמצע שורה ושכחו שלפניהם שכחה מה שהיה לפניהם אפשר דהוי שכחה וכגון שעברו משם ולהלן דלאו בלפניהם דסוף שורה קאמר אלא משום דבעי למיתני שלאחריהם אינו שכחה שלא היה לפניהם מעולם דהיינו מה שהניחו שניהם באמצע דזה שהולך לדרום שיירו לראש שורה לחבירו וזה של צפון שיירו לראש שורה לחבירו לא הוי שכחה להכי תנן לפניהם שכחה ובאמצע שורה הוא דתני דומיא דלאחריהם אבל גבי יחיד שקצר מראש שורה מצי למיתני לאחריו שכחה דודאי לפניו היה מעיקרא דהא ראש שורה גופה התחיל לקצור ובל תשוב איכא ושלפניו היכא דלא שייך ביה לומר שהניחו אחריו כגון שהוא סוף שורה דאין משם ולהלן כלום אינו שכחה ולהכי תני זה הכלל לפרש דבריו. ודינא דראש שורה גרידא וכן ראש שורה דאמצע דגבי שנים דמתני' אפילו הויא שורה יחידית מיתוקמא דטעמא משום בל תשוב. ודינא דעומר שכנגדו מוכיח לא מפ' במתני' גווניה ובברייתא מפ' ליה כדתניא העומר שכנגדו מוכיח כיצד היו לו עשר שורות של עשר עשר עמרים ועימר א' מהן מן הצפון לדרום ושכח עומר א' לאחריו אינו שכחה מפני שהוא נידון מזרח ומערב והך ברייתא מתנייא ביחיד שהתחיל לקצור מצפון לדרום והורה בדעתו שכך היא השורה ושכח באמצע שורה ועבר משם ולהלן ואשמעי' דאיכא גווני דלא הוי שכחה כגון דאיכא עומרים אצל השכוח שלא נטלן עדיין וכיון דיש כנגדו מוכיח להוכיחו דלהוי שורה אע"ג דהוי בסדר אחר והוא ממזרח למערב אפ"ה מצילין אותו ולא הוי שכחה ונדוננו מזרח ומערב לשורה. ונמצא עכשיו לענין ראש שורה גרידא אחד יחיד ואחד שנים ניצולות בין בקמה בין בעמרים תלושים דליכא קצור ולא עמור קודם לו ולאו שכחה הוי. וסוף שורה נמי אחד יחיד וא' שנים נצולת דלא עברו משם ולהלן לקצור ואפי' שבלת א' חשיבא וניצולת ואפי' סמוכה לגפה לא הוי שכחה דליכא בל תשוב. אבל אמצע שורה דליחשיב ראש שורה היכא דליכא סניף לסונפה זה לא שנינו אלא בשנים אבל לא ביחיד וגבי שנים דשניהם הניחוהו לאחריהם הוא דחשיב ראש שורה אבל לא ביחיד דגבי יחיד כיון דגלי דעתיה הוא גופיה שקצר קודם ואחר לא מהני אמצע לראש אא"כ יש סניף לסונפה ולהוכיחה לשורה למזרח ולמערב והיינו ברייתא וכיון דגבי יחיד אי איכא הוכחה מציל כ"ש לגבי שנים דהא יפה כח שנים מכח יחיד כנ"ל. ואחר ימים מצאתי דברי ר"י מסימפונט ז"ל דמפ' מתני' מילי מילי קתני אלא שלא האריך והרויח השמועה כמוני. וז"ל ראשי השורות פי' אם שכחן אינו שכחה וראשי השורות מפ' לק' שנים שהתחילו מאמצע שורה זה פניו לרוח צפון וזה פניו לרוח דרום ושכחו לפניהם ולאחריהם שלפניהם שכחה ושלאחריהם

אינו שכחה פי' די"ל כאו"א סמך על חברו ואמר חברי יקצור משם נמצא שלא קצר לא זה ולא זה ולא הוי שכחה. מנין לראשי שורות א"ר יונה דכתיב כי תקצור ושכחת מה שאתה קוצר אתה שוכח כלומ' מה שהתחלת לקצור ושכחת הוי שכחה יצאו ראשי שורות שלא התחלת בהן כלל אהכי לא הוי שכחה. העומר שכנגדו מוכיח פי' אם שכחו לא הוי שכחה תניא כיצד היו לו עשר שורות של עשר עשר עמרים והתחיל לעמר שורה א' מן הצפון לדרום ושכח עומר א' לצד סוף השורות אותו העומר אינו שכחה מפני שי"ל מוכיח לעשותו שורה כשתחשוב ממזרח למערב אכתי לא נגע כלל נמצא העומר הזה סוף שורת צפון ודרום וראש שורת מזרח ומערב. והעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו ושכחו אינו שכחה מפני שזכה בו מעת שהחזיק בו להוליכו לעיר וכבר אוקימנא לה כר' יהושע אליבא דר' אלעאי ברם כר' אליעזר כשהחזיק בו ושכחו מחלוקת ב"ש וב"ה עכ"ל ז"ל. עד כאן מה שמצאתי מפי' הר"ש שירילי"ו ז"ל. אבל במהדורא אחרת מפירושיו ז"ל מצאתי שכתב וז"ל ראשי שורות עומר שכנגדו מוכיח אמודים דסיפא קאי וה"ק ראשי שורות דעומר שכנגדו מוכיח מודים ב"ש וב"ה בזה שאינו שכחה דאע"פ שהיו סמוכים הראשים לגפה ולגדיש העומר שכנגדו הוא המוכיח להצילו כדמפ' ואזיל במתני' העומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ושכחו בצד הגפה או בצד הגדיש מודים שאינו שכחה שכבר זכה בו על מה נחלקו על שלא החזיק בו אלא ששכחו שם משעה ראשונה או שנטלו ממקום למקום שלא להוליכו לעיר וסתמא כר' יהושע דהלכתא כוותיה לגבי דר' אליעזר ע"כ:

משנה ד

שנים שהתחילו כו'. ז"ל הר"ש שירילי"ו ז"ל שנים שהתחילו מאמצע השורה שהי' השדה שורות של עמרים חלוקים כגון עשר שורות של עשר עשר עמרים ובאו שני פועלים והתחילו לעמר מאמצע שורה או שהתחילו לקצור כסדר שורות הזריעה דמתני' בין בתלוש בין במחובר מיירי כדמוכח בירושלמי. שלפניהם שכחה. אם דלגו במה שהיה לפניהם דהיינו עומר שכנגדו ושכחו באמצע הוי שכחה שכבר הוכיחו שהשורה ההיא מצפון לדרום היא שזה פנה לצפון וחבירו לדרום ואין בהם ראש שורה. ושל אחריהם אינו שכחה. אבל אם הניחו בין שני גביהם עומר א' או ב' כגון שלא התחילו זה בצד זה אלא שהרחיקו זמ"ז זה עומר וזה עומר אותם שני עמרים אינם שכחה שמא הניחו אותם לראשי שורות ממזרח למערב מאחר שהתחילו מאמצע יש מקצת מוכיח שבאמצע יש תחלה. אבל יחיד שהתחיל מראש שורה והניח אחריו עומר ודלג עליו ושכחו הוי שכחה שאין כאן מוכיח שיהא באמצע ראש שורה ולפניו לא הוי שכחה

כשלא דלג אלא שהניח אותם בסוף השורה והתחיל באחרת שמאחר שלא עשה ממנה להלן כלום אינו בבל תשוב ונמנות אותן שתים או אחת שהניח לסוף השורה ממזרח למערב: זה הכלל. סימנא קא יהיב למילתיה מ"ש יחיד משנים וכדפי' עכ"ל ז"ל: וכ' בס' לקח טוב בפ' כי תצא דף קמ"ז דמדלא כתיב לא תקחנו אלא לא תשוב דרשי' מפני שהוא בבל תשוב וכו' ע"כ: ושמעתי שדקדק החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל דהא דנקט תנא זה פניו לצפון וזה פניו לדרום ולא קתני זה פניו למזרח וזה פניו למערב משום דלשון חכמים מרפא דאשמעי' אגב אורחיה שכ"א הטה פניו לצד שאין השמש מכה בין בשחרית בין בערבית:

משנה ה

שני עמרים שכחה. פי' הרש"ש ז"ל בתוספתא קתני המובדלין זה מזה וכן פסק הרמב"ם ז"ל ע"כ:

ושלשה אינם שכחה. פי' בספר יראים דכיון דאיכא שלש מיקרי גדיש ע"כ:

שני שבלים. בתוספתא קתני המוטלין כדרכן:

שני צבורי זיתים. כ' הרא"ש ז"ל ירושלמי דוקא צבורי זיתים אבל זיתים לא משום דלא הוי גמר מלאכה פי' דאכתי בעו עליה וחבטה והולכה למעטן ואנן תנן בס"פ דלעיל למקום שאינו גמר מלאכה אין לו שכחה ע"כ. וכתב הרש"ש ז"ל ולא ס"ל להאי תנא דבירוש' כההוא תנא דפ' כל זית דתנן שני זיתים שכחה דאילן זית גופיה הוי שכחה ע"כ:

והחרובין. מלת צבורי היה נראה דקאי נמי אחרובין דמושך עצמו ואחר עמו. ולשון הרמב"ם ז"ל שם בפ"ה שני צבורי זיתים וחרובין המובדלין זה מזה שכחה ושלשה אינם שכחה ע"כ ואחר כך כתב שתי גפנות וכן בשאר האילנות שנים המובדלין זמ"ז שכחה וג' אינם שכחה. והיא תוספתא משמע דחרובין נמי הוי אילנות ממש דוק. אבל קשה ע"ז אמאי לא השיג עליו הראב"ד ע"ז כמו שהשיג עליו פעמים על מ"ש אח"כ וז"ל השוכח אילן בין האילנות אפי' היה בו כמה סאים פירות או ששכח שני אילנות ה"ה שכחה שלשה אינם שכחה ע"כ ושמא מסתבר ליה להראב"ד ז"ל לחלק בין אילן זיתים לשאר אילנות ומה שהשיגו הוי באילן זיתים אע"ג שדברי הרמב"ם ז"ל בדין זה לא זכר זית:

הוצני פשתן. כשעוקרין אותן הן כהוצי דקל ולכך קרי להו הוצני. ונראה מן הערוך דאיכא מאן דגרס חוצני בחי"ת שהביאו בערך השני וגם בערך חצן:

משנה ו

העומר שיש בו סאתים. פי' הח' הר"ש שירילי"ו ז"ל סאתים ר"ל משקל סאתים דהיינו תשעים ושש ליטרין וכל ליטרא מאה זוז והזוז ששה מעין שהוא דרהם וחצי ע"כ. ובתי"ט

כ' ואין נ"ל לפרש מפני כובדו דהא רבותינו כו'. ותימה שרוצה לדמות מעשה נסים לטבע רוב העולם:

ושכחו אינו שכחה. אית דדריש ליה בספרי ובירושלמי מדכתיב לא תשוב לקחתו וכדפי' ר"ע ז"ל ואית דדריש ליה בירושלמי מקרא דכתיב ושכחת עומר ולא גדיש ועומר שיש בו סאתים נקרא גדיש. ונפקא מינה לעומר אחר ששכחו בצדו דלמאן דחשיב ליה גדיש אם שכח עומר בצדו לא הוי שכחה לבית שמאי ועוד נפקא מינה אם שכח שני עמרים בצדו למאן דאמר גדיש לא מצטרף בהדי הנך שני עומרים והוו שכחה וסתמא דמתני' דקתני בסיפא לא אם אמרת בעומר א' שהוא כגדיש אתיא כמאן דמחשיב ליה גדיש:

אמר רבן גמליאל כו'. אמר המלקט פסק הרמב"ם ז"ל אין הלכה כר"ג ובירושלמי משמע דהוי מחלוקת ואח"כ סתם דדייק על האי מתני' דלק' בפירקין דתנן סאה תבואה עקורה וכו' הא אם היו שתיהן עקורות לבעה"ב כר"ג:

שהן ככריכות. מטעם זה כ' שם הרמב"ם ז"ל בפ"ה סי' י"ח דאה"נ דאפי' היה בהן יותר מסאתים הרי אלו שכחה:

משנה ז

אבל היא ראויה לעשות סאתים. אילו היתה שנה כתקנה. וז"ל הח' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל פי' שאלו השבלים של זו הקמה היו ראויין להיות בהן סאתים תבואה אלא שלקו ונעשו דקים אך לשון המשנה אינו משמע כן וצ"ע עכ"ל ז"ל:

משנה ח

הקמה מצלת כו'. ז"ל הר"ש שירילי"ו ז"ל קמה מצלת את העומר ואת הקמה. אע"ג דאתקוש שכחת מחובר לשכחת תלוש יש חלוק ביניהם כי היכי דאיכא חלוק גבי סאתים דגבי קמה אפי' אינה ראויה לסאתים חשיבא כסאתים משא"כ בתלוש. ה"נ גבי הצלת אחרים דאם שכח עומר אצל קמה זכורה ואפי' היה קלח א' שלא שכח מציל את העומר שבצדו והיינו בזמן שנקצרת עמו. וכן אם שכח קמה אצל אותו העומר שכוח והעומר אצל הקלח שלא שכח וכ"ש אצל קמה שלא שכחה מציל את שניהם והוו לבעה"ב וחייב במעשרות וטעמא מפ' בירושלמי. אבל עומר שאינו שכוח כיון דהוא תלוש אינו מציל לאחר שבצדו ולא אפי' לקמה שכוחה שבצדו ואפי' הוא גדול שיש בו סאתים. ובתוספתא קתני דאימתי אמרו קמה מצלת את העומר כשלא ניטלה מבינתים פי' שלא נטל הקמה בין שכחת העומר לזכירתו דאם נטלה קודם שזכר העומר ה"ז אינה מצלת עכ"ל ז"ל:

העומר אינו מציל. כ' הרמב"ם ז"ל בחבורו ואפי' יש בו סאתים ע"כ. ועוד כתב דאין קמת חבירו מצלת על עומר שלו ואין קמת שעורים מצלת על עומר חטים עד שתהיה הקמה ממין העומר ע"כ:

איזו היא קמה שהיא מצלת את העומר. כתב הח' הר"ר יהוסף ז"ל וז"ל קשה שלא הי"ל לומר אלא איזו היא קמה שהיא מצלת כל שאינה שכחה שהרי אמר ברישא שהקמה מצלת גם את הקמה א"כ למה אמר הכא שהיא מצלת את העומר. ונ"ל לפרש דה"ק איזו היא קמה שהיא מצלת את העומר כי יש שני מיני קמה. יש קמה שיש בה סאתים ושכחה דלא הויא שכחה כיון שהיא סאתים ויש קמה אחרת כגון אפי' קלח א' שלא שכחו והנה אלה שניהם מצילין על הקמה בודאי כי הקמה שיש בה סאתים ששכחה בודאי מצלת על קמה אחרת הסמוכה לה אבל הקמה שהיא מצלת את העומר איזו היא אותה שלא שכחה כלל אבל הקמה ששכחה אע"פ שיש בה סאתים אינה מצלת על העומר וכדתנן לק' סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה וכו' אינם מצטרפין וה' ית' יאיר עינינו עכ"ל ז"ל:

משנה ט

סאה תבואה כו'. אינם מצטרפין לסאתים דלא להוו שכחה. ובירושלמי מפ' דמיירי בששכח את הקמה תחלה:

וכן באילן. למעוטי דר' יוסי קאמר הכי דבאילן סאה פירות תלושין אצל מחוברין אין מצטרפין והוו שכחה:

והשום והבצלים אינם מצטרפין. סאה קמה של שום וסאה קמה של בצלים אינם מצטרפין והוו שכחה דאע"ג דכולהו תבלין לקדרה וחשיבי מין א' כדתנן במסכת ערלה אפ"ה לא מצטרפי לסאתים והוו שכחה:

לסאתים אלא של עניים הם. כל אלו המלות העביר עליהם הקולמוס החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל:

אם באת רשות העני כו'. כגון שיש שם לקט ופרט שיש לעני זכות בו: באמצע. בין שתי סאין בהאי הוא דמודינא לכו דאין מצטרפין אבל אי ליכא פרט ולקט מצטרפין ולא הוי שכחה. וכ"ש דבאילן דלית ביה פרט ובשומים ובצלים דלית בהו לקט דמצטרפין. אבל תניא בתוספתא כל שבאת רשות העני לאמצע כגון תבואה וכרם וכל שלא באת רשות העני לאמצע כגון פירות האילן הרי אלו מצטרפין הרש"ש ז"ל. והקשה בתוס' יו"ט ותימה דמשכחת רשות העני באמצע באילן בפאה דשייכא באילן אלא דכיון דהמחובר מציל כדלעיל לפיכך אין רשות העני מועלת בו להצטרף שלא יהא שכוח. ע"כ בקיצור.

ונלע"ד דלכה"פ צ"ל מלהצטרף. והיותר לשון ישר לע"ד הוא אין רשות העני מועלת בו שיהא שכוח:

אם באת רשות העני באמצע. מפ' בירושלמי אע"פ שלא באת כבר אלא שעתידה לבא כגון שעומדת תבואה מחוברת ביניהן וראוי ליפול לקט ביניהן. וכגון שאותה תבואה המחוברת רחוקה ואינה ראויה להציל כדתנן לעיל שאינה מגעת לקמה הרא"ש ז"ל:

משנה י

תבואה שניתנה לשחת. אפי' הביאה שליש אין בה שכחה דאינה באה לידי עימור: או לאלומה. לאסור בשבליה העמרים אין בה שכחה דכיון דאינה חשובה לאוכל כ"א לשמוש אין כאן גמר מלאכה כדתנן לעיל לעמרים: וכן באגידי השום. שדה של שומים ובצלים שהניחן כדי לאגוד בהן שומין ובצלים ושכח בהן נמי לא הוי שכחה וקמ"ל משום דס"ד דתבלין לקדרה הוו ולא בעו גורן קמ"ל. הרש"ש ז"ל: ובירושלמי מפ' ר' יונה דמתני' דקתני שניתנה לשחת לאו דוקא שכבר קצר כל התבואה ונתנה לפני בהמותיו ואח"כ שכח א' מהן אלא כיון שקצרה ע"מ להאכיל אותה לבהמות א"ל שכחה אפי' שעדיין לא נתנה לפני הבהמות:

וכן באגידי השום. ובאגודות הלוף ואגודות השום וכו' כך מצאתי בקצת נוסחאות:

ואגודות השום. פי' הח' ה"ר משה פיזנטי ז"ל פי' אגודות של שומים או של בצלים אם שכח אינה שכחה דמכיון שאגדן זכה בהן. ול"ד לעמרים האגודים דשייכא בהו שכחה דאגודתן לאספן לגדיש אבל הני אגידתן להוליכן לבית להצניען ע"כ אכן הר"ש ז"ל כבר דחה פי' זה. וז"ל הר"ש שירילי"ו ז"ל וכן באגודות השום והבצלים לפעמים זורעי השומין בשעת עקירתן עושין מהן אגודות גדולות להקל מעליהם הקבוץ להוליכן למקום הגרן לייבשן ואח"כ חוזרין ומחלקין אותם לכריכות קטנות כדי המשקל הידוע להן ומוליכין לשוק למכור או לבית להתקיים ואם שכח אגודה גדולה מהן שסופו לחזור לחלקה ולאגוד ממנה כריכות קטנות א"ל שכחה כדאמרינן לעיל בירושלמי מה קציר שאין אחריו קציר אף עמור שאין אחריו עמור והכי משמע בתוספתא: וכל הטמונים בארץ. שדרכן להיות אוכל שלהן טמון בארץ כגון שום ובצלים שראשיהם הנאכלין טמונים בארץ ולוף נמי טמון האוכל שלו ויש בו שני מינים פקח ושוטה של גנה ושל יער של יער עליו רחבים יותר ונקרא שוטה שא"ל סדר שנראה רענן ודשן והוא מר כלענה כדמשמע בשביעית והפקר הוא ואין בו לא שכחה ולא פאה והכא בפקח הוא דמיירי שהוא מתוק. לוף הוא קולקס בערבי ויש לו ביצים סביב השרש כמו ביצי הזכר עכ"ל ז"ל:

ר' יהודה אומר וכו'. בירושלמי מחלפא שיטתיה דר' יהודה תמן אמר לרבות את הטמון פי' בפרק הכונס דמחייב ר' יהודה טמון באש ובהאי אמר פרט לטמון ומשני תמן ונאכל גדיש או הקמה ממשמע שנאמר קמה אין אנו יודעים שהגדיש בכלל ומה תלמוד לומר גדיש לרבות את הטמון והכא שדך בגלוי פרט לטמון. מחלפא שיטתייהו דרבנן תמן אינון אמרין פרט לטמון וכא אינון אמרין לרבות את הטמון. ומשני תמן או הקמה או השדה מה שדך בגלוי אף כל דבר שהוא בגלוי ברם הכא שדך בגלוי פרט לטמון קצירך בגלוי פרט לטמון אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. והתם בבבלי ריש פרק עגלה ערופה מפרש בברייתא דבקרא דושכחת עומר בשדה פליגי דר' יהודה משמע ליה בשדה על פני השדה פרט לטמון וחכמים ס"ל בשדה בתוך השדה משמע ולרבות את הטמון. ושאר המו"מ הביאו בתוי"ט וע' במש"ש בר"פ ע"ע:

משנה יא

יש להם שכחה. צריך להגיה יש לו שכחה:

אם היה מתכוין ליטול את הגס הגס אין לו שכחה. דכתיב קצירך בשדך כדרך שבני אדם קוצרין הרש"ש ז"ל. ופי' הרא"ש ז"ל אם היה מתכוין ליטול הגסים ולהניח הדקים אין לו שכחה לדקים מאחר שלא נתכוין לדקים ע"כ. וכתב ה"ר אפרים אשכנזי ז"ל ובפירוש ר"ע ז"ל צ"ע מאי לשון אפי' דקים (הגה"ה. אחר זמן רב מצאתי שהחכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל הגיה בפי' ר"ע ז"ל אפי' גסין) וכן רבינו שמשון ז"ל הביא לשון אפי' דקים בשם הירושלמי ונראה לפ' לפי הירושלמי כן שמתכוין לקצור כל השדה הגסין והדקין ומתכוין ליטול את הגס הגס שלא ישאר שום דבר מהגס א"כ אפי' מה ששכח בדקין אין להם שכחה מאחר שחזר על הגסין יזכור הדקים על דרך הקמה מצלת את העומר ודו"ק עכ"ל ז"ל. ולפי פי' הרא"ש ז"ל נראה לומר שלא היה גורס בירושלמי מלת אפילו. וכתב החכם ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל דלפי פי' ר"ש ז"ל וגרסתו תימה גדול איך יאמר לא מיבעיא לגסים דא"ל שכחה אלא אפי' הדקים א"ל שכחה והסברא היא להיפך וכמ"ש הרא"ש ז"ל. ונ"ל לפ' ע"פ דרכו דודאי מתניתין כפשטא המתכוין ליטול הגס א"ל שכחה בעמרים הגסים קאמר וטעמא מדכתיב ושכחת עומר בשדה דפשטיה דקרא משמע שהוא הולך ומקבץ העמרים ונשאר השדה פנוי לאחריו רק שנשאר עומר א' ועליו צוה לא תשוב לקחתו אבל אם הולך ומקבץ הגס ומניח הדק אין אותו גס שכחה שהרי כל מה שאחריו לא קרינן בשדה שאינו פנוי אלא מלא עמרים דקים וזה פשוט בלשון מתני' והיה עולה בדעתינו שמאחר שקבץ כל הגסים לבדן כשיבא בסוף לקבץ כל העמרים הדקים אם שכח א' מהם ודאי הוי שכחה דהשתא קרינן ביה ושכחת עומר בשדה והשמיענו ר' יונה

בירושלמי דאפי' בהן אין שכחה ונתן טעם דמאחר שדרכו בגסים שכיון בפעם הראשונה לקבץ ולהניח כבר נתבטל תורת שכחה משדה זו ומתני' דקתני אם היה מתכוין ליטול הגס הגס אין לו שכחה אפי' הדקים קאמר. גם הרמב"ם ז"ל בהל' מ"ע לא חילק בין גסים לדקים אלא שפירש ז"ל דאם היה מתכוין ליטול העומר הגס הגס אסומא ואקוצר בלילה קאי וסיפא דקתני ואם אמר הריני קוצר ע"מ וכו' אכל אדם. והלשון של המשנה קשה גם אין השכל סובל לחלק בין סומא וקוצר בלילה לכל אדם וצ"ע עכ"ל ז"ל:

פרק ז

משנה א

בפי' ר"ע ז"ל. כזית הנטופה בשעתו ע"ש שהיה נוטף שמן קראו לו נטופה אע"פ שאינו נוטף כו' אמר המלקט האי אע"פ שכתב ר"ע ז"ל לא הוי פירוש על מלת אפילו הכתובה. דמלת אפילו הכתובה בדפוס במשנתינו טעות הוא וכן נראה שסובר ר"ע ז"ל שתפס כזית הטנופה וכו' ולא תפס אפי' כזית אבל במתני' דבסמוך סי' ב' שפיר גרסי' אפי' כזית וכו'. ועל האי אע"פ שפי' ר"ע ז"ל קשה קצת שכ' ה"ר שמשון ז"ל דבעי בירוש' אי בעינן עד דעביד כל שנה ושנה ומסיק כיון שעושה רובן של שנים כמי שהוא מסויים דמי ע"כ. ואפשר לומר כי זו המסקנא הוא מה שכיון ר"ע ז"ל לפרש בקצור במשנה. אבל מהר"י קארו ז"ל משמע קצת דגריס ליה וגם בתוי"ט גריס ליה ואדרבא כ' כי כאן תנייה לרבותא ובסמוך סירכא דלישנא נקט. אח"כ מצאתי שהכריח ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל מכח האי ירושלמי דטעות הוא לגרוס בהאי משנה אפילו. פי' דא"כ לא היה מקום לירושל' לשאול אי בעינן דוקא ג"כ שיעשה אותה שנה דהא אפי' קאמר דמוכח שפיר דאפי' באותה שנה לא נטף ע"כ. וגם ה"ר יהוסף ז"ל מחקו מכאן וכתב ס"א גרסי' אפי' ע"כ עוד הגיה בד"א וכ' ס"א במי דברים וכו':

נטופה. פי' בערוך טופה שם עיר והנו"ן אינה יסודית. והרמב"ם ז"ל פי' נטופה שם מקום וכן פי' ג"כ שפכוני ע"ש מקומו שהיה מוציא שמן הרבה וביישני ע"ש מקומו שלא היה עושה שמן הרבה ע"כ. והרא"ש ז"ל פי' בשם הירושלמי בישני ע"ש שכל הזתים שסביבותיו נקראים רע כנגדו כדמתרגמינן רע ביש ע"כ ונלע"ד דלפ"ז גרסינן בישני בחיריק בבית. והקשה הרא"ש ז"ל ביישני במה חשוב אי ברוב שמן היינו שפכוני אי ברוב זתים היינו מעשיו וי"ל דגרגיריו גסין ויפים ע"כ וע' ע"ז בתוי"ט:

במקומו שהוא עומד בצד הגת או בצד הפרצה. בירושל' פריך מתני' דקתני דזית שעומד בצד הגת לא הוי שכחה אתיא כב"ש דתנן לעיל רפ"ו העומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש

וכו' בש"א אינו שכחה ובה"א שכחה והא ב"ש במקום ב"ה אינה משנה ואיך סתם רבי המשנה כב"ש ותירץ ר' יוסי האמורא תמן העומר שהוא תלוש נתון בצד דבר מחובר שהיה סמוך לגפה דהיינו גדר והתם אמרי ב"ה כיון שהעומר תלוש אין לו שם קבוע אפי' עומד בצד המחובר וכ"ש כשעומד סמוך לגדיש או לבקר ברם הכא הזית השכוח הוא דבר מחובר ועומד בצד דבר מחובר דהיינו גת או פרצה דכיון ששניהם מחוברין ושמו קבוע עתיד לזכרו דאפי' ב"ה מודו בזה דלא הוי שכחה:

ר' יוסי אומר אין שכחה לזיתים. אע"פ שהרמב"ם ז"ל פסק דלא כר"י מ"מ הביא מילתיה דר"י התם ספ"ה למילף מיניה לרבנן שהטעם שהזכירו במשנה באלו הדינין זית יותר מאילן אחר מפני שהוא חשוב בא"י באותו זמן כך כ' שם בכ"מ. ובירושל' מייתי ברייתא דשמעי' מינה דגם בזה"ז ס"ל לר"י דאין שכחה לזיתים דתניא א"ר יוסי לא חייב אדם שכחה לזיתים אלא ר' עקיבא דדריש ליה מג"ש וכו' וש"מ דר"י דלא קבל אותה ג"ש ס"ל דאין שכחה לזיתים בשום זמן. ועוד איכא בירושל' דר' יונה ס"ל כר"ש בן יקים דלא אמר ר"י אלא בזמנו שהיתה א"י חריבה וס"ל דר"י לא חלק בין התחיל ללא התחיל ופליג ר' יוסי אסתם מתני' דבסמוך דמפלגא:

משנה ב

זית שנמצא עומד בין שלש שורות כו'. כתב החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל יש גורסי' על שלש שורות וכן הוא בסכ"י ונ"ל לפ' גי' זו דעל שלש שורות כלומר זית שנמצא עומד אצל שלש שורות של אילנות של שני מלבנות של תבואה אינה שכחה כי הוי כמו זית שי"ל שם בשדה במקומו עכ"ל ז"ל. ובירוש' יש מי ששונה זית שנמצא בין שלש שורות ולא גריס עומד וקשה לע"ד דהו"ל למיתני זית שהיה עומד בין שלש שורות וכו' ובמה שאכתוב בסמוך בשם הרש"ש ז"ל ניחא. והילך כל פי' הר"ש שירילי"ו ז"ל כלשונו ממש. שני מלבנים. בירוש' פליגי בה ר' יוחנן ור' אלעזר אי שני מלבנים קאי אזית שכוח דוקא או אשלש שורות נמי דכל הט' אילנות של השלש שורות כל אילן זית וזית מהן היה של שני מלבנים. מלבנים. כבר פירשתי בר"פ מלבנות דנקראים הערוגות כן לפי שהן מרובעין ופסקי פסקי. ודרך אילני זיתים בקצת מקומות שחלוק נופן לשני מלבנים דמיחזי כשני אילנות כגון אותן של חליב. וזה האילן במקום אחד ששמו טדיאן היו מצויין הזתים להיות חלוקים נופן כן. וקרוי זית של שני מלבנים. והכא בגרסתינו שאנו שונים שנמצא עומד ה"פ. שכח זית אחד של שני מלבנים שנמצא עומד בין שלש שורות דהיינו ט' אילנות ג' אילנות בכל שורה ושורה שהיו עשויין של שני מלבנים וזית השכוח אחד מהן שהיה חלוק נופו לשנים כזה % אינו שכחה. שלש שורות. כל שורה של שלש

אילנות כדאמרי' בפ' בתרא דיומא אין שורה פחותה משלש. שיש בו סאתים. ואפי' אינו נטופה ולא שפכוני וגמרי' לה מעומר. בד"א וכו'. בירוש' מפ' דארישא קאי וה"ק בד"א דנטופה חשיבא ושפכוני חשיב ואפי' לית ביה סאתים בזמן שלא התחיל בו ושכחו הוא דלא הוי שכחה אבל התחיל בו ושכחו הוי שכחה דכיון דהיה עוסק בו וזז מדעתו לא חשיב ליה ואפי' היה נטופה בשעתו וה"ה בזמננו הוי שכחה ואפי' הוי שפכוני. כל זמן שי"ל תחתיו וכו'. אתא לפרושי כמה הוא שילקט דהויא התחלה דתהוי שכחה אפי' בנטופה וקאמר דהיינו כשלוקט כל הענפים שתחתיו ההוא הוא דחשיב התחיל אבל אם יש לאילן זיתים בענפים התחתונים שלו הן עיקר האילן ששם רוחב הענפים ולא אסח דעתיה וי"ל זכות בראשו וכלא התחיל בו דמי וכי תנן דהתחיל בו הוי שכחה היינו כשאין לו עוד תחתיו שכבר לקט הענפים שתחתיו ובירושלמי מפ' אי מיירי ת"ק אחר שנהלכה המחבא אי קודם עכ"ל ז"ל:

אבל התחיל בו אפי' כו'. לכאורה משמע דקאי אזית שיש בו סאתים ואפי' אנטופה ויש בו סאתים אם התחיל בו ושכחו הוי שכחה ומעתה נטופה ושאינה נטופה שוין בדבר זה אם יש בהן סאתים לא הוו שכחה ואם התחיל בהן הוו שכחה ואין חילוק בהן אלא כשאין בה סאתים ולא התחיל בהן דנטופה לא הוי שכחה ובשאר זיתים הוי שכחה ובתוספתא לא תני כן דתניא כל זית שי"ל שם בשדה כזית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה. בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו ושכחו הוי שכחה עד שיהא בו סאתים. אלמא אם יש בו סאתים אפילו התחיל בו ושכחו לא הוי שכחה. וצ"ל דברייתא פליגא אמתני'. א"נ י"ל דבד"א דמתני' לא קאי אזית שיש בו סאתים אלא אריש פרקין קאי מה שחלקנו בין נטופה לשאינה נטופה היינו כשלא התחיל בו אבל אם התחיל בו שניהם שוין באין בו סאתים אבל אם יש בו סאתים חלוקין דבנטופה אפי' התחיל בו לא הוי שכחה ובשאר זיתים הוי שכחה: כל זמן שיש לו. זיתים תחתיו שלא שכחן יש לו בראשו אפי' שכחם ובלבד שיהא זוכרם קודם שנטל התחתונים. ותימה לי מ"ש מעומר שאינו מציל הקמה. ושמא דרך מלקטי הזיתים בעוד שי"ל זיתים תחת האילן כשמביאין הזיתים מסתכלין למעלה אם יש זיתים באילן ולא סלקו דעתן מהם עדיין: משתהלך. כלומר שכבר הלך שם בעל השדה. משתהלך המחבוא כלומר משיהלך כל מחבואי האילן בין ענף לענף שהזיתים נחבאים שם וקודם לכן לא הוי שכחה אפי' אין זיתים תחתיו. הר"ש והרא"ש ז"ל:

בפי' ר"ע ז"ל. אז הוי הנשאר לעניים כשאין לבעל האילן זיתים תחתיו. וכתב עליו החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל לפי זה קשה לפי הנראה דא"כ הול"ל עד שתהלך שהרי חוזר על

בעה"ב הנזכר לעיל כ"ז שי"ל תחתיו וכו' ואפשר דה"פ דר' מאיר על דיוקא דמתניתין קאי דכשאין לו תחתיו אין לו בראשו ואומר ר"מ דמשתהלך המחבוא א"ל בראשו אע"פ שי"ל תחתיו וצ"ע ע"כ. וז"ל הרש"ש ז"ל משתהלך המחבוא היינו הענפים הגסין שהזיתים מתחבאין שם משיתלקטו גם הם אז קרוי התחיל בו והוי שכחה דכבר ליקט עיקר האילן ואע"פ שהניח זיתים בענפים התחתונים תו לית ליה זכותא במה שבאילן ומשום הכי קתני משתהלך המחבוא ולא תני עד שתהלך דלהחמיר לבעל הבית אתא ר"מ דסבירא ליה דמחבואים עיקר ות"ק סבר תחתיו עיקר וכן פי' בערוך בערך חב משתהלך המחבוא פי' שיבדוק המחבואים כדכתיב מכל המחבואים אשר יתחבא שם ע"כ מחבוא לשון נקבה כדאמרינן פ"ב דכתובות אם יש שם מחבוא אחת מצלת על כל הכהנות. משתהלך גרסי' כמו ותהלך אש ארצה ולשונם תהלך בארץ. משתהלך לשון נפעל הוא עכ"ל ז"ל. והרמב"ם ז"ל פי' דמחבוא הוא עץ שמשירין וחובטין בו הזיתים מן האילן ע"כ: וכתב הר"ש שירי"ו ז"ל בסוף דבריו. ונמצאו כללי השמועה עכשיו לפי שיטה זו דזית נטופה לרבנן בשעתו ולר' יוסי שאר כל אילני זיתים באותה שעה דהיינו קרוב לזמן אדריינוס שחיק טמיא ובזה"ז שפכוני ובישני אפילו אין בו סאתים לא הוי שכחה והיינו בלא התחיל בהן אבל התחיל בהן הוי שכחה כ"ז שאין בהם סאתים. ובהתחלה זו פליגי ר"מ ורבנן ואיכא תרי לישני בירוש' וכלישנא קמא וכפשטא דמתני' קיי"ל. וכל הני באין בהם סאתים אבל יש בהן סאתים לא הוי שכחה דדיו לבא מן הדין להיות כנדון דכי היכי דגבי עומר דרשי' עומר ולא גדיש ולא מפלגי' בין התחיל ללא התחיל גבי אילן נמי דרשי' הכי ועוד דתניא בתוספתא הכי בהדיא דכי יש בו סאתים אפי' התחילו בו לא הוי שכחה ושאר כל האילנות אין חלוק בהן בין התחיל בהן ללא התחיל אלא אם יש בו סאתים אין בו שכחה אין בו סאתים הוי שכחה. ורבינו שמשון ז"ל פי' דבהתחיל ואיכא סאתים חלוקין שאר אילנות מנטופה דגבי נטופה לא הוי שכחה וגבי שאר אילנות הוי שכחה ואע"ג דאיכא סאתים. ומתני' דסאה עקורה לא משמע כן דקתני עלה וכן באילן ועוד מדפליג עלה ר' יוסי ואמר לא באת וכו' מצטרפין והוי סאתים דלא הוי שכחה וע"כ לא פליגי רבנן עליה דר' יוסי אלא משום דחלוקים הסאין הא לא הוו חלוקין דאיתנהו באילן כ"ע סברי דלא הוי שכחה וההיא אפי' בהתחיל בו מיירי. והרמב"ם ז"ל י"ל דרך אחרת וכבר השיג עליו הראב"ד ז"ל ואני כבר כתבתי הנלע"ד עכ"ל ז"ל. וז"ל הרמב"ם ז"ל כל זמן שיש לעני ליטול שכחת הזתים המונחות בארץ תחת האילנות נוטל ואע"פ שכבר הותר כ"א בשכחה שבראש האילן. וכל זמן שיש לו ליטול שכחה שבראש האילן נוטל ואע"פ שעדיין א"ל שכחה תחתיו ע"כ. וקיצור דבריו דמהרי"ק ז"ל דס"ל לרבינו

ז"ל דבירושלמי מפרש דמתני' לא קאי סיפא אארישא אלא תרי מילי נינהו חד כ"ז שיש לו תחתיו וחד יש לו בראשו וכאילו אמר כל זמן שיש לו ליטול תחתיו נוטל בכל גוונא וכ"ז שיש לו ליטול בראשו נוטל בכל גוונא. אע"פ שאין לו בראשו יש לו תחתיו. ע"כ בקיצור מופלג:

משנה ג

איזהו פרט. פי' הרש"ש ז"ל איזהו פרט אקרא קאי דכתיב ופרט כרמך לא תלקט א"נ אפירקין דלעיל קאי דתנן שני גרגירין פרט ושלשה אינם פרט. ונראה דיליף לה מדכתיב בקדושים וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט אתקוש אהדדי ובפרשת כי תצא כתיב כי תבצור כרמך לא תעולל אחריך מה עוללות בשעת בציר אף פרט בשעת בציר למעוטי אם נפרט מחמת דבר אחר כגון הוסבך האשכול בעלין של הגפן וכו' ואיזהו עוללת דסיפא ודאי דאקרא קאי ע"כ:

ונפל מידו לארץ. צריך למחוק מלת מידו וגם ה"ר יהוסף ז"ל מחקה וכתב ל"ג כאן מלת מידו כמו גבי לקט כי באשכול מיירי שלא תפסו בידו היטב בעבור שהיה סבוך בעלים ע"כ:

המניח את הכלכלה תחת הגפן. וה"ה תחת הקמה לקבל הלקט:

משנה ד

אם יש לה כתף או נטף הרי היא של בעל הבית. אית דל"ג ליה ונ"ל דכן משמע מן הירושלמי. אבל בקצת ספרי כ"י מצאתיו אלא שבספר א' כ"י מצאתי אם יש לה כתף ונטף וכו' בוי"ו. וכתב עליו הר"ש שירילי"ו ז"ל דבירו' מפ' דאו או קתני או בכתף או בנטף ה"ה של בעה"ב דבחד מינייהו סגי ע"כ. והחכם ה"ר יהוסף אשכנזי ז"ל כתב כן מצאתי בכל הספרים דל"ג זה. ומצאתי כתוב בס' אגודה פ"ק דתענית כתף ונטף פי' בתוס' לא ידעינן פירושו ואף כי יש בירושלמי כתף פסיגין זה ע"ג זה נטף תלויה בשדרה ועומדת מ"מ לא ידע רבי מה הוא אלא שהענבים לא גדלו כל צרכן ע"כ. ובתשובת שאלה בשם רבינו האי גאון ז"ל נמצא כתוב איזהו כתף פסיגין זו ע"ג זו איזהו נטף תלויות כולן ויורדות וכן הוא כי אם יש באשכול עוללות מורכבות על עוללות זהו כתף ואם יש באשכול שורה אחת של עוללות יורדות זהו נטף ע"כ. והרש"ש ז"ל פי' כתף הוא עליונו של אשכול לצד העוקץ ונקרא כתף שהוא רחב ככתפים של אדם והרחב שלו מפני הפסיגין שלו שדחוקות ודבוקות זו בזו ואינם מניחות זו את זו להיות יורדות למטה אלא עומדות זקופות. נטף שאין פסיגות שלו דחוקות ודבוקות זו בזו אלא יורדות ומביטות לארץ אבל מ"מ נוגעת פסיגה זו לזו וכשאינם נוגעות אין כאן נטף ופסיגה

אחת שנבראת כך לבדה שאין לה שדרה שיש בה פסיגין זו נקראת עוללת ואם נראין כנוגעות הפסיגות זו ע"ג זו קצת אבל אינם נוגעות יפה ה"ז ספק ולעניים ע"כ. ובספר באורים שיסד הגאון מה"ר ישראל על פי' רש"י ז"ל לחומש בפ' קדושים מצאתי כתוב פי' כתף שני גרגרין והשלישי יושב עליהן כדרך אשכולות רצופות בגרגרין והוא מלשון מכתפנא ליה בשבתא דריגלא בביצה דשנים נושאין החכם על כתפיהם. ולא נטף מלשון ועינוהי מטייפין פרק החובל כלומר גרגר בראש האשכול שמטיף ורואה אנה ואנה כדרך האשכולות מלאים גרגרות שאפי' בסוף עוקץ שלהם יש להן גרגיר כמדומה לי שראיתי כך בימי חרפי בשם ר"י הלבן ז"ל ע"כ. ובס' יראים סי' קנ"ט פי' כתף עולל עליון לו על כתפו נטף עולל תחתון לו שהוא נוטף עליו ע"כ. והרב רבי' אלי' מזרחי ז"ל כ' בסוף פ' כי תצא שאין לה כתף שאין הפסיגין זה ע"ג זה % ולא נטף שהן הגרגרין התלויין באשכול כזה % ע"כ: והביא בכסף משנה פ"ד דה' מ"ע פי' הר"ש ז"ל וכ' שדבריו מתיישבין יותר ממה שפי' ה"ר אלי' מזרחי ז"ל בביאוריו לרש"י ז"ל בפר' קדושים. ונלע"ד דמדברי כולם משמע דאפשר שנגרוס כַּתְּף נַטָף שתי המלות בפתח וקמץ והוא יותר קל על הלשון וק"ל:

אם ספק לעניים. פי' ר"ע ז"ל שנראין האשכולות הקטנות וכו' אמר המלקט אבל אין לפרש כגון שנמצאו עוללות בגת ואין ידוע שמא מן האשכול נשברה ונפלה אם לאו דספק כזה לבעה"ב כדמוכח בירו':

עוללת שבאריכובה כו'. פי' הראב"ד ז"ל בת"כ פ"ג דפ' קדושים ארכובה היא הפרק והקשר שהאשכול יוצא ממנו והאשכול תלוי בעוקץ ארוך והעוללת הזו היא יוצאה מאותו הפרק ואין ידוע אם מעוקץ האשכול הוא עיקרו או מן הזמורה שאם היה מן האשכול ה"ה כאשכול אע"פ שהוא רחוק משאר פסיגי האשכול הלכך בודקין אותו כך אם כשתולש את האשכול היא נתלשת עמו בידוע שהיא מן השדרה שבאשכול ואם לאו הרי היא עוללת לעצמה והרי היא לעניים ע"כ. ול' הרמב"ם ז"ל שם פ"ד זמורה שהיה בה אשכול ובארכובה של זמורה עוללת וכו':

גרגר יחידי כו'. כתב החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל פי' זה שהביא ר"ע ז"ל קשה שהיל"ל גרגרים יחידים. והיה נראה יותר נכון לפרש כי גרגר יחידי הוא של אחד מן העוללת כי לפעמים נמצא פסיג א' שהוא נוטף וגרגריו סמוכים זל"ז והוא כמו נטף דלעיל אלא שהוא יחידי ואין עמו שאר פסיגים. והנה ר' יהודה סובר כי אין זה עוללת כיון שהוא נטף כי לא יקרא עוללת אלא כשלא יש אלא שנים שלשה גרגרים סמוכים זל"ז בגוף האשכול במקום א'. אבל זה כיון שהוא ענבים הרבה במקום א' אין זה עוללת. וחכמים

סוברים אחרי שהוא יחידי ואין עמו פסיגין אחרים אע"פ שענביו סמוכות זל"ז עוללת היא. כי מה ששנינו שכשיש לעוללת נטף היא של בעה"ב היינו שיש עוללת בלעדי נטף כלומ' שיש גרגרי ענבים אחרים בלעדי הנטף באותה העוללת אז היא לבעה"ב כי היא כמו אשכול. אבל כשיש נטף לבדו הוי עוללת כן נ"ל ליישב הלשון. ובזה מיושב ל' הירושלמי שאומר טעמא דר"י דכתיב ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים שלשה גרגרים יתר מכאן הוי אשכול. והנה דבריו קשים מאד וכי ר"י סובר שאין עוללת יתירה משלשה גרגרים א"כ הו"ל לאפלוגי לעיל גבי איזוהי עוללת כל שאין לה לא כתף ולא נטף וכו' אך לפי מה שפירשתי מיושב הכל עכ"ל ז"ל. וכתב עוד החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל בס"א גרסי' משנה זו אחר משנת המדל ע"כ:

משנה ה

המדל בגפנים כו'. במו"ק שם כתבו תוס' ז"ל כך הוא מדל בשל עניים דכי אסר רחמנא ליקח עוללות ה"מ בשעת בצירה כדכתיב כי תבצור כרמך לא תעולל אחריך איסור עוללות עלייהו. ע"כ. וז"ל ה"ר שמשון ז"ל בפי' כתיבת יד ויש עוד לפ' הטעם דר"י סבר שאין לעניים כלום עד אחר בצירה ור"מ סבר דיש להם ובירושלמי טעם אחר ע"כ. ובירושלמי מקשה דר"י אדר"י תמן בברייתא גבי המרבץ שדהו עד שלא ירד עני לתוכה קאמר ת"ק אם היזקו מרובה על של עני מותר ואם היזק עני מרובה על שלו אסור ר' יהודה אומר בין כך ובין כך מניחן על הגדר והעני בא ונוטל את שלו והכא הוא אומר מדל בשל עניים אע"פ שמפסידן ומשני דהכא דא"ר יהודה מידל בשל עניים היינו טעמא משום דמה שמפסידין עניים בשנה זו משתכרין לשנה הבאה דמתוך שמדל ועקר קצת גפנים אמצעיות הגפנים הנשארות מתעבות מכח האדמה ופריך נימא נמי הכי גבי רבוץ מכיון שהוא מרבצה היא עושה יותר לשנה הבאה ומשני יכול הוא לזרעה ירק ולהבריחה מן העניים דירק פטור מן הלקט ולא ישתכרו מה שהפסידו. גם לעיל פ"ה רמי ליה ומשני הכי דהכא במתני' עניים גרמו לעצמן דמיירי דאחר שבצר כרמו שהה כדי שיבואו עניים ללקוט העוללות שהשאיר להם בעת בצירתו ולא באו ואז הותר לו לעקור הגפן שיש בה עוללות כגפן שאין בה עוללות ולכך התיר ר"י ותמן בההיא ברייתא מיירי בשלא שהה אחרי קצירה שיעור שיוכלו עניים לבא והוא מפני תיקון השדה צריך לרבצה מיד:

משנה ו

כרם רבעי וכו'. כתב החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל בס"א גרסי' משנה זו אחר משנת הכרם שכולו כו' ע"כ. ובירושלמי פליגי תנאי רבי אומר בד"א בשביעית אבל בשאר שני שבוע מודו ב"ש די"ל חומש וי"ל ביעור רשבג"א אחד שביעית ואחד שני שבוע בש"א

א"ל חומש וא"ל ביעור. ובריש כיצד מברכין. ר' חייא ור"ש בר רבי חד תני כרם רבעי בכולהו מתני' שהוזכר רבעי דס"ל דאין רבעי נוהג אלא בכרם וחד תני נטע רבעי דס"ל דנוהג רבעי בכל האילנות. וי"מ דלמאן דתני כרם רבעי אין רבעי נוהג אלא בכרם שלם דהיינו שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב אבל בגפן יחידית לא. והילך לשון ספר הלבוש בי"ד סי' רצ"ד סעי' ז' וי"א שאין רבעי נוהג בחו"ל אלא בכרם ולא בשאר אילנות וטעמא משום דאיכא פלוגתא בגמ' בדין רבעי אפי' בא"י. איכא למ"ד דרבעי נוהג בכל הנטיעות כמשמעות פשטיה דקרא דכתיב ונטעתם כל עץ מאכל וגו' ועליה קאי ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים לה' וגו' שפי' אחליה והדר אכליה. ואיכא למ"ד שאפי' בא"י אין דין רבעי נוהג אלא בכרם ולא בשאר נטיעות משום שהוא דורש הלולים לשון רבים שתי פירושים לשון הלול כמשמעו ולשון חלולים שפירושו אחליה והדר אכליה ומפ' אין חלול אלא במקום הלול כלומר אין פודין ומחללין אלא דבר שמהללין ואומרים עליו שירה והוא היין. שלא היו הלוים אומרים שירה במקדש אלא על היין כשמנסכין נסכי מזבח כדילפי' מקרא דיין משמח אלהים ואנשים. ובמאי משמח אלהים אלא בזה שאומרים עליו שירה. וס"ל לי"א שבא הכתוב ללמדך דהלולים שאין תורת רבעי נוהג אפי' בא"י אלא בכרם. כלומר אין חלול אלא במקום הלול. וקי"ל כל המיקל בא"י הלכה כמותו בח"ל לפיכך בחו"ל קיי"ל אין דין רבעי נוהג אלא בכרם ע"כ. והרמב"ם בפ"ט דה' מעשר שני סי' ד' פסק כמ"ד נטע רבעי:

והעניים פודין לעצמן. אית ספרים דל"ג ליה והרשב"א ז"ל נמי ל"ג ליה. וע' במ"ש עוד על משנה זו בפ' בתרא דמס' מע"ש שנשנית גם שם סי' ג' ותוסיף לקח טוב:

ובה"א כולו לגת. תימה דלא קתני כולו לבעל הבית. ומצאתי שכ' בתוס' יו"ט ויראה לי וכו' ע"ש ואני ההדיוט נלע"ד שא"צ לדין זה מורה מקום דפסוק מלא הוא וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט לעני ולגר תעזב אותם הא מוכח בהדיא מפשטיה דקרא שהבעה"ב אינו חייב לבצור העוללות או ללקט הפרט ולתתו לעניים. ואע"פ שכבר נדרשו מלות תעזב לעיל בספ"ד וברפ"ו כמש"ש מ"מ פשטיה דקרא משמע מה שכתבנו לכ"ע. והא דקתני כולו לגת נלע"ד דעצה טובה קמ"ל דאע"ג דיכול לאכלו ענבים או צמוקים אחר פדיון אם הוא חוץ לירושלים או קודם פדיון בתוך ירושלים אם הוא קרוב לירושלים מ"מ יותר טוב לו לעשותו יין ולשמוח בו הואיל וכתיב ביה הלולים לשון הלל ושירה. דו"ק:

משנה ז

ר' אליעזר ביו"ד גרסי' שהוא רבו של ר"ע דפליג בהדיה בכמה דוכתי. ובירושלמי בעי אליבא דר"א ודכוותה ס"ל לר"א נמי אם אין בציר דהיינו שלשה אשכולות אין פרט ומשני דמודה ר"א בפרט שחייב אע"פ שאין בציר ומפ' טעמיה מקראי דדוקא בעוללת מפני שסמך הכתוב בצירת עוללת העני לבצירתו של בעה"ב בפ' כי תצא דכתיב כי תבצור כרמך לא תעולל פליג. אבל גבי פרט בפ' קדושים לא סמך בצירת העני לבצירת בעה"ב שאין כתוב שם אלא ופרט כרמך לא תלקט וסתמא משמע אע"פ שאין שיעור בציר אפ"ה לא תלקט הפרט. וגם בכרם שכולו עוללות לא חלק ר"א על ר"ע אלא כשהכרם בתחלת גדולו היה כולו עוללות אבל אם היו בכרם אשכולות שיעור בציר ואכלתן חיה וכשבא בעה"ב מצא כולה עוללות לעניים שמזלו גרם וחלקו אכלה חית השדה:

בפי' ר"ע ז"ל. שלשה אשכולות שעושין רביעית. אמר המלקט לשון הירושלמי רביע ובפי' הרא"ש ז"ל רובע ע"כ ומשמע לי שר"ל רובע הקב ככל דוכתא דהיינו ששה ביצים וכן מצאתי ג"כ שפי' החכם ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל. ולשון הרמב"ם ז"ל שם ספ"ד שלש אשכולות שהן עושין רביע ע"כ:

משנה ח

המקדיש כרמו. בפי' ה"ר שמשון ז"ל משנה זו קודמת למשנת כרם שכולו עוללות:

עד שלא נודעו בו העוללות. אית דל"ג מלת בו:

יתנו שכר גדוליו להקדש. ות"ק ס"ל שא"צ ליתן לפי שכבר נתחייב הכרם בעוללות הר"ש והרא"ש ז"ל. פי' ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו ולאו משום דס"ל לת"ק כר"י דס"ל בפ"ג דמעילה במתני' דהתם דאין מעילה בגדולין דאפי' כר' יוסי דס"ל התם דיש מעילה בגדולין מצי סבר דשאני הכא שקודם נתחייב הכרם בעוללות:

איזו היא שכחה בעריס. פי' שכחה דגפנים וכבר פי' תנא דמתני' דלעיל איזהו פרט ואיזהו עוללות. וכ' הר"ש שירילי"ו ז"ל דמפרש בתוספתא דבעריס גדול מיירי דהיינו דיש בו חמש גפנים כדאיתא בפ' עריס. והיינו טעמא דתנא ליה הכא דבדין הוא דבהדי מתני' דשכחה הו"ל למתנייה אלא דתני מידי דלאו אורחיה בהדי הדדי כולו עוללות ומקדיש כרמו לאו אורחיה ושכחה בהרבה גפנים בבת אחת לאו אורחיה ותניא בתוספתא בד"א בזמן שהתחיל בו אבל לא התחיל בו תיפוק ליה משום שורה ולא הוי שכחה עד שיבצור כל סביביו בענין שלא ישארו ג' גפנים מלבצור דאין כאן שורה והרמב"ם ז"ל נזדמנה לו נוסחא משובשת (הגה"ה. כבר כ' מהרי"ק ז"ל שם ספ"ה שגם בספר רבינו ז"ל נמצא

מוגה ג"כ כך). כל שאינו יכול לפשוט את ידו וליטלה. אבל יכול לפשוט את ידו וליטלה לא הוי שכחה אפי' שעבר ממנה: וברוגליות משיעבור הימנה. ומשיעבור הימנה הויא שכחה ואפי' יכול לפשוט את ידו וליטלה: וגפן המודלית על גבי אילן או על גבי גדר קרויה דלית ע"ש דלו עיני. וקתני בתוספתא בדלית ובדקל משירד מהם עכ"ל ז"ל:

פרק ח

משנה א

הנמושות. ירושלמי אבא שאול היה קורא אותן משושות וכן נמי אית תנויי תנו משושות מאן דתני נמושות שהן באין בסוף ולשון נמושות כמו לא ימיש שנוטלין ומשין הכל מלפניהם שבאין אחר חבריהם ומ"ד משושות שהן ממשמשין ובאין על משענתם ופי' הרא"ש ז"ל ומתוך שהולכים כפופים ועיניהם מסתכלין למטה רואין כל מה שמוטל לפניהם בקרקע ואינם משאירין כלום וכשיודעין שאר עניים שהלכו אלו מתייאשין הם ובפ' אלו מציאות מייתי לה אייאוש שלא מדעת עכ"ל ז"ל. ואיתא בירושלמי דר' יוחנן בן נורי. שהיה עני היה יוצא מן הנמושות ומביא פרנסתו של כל השנה:

משילכו העניים וכו'. בירושלמי מפרש דלא תני נמושות הכא דעל ידי שהן חביבין באין לאלתר פי' הרא"ש ז"ל דזקנים חביבין עליהן ענבים ובאין מיד פי' באין והולכין ואין העניים מתייאשין בהליכתן וכן בזיתים מחמת הצנה שבשעת מסיקה אין הזקנים יוצאים עכ"ל ז"ל:

רביעה שניה. כאן פי' ר"ע ז"ל כמ"ד כ"ג בחשון אבל בפ"ק דתעניות סי' ד' וגם שם רפ"ג פי' כמ"ד י"ז במרחשון וכתב החכם הר"ר סולימאן אוחנא ז"ל עיין מ"ש ע"ז בפ"ט משביעית והנה תמצא דבריו כתובים בספר זה לקמן שם פ"ט מ"ו:

ולא יהא מביא אלא בד' איסרות. דהיינו שני פונדיונין וכו' לשון ר"ע ז"ל. אמר המלקט יש גורסין במשנה אלא בארבעה וגם החכם הר"ר יהוסף ז"ל כתב דבס"א גרסי' במתני' מלת אלא ולפ"ז צריך להגיה בפי' ר"ע ז"ל בסמוך וכיון שאינו מביא זיתים אלא שוה ד' וכו' אם הוא גורס במשנה מלת אלא. והנכון שמלת אלא טעות היא וצריך למחוק אותה וכן בספרי כ"י שראיתי איננה:

בארבעה איסרות. שיעור כל איסר ד' שעורות נמצא שהפרוטה חצי שעורה כסף וכן תנן בריש קדושין וכמה היא פרוטה אחד משמנה באיסר האיטלקי:

משנה ב

נאמנין על הלקט כו'. פי' הר"ש שירילי"י ז"ל נאמנין על הלקט כו' בשעתן נאמנין העניים לומר חטים הללו של לקט שכחה ופאה הן ופטורין ממעשר ותרומה כדתנן בריש חלה ואפי' הן עמי הארץ יכול החבר ליקח מהם ולסמוך עליהן ובע"ה שאינם לא חשודין ולא נאמנין מיירי וכן כתב הרמב"ם ז"ל פרק י"ב מהלכות מעשר: בשעתן. בשעת הקציר: בכל שנתו. נאמן עליו דהיינו שנה שלישית וששית: נאמן לעולם לומר מעשר ראשון זה ונתתי (הגה"ה. לשון החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל בירושלמי דייק שהלוי נאמן אפי' לומר שהפריש ממנו תמ"ע מדקתני לעולם ולא קתני ובן לוי נאמן על מעשר ראשון) לכהן תרומת מעשר ולעולם מע"ר נוהג דקרוי נחלה כדאיתא פ"ק דר"ה ולית ביה משום טבל והלוקח ממנו א"צ לעשר מהן דמאי: להיות נוהגין כן. כדתני סיפא דלקמיה נאמנין על החטים ואין נאמנים על הקמח וכו': ובירושלמי גרסי' סלק ר"א דרומיא בעי קומי ר' יוסי נימא מתני' דמיקל להאמין ע"ה לומר זה לקט או מ"ע ר"א היא דתניא וכו' ורבנן פליגי עליה התם ונכתבה הברייתא לק' פ"ד דדמאי ותירץ לו ר"י דאפי' רבנן מודו בהא דאין דרך עני לעשות ערמה בדבר זה דהיא מלתא דעבידא לגלויי. ונראה מן הירושלמי דגרסי' במתני' אלא על דבר שכן דרך בנ"א נוהגין כן. דגרסי' התם ר' מני בעי ובן לוי נאמן לעולם אפי' בשביעית פי' אם אומר פירות הללו מע"ר של ששית הן מהו שיהא נאמן ויהא מותר לאכלם שלא בקדושת שביעית מדקתני מתני' לעולם ולא קתני בכל שנות המעשר. או דילמא לפי ששנות המעשר הם שש עליהם אמר לעולם אבל בשביעית לא יהא נאמן לומר מע"ר של ששית וסלקא הבעיא בתיקו: אין נאמנין אלא על דבר שכן דרך בנ"א נוהגין כן כיני מתני' ומשנה יתירה היא ודאי שדי בשיאמר אלא על דבר שבנ"א נוהגין כן אלא ודאי יתור המשנה לאתויי הנהו דיני דאמר התם ר' בון ב"ר חייא כגון אם אמר פירות אלו נתנם לי איש פלוני במתנה ואמר לי שהן מתוקנין ולא של מעשר ראשון הם אינו נאמן וכן נמי אם אמר משדה שלי הן אינו נאמן כיון שהוא ע"ה וה"ה דמאי כשאר פירות ע"ה ולא אמרי' דיהא נאמן במגו דאי בעי אמר מעש"ר שקבלתי ע"כ אבל הרא"ש ז"ל נראה דגרס כמו שהוא כתוב בדפוס אלא על דבר שבנ"א וכו' אכן בה"ר שלמה שירילי"ו ז"ל מצאתי שכתב בפירוש הירושלמי ה"ג כיני מתני' אין נאמנין אלא על דבר שדרך בנ"א נותנין כן והיינו כדתני באידך בבא דלקמיה ובני אדם דקתני אעשירים דנותנין להם קאי ע"כ וכן שם בה' מעשר הלשון כן ואינם נאמנין אלא על דבר שדרך בנ"א ליטלו ע"כ:

משנה ג

ואין נאמנין לא על הקמח ולא על הפת. לומר של מעשר עני שניתן לי הוא או לקט או שכחה או פאה הן ובעי עשורינהו דמאי. הר"ש שירילי"ו ז"ל. וזו ואצ"ל זו קתני וכן מבואר שם בה' מעשר. ובירושלמי אמרינן דאפי' הכל יודעין שרוב מכנסו לקט אין נאמן לומר קמח ופת ניתן לי והיכי משכחת לה שמחלקים והלא דרכן לבזוז מיהו משכחת לה בשכולן אומרים לחלק כדאמרי' לעיל גבי פאה פ"ד או בעניים שנותנים זל"ז. ה"ר שמשון ז"ל:

כתוב בספר תוי"ט. הדברים הללו נמצאים במהד"ק של התוי"ט שהדפיסה בפראג שנת שע"ה:] ולא על הפת דאע"ג דטבל אוסר במינו בכ"ש כדתנן בספ"ג דחלה הא לעיל מינה תנן נמי אם נתערב במאי מיתקן ע"כ ואיני מבין מה שייך לומר זה אהאי בבא ושמא ר"ל שיש להקשות דמאחר שאינו נאמן העני לומר שהפת הוא של לקט וכו' א"כ הקונה הפת שבידו של עני צריך לעשרו. וע"ז הקשה כיצד יעשרנו דניחוש שמא הוא מעורב מלקט שכחה או פאה שהן פטורין עם טבל שהיה ביד העני ג"כ. ותירץ שהרי י"ל תיקון להביא לו פרנסה ממקום אחר וכו':

בפי' ר"ע ז"ל. נ"ל שכך צ"ל ואית דמפרשי שעורה של אורז קודם שנכתש במכתש והוסרה קליפתו ממנו קורא לו שעורה ולאחר דישה דהיינו קודם כתישה בעודו וכו':

ואין נאמנין עליו בין חי בין מבושל. פי' אחר כתישה אין נאמנין עליו אפי' חי וזו ואצ"ל זו קתני:

ואין נאמנין עליו לומר של זיתי ניקוף הוא. פי' זית ניקוף הן זיתים שמשיירין באילן ואינם ראויין והפקר הן ובירוש' תני ר' יודן אומר מקום שנוהגין להיות דורכין את העוללות עני נאמן לומר יין זה של עוללות הוא ודכוותה מקום שנהגו להיות מוסקים (ס"א טוחנים) זיתי ניקוף עני נאמן לומר שמן זה של זיתי ניקוף הוא:

משנה ד

אא"כ היה לו דבר מועט. פי' החכם ה"ר יהוסף אשכנזי ז"ל כי כשבעה"ב ליקט ירק לצרכו אינו מוציא ממנו מ"ע כך כשהוא חי. כי אינו ראוי לעני שאין העני רוצה ליטפל בו ולבשלו בעבור שהוא מעט. וע"כ הבעה"ב מבשלו תחלה ואח"כ נותנו לעני כך מבושל אבל אם יש לעני ירק מבושל הרבה והוא אומר שמ"ע הוא שנתנו לו כך מבושל אינו נאמן כי אין בעה"ב רגיל לבשלו תחלה כשהוא הרבה ע"כ:

שכן דרך בעה"ב להיות מוציא מלפסו. כתב הרמב"ם ז"ל ומתוך שיכול לומר בעל הבית נתנו לי יכול לומר נמי בשלתיו ממתנותי ע"כ:

משנה ה

אין פוחתין לעניים בגורן כו'. פי' הרש"ש ז"ל

ב' תיבות אלו אין להם מקום כאן ואולי בטעות נשמטו ממקומם בראש מ"ז:] (גבאי צדקה) אין פוחתין לעני בגורן בשנת מעשר עני אם יש לו לבעה"ב בגורן מ"ע לחלק הרבה ובאו עניים הרבה לגורן והוא מחלקן אל יפחתו לכ"א משיעורא דקתני הכא ע"כ. ובעירובין דף כ"ט מייתי לה וקא' רב התם עלה וכן לעירוב פי' לעירובי תחומין דבעינן מזון שתי סעודות ואחצי לוג יין קאי דמערבין בו וה"ה לכולהו כדמשמע התם וע"ש בתוס' ובהג"א:

וקב שעורים. כתב הר"ש שירילי"ו ז"ל נראה בעיני דהאי תנא מיירי באדום כדמפרש בכתובות בפ' אע"פ לא כפל לה שעורים אלא ר' ישמעאל שהיה סמוך לאדום והיו השעורים רעות ובעו כפליים ור"מ דפליג עליה דדי בחצי קב שעורים כשיעורא דחטים היינו בשעורים דשאר ארצות ולא פליגי ע"כ:

או מנה דבלה. פירושו בכאן משקל מנה אבל במקומות אחרות כגון ואלמנה מנה לשון מנין והוא מאה זוז והכל אחד כי לא נקרא המשקל מנה אלא מפני מספר הידוע שבו והמנה הוא ששים שקלים והשקל עשרים גרה [כדכתיב] עשרים שקלים עשרים וחמשה שקלים עשרה וחמשה שקל המנה יהיה לכם מרד"ק ז"ל בשרש מנה:

שימכרם ויקח בהם מזון שתי סעודות. גרסי' הכא ומאן דגריס הכא בהאי בבא שלש סעודות טעות גדול הוא בידו שכן כתב ג"כ רש"י ז"ל שם בפ' בכל מערבין וז"ל וכן לעירוב דחלק עני בגורן נמי מזון שתי סעודות ע"כ. וכבר נפסקה הלכה דמזון שתי סעודות של עירוב הן י"ח גרוגרות שהן ששה ביצים כדעת ר' יוחנן בן ברוקא בעירובין פ' כיצד משתתפין ונראה דהכי משערינן ג"כ שתי סעודות דעני וכן פי' כבר ר"ע ז"ל לקמן סי' ז' והוא פי' הר"ש ז"ל:

משנה ו

מדה זו וכו'. פי' בכהנים לתת להם תרומה לוים לתת להם מע"ר הרא"ש ז"ל וכן פי' הר"ש שירילי"ו ז"ל ג"כ. ועתי"ט:

נוטל מחצה ונותן מחצה. פליג אאבא יוסי בן דוסתאי דתוספתא דקאמר אם רנה נותן לפניהם שליש ושתי ידות לקרוביו ותנא דמתני' סבר דמיבעי ליה לאשוויינהו ככולהו עניים ולא למיהב טפי משום דנענש בנפשות הרבה הר"ש שירילי"ו ז"ל. ופי' הרא"ש ז"ל י"מ שפי' בירושלמי שאם רוצה להציל ולשמור מקצתו לעניים קרוביו אם יש מותר אחר שיתן לכל עני ועני העומד עתה בגרן כשיעור המפורש נוטל מחצה ושומר לקרוביו

ונותן לעניים כשיעורם ומחצה דנקט לאו דוקא כי כל דישאר אחר שיתן לעניים שיעורם יכול להציל אלא משום דאיכא תנא דתני דמציל שני חלקים מש"ה נקט מחצה. היה לו דבר מועט. שאם יציל מחצה לא ישאר לעניים כדי שיעורן לא יציל אלא מחלק לעניים שבגורן כדי שיעורן. ולשון דמחלקין ביניהן קשה שהרי בעה"ב מחלק להם ואלמלא לא פי' הירושלמי כן הייתי מפ' דלהך אמורא מלתא באפי נפשה היא ולא קאי אהיה מציל אלא קאי אמדה זו וכו' הי"ל דבר מועט שאין לו ליתן לכל עני העומד בגורן כשיעור המפורש לא יתן להם דאין לו ליתן מידו לכל עני פחות מכשיעור אלא מניח הכל לפניהם והן מחלקין אותו בשוה ביניהם עכ"ל ז"ל ולדעתו ז"ל כתב החכם ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל דכיון דתנא דמתני' אמר נותן מחצה ותנא דברייתא אמר נותן לפניהם ע"כ תנא דמתני' בשיש שיעור במחצה ליתן הבעה"ב בעצמו מידו לידם לכ"א שיעור הקצוב וע"ז חלק תנא דברייתא עליו ואמר דאינו מחלק להן כשיעור הקצוב אלא נוטל שני שלישים לקרוביו וכיון שאין בשליש הנשאר כשיעור נתינה לכ"א בידו נותנו לפניהם והן מחלקין ביניהם ע"כ. וע' במרדכי שהביא ב"י בי"ד סי' רנ"א:

משנה ז

אין פוחתין לעני כו'. עי' בפי' ה"ר שמשון ז"ל וע' בנימוקי יוסף ב"ב דף קס"ה ע"ב וז"ל מככר בפונדיון כשנותנים ד' סאין בסלע ומגיעו חצי קב בפונדיון שהקב ד' לוגין והלוג ששה ביצים שהם מזון שתי סעודות וא"כ ב' לוגין הוו ד' סעודות ואיך יתכן זה והא אמרי' שבת נותנין לו מזון ג' סעודות ואיך נתן לו בלא שבת יותר אלא ודאי צ"ל שהחנוני שהוא טוחן ואופה ומוכר בשוק משתכר מחצה א"כ לא הוי אלא לוג א' בפונדיון שהוא מזון שתי סעודות ואם שבת מוסיפין לו סעודה אחת עכ"ל ז"ל. ובפ' כל כתבי שם כ' התוס' ז"ל מככר בפונדיון וכו' היינו כריב"ב דחשיב ככר בפונדיון מד' סאין בסלע שתי סעודות דעירוב ופליג התם אדר"מ ור"י שאומרים התם שיעור אחר ע"כ:

שבת כו'. פי' תוס' ז"ל שבת נותנין לו מזון שלש סעודות פי' בשבת בצהרים שאותן שתי סעודות שנתן לו אתמול בע"ש אכל ליל שבת ושבת שחרית ושלש סעודות שנותנין לו בשבת יאכל א' בשבת בסעודה שלישית וא' למוצ"ש ושלישית תשאר לו למחר לדרך שלא ילך ריקם. עוד הקשה רשב"א ז"ל אמתני' דקתני מי שי"ל מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי אמאי הא א' יאכל מיד וא' בלילה וא"כ כי אזיל ריקם אזיל. וצריך לפ' דמזון שתי סעודות דקאמר היינו בלא אותה שי"ל לאכול מיד. וא"ת שבת אמאי נותנין לו מזון ג' סעודות למאי דמוקמי' לה אליבא דר"ע כמ"ש בסמוך. ונראה לרשב"א ז"ל

דבשביל סעודת שבת אין לו להתחיל וליטול אבל בשכבר צריך ליטול נוטל גם לכדי סעודת שבת ע"כ:

בפי' ר"ע ז"ל. ככר הנמכר בפונדיון כו' עד מנה והמנה. אמר המלקט צריך להגיה מעה והמעה שני פונדיונים. ודע כי בפי' הרמב"ם ז"ל וסלע ד' דינרים והדינר ששה זוזים ויהא צרוף הסלע כ"ד זוזים ע"כ משמע דלית ליה דדינר וזוז הכל א' אלא נראה דס"ל דזוז ומעה הכל א' אבל זוזים הנזכרים בפ' גט פשוט פי' הוא ז"ל דהוו דינרים. גם בפ' בתרא דכריתות [כ'] וז"ל שם ועשרה דינרים הן עשר זוזים לפי שזוז רביעית הסלע ג"כ ע"כ. גם בפ"י דה' אישות סי' ח' כ' והדינר הוא הנקרא זוז בכל מקום ע"כ. וכן הוכרח לפרש ג"כ בס' תוי"ט דברי הרמב"ם ז"ל דבספ"ב דדמאי שכתב דהדינר ששה זוזין דהנהו זוזין ר"ל מעין:

ארבע עשרה סעודות כו'. בשבת התם פריך מתני' לא רבנן ולא ר' חדקא לא רבנן דאמרי שלש סעודות חייב אדם לאכול בשבת דא"כ חמסרי הויין לא ר' חדקא דאמר ד' סעודות חייב אדם לאכול בשבת דא"כ שיתסרי הוויין. ומוקי לה התם כר"ע דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. ולענין סעודת שבת במאן דאפשר ליה איכא למימר. כרבנן וא"ל כר' חדקא ומיהו האי דצריך לבריות יעשה שבתו חול ואל יצטרך להטיל על אחרים כבוד שבתותיו. ורישא דמתני' דקתני נותנין לו מזון ג' סעודות מוקמינן לה התם אפי' כר' חדקא וכגון דאיכא סעודה בהדיה דאמרי' ליה הא דאיכא בהדך אכליה וכי אזיל מלוינן ליה סעודה בהדיה: ופי' הרמב"ם ז"ל ולפי החשבון צריך שיהא י"ב סעודות [א"ה קאי על מ"ש הר"מ שם לפני זה ואולם נעשו י"ד סעודות מזון לשבוע א' מפני שיש ג' סעודות לשבת ואחד עשר בששה ימים הנותרים ב' העודות בכל יום א' ביום וא' בלילה].] אלא שהם לא חשבו לו סעודת מו"ש [א"ה וזהו כתירוץ הראשון בשבת שם דמתני' א"ש כרבנן ואמרי' ליה מאי דבעית למיכל במו"ש אכול בשבת].] ע"כ. ומצאתי שכתב עליו הח' הר"ר סולימאן אוחנא ז"ל וז"ל וקשה מדאמרי' בכתובות בענין המשרה את אשתו ע"י שליש לא יפחות לה משני קבין חטים דהיינו ט"ז סעודות אליבא דריב"ב כדמפ' התם ומוקי לה דל חדא סעודה לאורחי ופרחי נשארו לה ט"ו וכן אליבא דר"ש קאמר התם אפי' תימא ר"ש פי' דלדידיה הוו תמני סרי דל תלת לאורחי ופרחי ונשארו לה ט"ו מ"מ הרי נותנין לה בכל שבוע ט"ו סעודו' וי"ל דשאני העני שנתנו לו חכמים בצמצום מה שיספיק לו לפי שלוקח מן הקופה אבל בכאן בשביל כבוד שבת שצריך האדם שיהא עורך שולחנו אפי' א"צ אלא כזית נתנו לה חכמים סעודה יתירה למוצ"ש עכ"ל ז"ל:

ומתחלקת בשלשה. בספ"ק דסנהדרין משמע מפי' רש"י ז"ל דגובים אותה שנים ושלשה אחרים הם המחלקים אותה וכמש"ש סוף הפרק. ובירושלמי אמרי' איתא חמי דיני ממונות בשלשה דיני נפשות להחיות נפש העני לא כ"ש ופריך ויהיה עשרים ושלשה כיון דדיני נפשות קרית ליה ומשני דאפשר בעוד שהוא מקבץ עשרים ושלשה אנשים יסתכן העני וימות:

משנה ח

מי שיש לו מאתים זוז. פי' זוזי מדינה שהם כ"ה זוזי צורי. ופי' הר"ש ז"ל מאתים זוז שזהו שיעור הוצאתו במזונות ובמלבושים וכן במשרה אשתו ע"י שליש תנן בפ' אע"פ שנותן לה שני קבים חטים בכל שבוע והוא שליש דינר שעולה לי"ז דינרין לשנה. וכלים של חמשים זוז ושלשה מנעלים ושאר פירות ויכול לעלות למאה זוז [ומאתים זוז דהכא היינו לו ולאשתו] ומיהו לא יתכן דגבי קופה ותמחוי לא כייל אשתו בהדיה עכ"ל ז"ל. פי' שני קבין בשליש דינר וכו' היינו כשד' סאין בסלע כדתנן במתני' דלעיל בסמוך:

חסר דינר. משמע הא חסר פחות מדינר אינו נוטל:

אפי' אלף נותנים לו כאחת ה"ז יטול. משמע שר"ל אפי' אלף זוזים נותנים לו כאחת ה"ז יטול בין שנותנם לו אדם א' בין שנותנים אותם לו הרבה בנ"א. מיהו קשה דאי מלת אלף קאי אזוזים הו"ל למיתני אפי' נותנים לו אלף כאחת ה"ז יטול או לכה"פ ליתני אפי' אלף ניתנין לו כאחת ה"ז יטול אלא ודאי משמע טפי דמלת אלף קאי אבנ"א הנותנים והוי רבותא טפי דלא תימא א"א לצמצם וא"כ כיון שקבל זוז א' או שנים הרי נשלמו לו המאתים והותר קמ"ל דאעפ"כ יטול וכאחת קרינן בהו ויטול כל מה שנותנים לו. ומכ"ש אם יקבצו הרבה ויתנום לו ע"י שליח אחד מהם או מזולתם דיטול הכל. ותמהתי שלא רמז בזה כלל שום מפרש גם לא הרמב"ם ז"ל לא בפי' המשנה גם לא שם בחבורו. אח"כ מצאתי בטור י"ד שם סי' רנ"ג כלשון הזה יש לו מאתים זוז חסר דינר אפילו נותנים לו אלף זוז בב"א ה"ז יטול משמע שמכריח לפרש דוקא כפי' הראשון. אחר זמן רב מצאתי שכתב הח' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל וז"ל פי' אפי' אלף בנ"א נותנין לו כאחת כן משמע הלשון וצ"ע ע"כ:

אין מחייבין אותו וכו'. בכתובות דף ס"ח פרכי' עלה והתניא היה משתמש בכלי זהב ישתמש בכלי כסף. בכלי כסף ישתמש בכלי נחשת. ומשני אמר רבה בר רב הונא במחרישה דכספא. יש שפי' שהיא המגרדת שמגרדין בה בבית המרחץ. רב פפא אמר לא קשיא כאן קודם שיבא לידי גיבוי כאן לאחר שיבא לידי גיבוי. פי' הריי"ף והרא"ש ז"ל כ"ז שאינו נוטל אלא בצנעה אין מחייבין אותו למכור כלי תשמישו אבל אם הוצרך

ליטול מן הגבוי של קופה אין נותנין אלא לאחר שימכור ע"כ. ולזה הפי' הסכים הר"ן ז"ל. וכתב שפי' רש"י ז"ל אינו מחוור. ור"ת ז"ל פי' קודם שיבא ליטול מקופה של צדקה מחייבין אותו למכור לאחר שבא לידי גיבוי שכבר נטל מן הקופה אם שוב נזדמנו לו כלי בית אין מחייבין אותו למכור ע"כ והוא שם באשרי. וכתב בסמ"ק סוף סי' רמ"ז ודין תמחוי וקופה אינו נוהג בזה"ז בינינו וכן דין מי שיש לו מאתים זוז אינו נוהג בינינו ע"כ. ומצאתי כתוב שאל רבנו יהודה בן רבנו קולינימוס אביו של ה"ר אליעזר מגרמיזא את רבנו אפרים מי שיש לו מאתים זוז אם יכול ליטול צדקה או לא אם יש לדמותו ללשו"פ או לא. והשיב דהכל לפי פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו ולפי מה שהוא רגיל בתענוגים. מיהו אם הוא יחיד לא יטול דאפי' מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי ע"כ. וע"ש ביו"ד בב"י:

משנה ט

מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם ה"ז לא יטול וכל מי שאינו צריך ליטול ונוטל אינו מת מן הזקנה עד שיצטרך לבריות וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל אינו נפטר מן העולם עד שיפרנס אחרים משלו ועליו הכתוב אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו. אמר המלקט כך הוא הנוסח האמתי במתניתין כמו שכתבתי. ועד כאן לבד היא המשנה אע"ג דבהרמב"ם ז"ל בסוף ה' מ"ע בתרווייהו נקט אינו מת מן הזקנה וטעמא דגבי מי שהוא חסיד שאינו רוצה ליטול שייך למיתני לשון נקיה טפי אינו נפטר כו' ולענ"ד נראה עוד לומר דגבי מי שאינו צריך ליטול ונוטל שייך למיתני אינו מת מן הזקנה כלומר אפשר שהוא מוכן לשתים רעות אחת שלא יאריך ימים ואם באולי יאריך יצטרך לבריות והצדיק הצריך ליטול ואינו נוטל לא מיבעיא שלא יצטרך לבריות אלא אדרבא יפרנס אחרים משלו ולא זו בלבד אלא שגם יאריך בטובה ושלוה והיינו אינו נפטר מן העולם דוק. ועל ספר תוס' יו"ט אני תמה דמאחר שהוא גורס בסמוך גבי דיין הלוקח שוחד אינו מת מן הזקנה אע"ג דהתם ודאי הוי לרעה למה לא ילמוד משם לומר שג"כ ברישא אינו נפטר מן העולם הוי לשון שפיר מאינו מת מן הזקנה ובכל שכן לדעתו ז"ל שהוא סובר שגם הסיפא ההיא היא משנה. ומה שכ' בספרים וכן דיין וכו' אינו מסדר נוסח המשנה וגם הרי"א ז"ל כתב לא מצאתי' בכל הספרים ע"כ. ואעפ"כ נ"ל לכותבה הנה למלאות רצון הרוצה לשנותה להיא ברייתא בלי טעות וזו היא וכן דיין שדן דין אמת לאמתו שנא' צדק צדק תרדוף וכל מי שאינו לא חגר ולא סומא ולא פסח ועושה עצמו כאחד מהן אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהן שנא' ודורש רעה תבואנו וכל דיין שלוקח שוחד ומטה את הדין אינו מת מן הזקנה עד שעיניו

כהות שנא' ושוחד לא תקח כי השחד וכו'. אכן בתוס' יו"ט כתובה בסדר המשנה כמ"ש ופרשה ופלפל בה ע"ש. ירושלמי חמשין דעבדין טבן ממאתן דלא עבדן כלומר ממאתן חסר דינר דהתם יטול והכא לא יטול ה"ר שמשון ז"ל. ונראה בעיני שמצאתי כתוב דהא דקתני במתני' עד שיפרנס אחרים משלו ועליו הכתוב אומר וכו' ה"פ ברוך הגבר ר"ל מבורך יהיה בנכסיו הגבר אשר יבטח בה'. ועוד ישלם לו ה' שכרו שיהיו בנ"א בוטחין בו והוא מפרנם והיינו והיה ה' מבטחו. וכמדומה לי שגם זה מבאורי החכם הר"ר שלמה שירילי"ו ז"ל:

סליק פרקא וסליקא לה מס' פאה. תושל"ב עלמיא. בעה"י שובר זרוע רשע ורמאי. נתחיל מסכת דמאי